

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BÜTÇE AÇIKLARI

Tezi Hazırlayan

Gökçe ÇINAR

Tezi Yöneten

Doç. Dr. Hayriye ATİK

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz-2005

Kayseri

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BÜTÇE AÇIKLARI

ÖZET

En genel anlamıyla kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki fark olarak tanımlanan bütçe açıkları, bütün ülkelerde olduğu gibi Avrupa Birliği ülkelerinde de önemli bir makroekonomik problemdir. Bu doğrultuda çalışmamızın konusunu Avrupa Birliği ülkelerindeki bütçe açıklarının nedenleri oluşturmaktadır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bütçe açığı tanımları ve bütçe açıkları ile ilgili teorik yaklaşımlar iki ayrı başlık altında incelenmiştir. İkinci bölüm bütçe açıklarının finansman yöntemlerine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde bütçe açıklarının makroekonomik değişkenler ile ilişkisi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Çalışmamızın uygulama bölümü olan son bölümünde ise AB ülkelerindeki bütçe açıklarının nedenleri üzerinde durulmuş ve daha sonra söz konusu ülkelerdeki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin ölçümler yapıp; yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler:

- 1) Bütçe Açıkları,
- 2) Avrupa Birliği,
- 3) Emisyon,
- 4) Borçlanma.

BUDGET DEFICITS IN THE EUROPEAN COUNTRIES

ABSTRACT

In a broad manner, budget deficit, called as the difference between public revenues and public expenditures, as it has been in the whole world, it is also most important macroeconomic problem in the European Union countries. By this manner, the causes of the budget deficits in the European Union countries is focused by this paper.

By this study, it is consisted of four parts. In the first part, definitions of the budget deficit and the related approaches are considered in two sections. The second part is related to the financial methods of these deficits. In the third part, the relationships between budget deficits and the macroeconomic variables are explained as detailed.

In the last part which is implementation part, the reasons for the budget deficits in the European Union countries are discussed, then, related measurements are helded and interpreted.

Key Words:

- 1) Budget Deficits
- 2) European Union
- 3) Emission
- 4) Debt

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM : BÜTÇE AÇIĞI VE BÜTÇE AÇIĞI İLE İLGİLİ	
TEORİK YAKLAŞIMLAR	3
1. 1 BÜTÇE AÇIĞI TANIMLARI.....	3
1.1.1 Geleneksel Açık.....	4
1.1.2 Birincil Açık	5
1.1.3 İşlemsel Açık	5
1.1.4 Cari Açık - Sermaye Açığı	6
1.1.5 Nakit Açığı – Tahakkuk Açığı	7
1.1.6 Nominal Bütçe Açığı – Reel Bütçe Açığı.....	8
1.1.7 Yurt İçi Açık – Yurt Dışı Açık	9
1.1.8 Yapısal Açık – Konjonktürel Açık	9
1.1.9 Konsolide Bütçe Açığı	11
1.2 BÜTÇE AÇIKLARI İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	12
1.2.1 Keynesyen Yaklaşım.....	13
1.2.2 Neo-Klasik Yaklaşım	15
1.2.3 Ricardian Yaklaşım.....	17
1.2.4 Arz Yönlü İktisat Yaklaşımı.....	19
İKİNCİ BÖLÜM : BÜTÇE AÇIKLARININ FİNANSMANI	22
2.1 VERGİLERİN ARTIRILMASI.....	24
2.1.1 Vergilemenin Amacı	24
2.1.2 Vergilerin Artırılma İlkeleri	25
2.1.3 Kamu Açıklarının Finansmanında Vergilemenin Hedefleri	25
2.1.4 Kamu Harcamalarının Uzun Dönem Toplam Arzı Etkileyen ve Etkilemeyen Vergilerle Finansmanı.....	26
2.1.5 Kayıt Dışı Ekonominin Vergilendirilmesi ile Bütçe Açığının Finansmanı	28
2.2 EMİSYON	29
2.2.1 Teori	29

2.2.1.1 Kamu Harcamalarının Merkez Bankası Tarafından Finansmanı ve Bu Finansmanın Etkileri.....	29
2.2.1.2 Senyoraждан Elde Edilen Gelirler	33
2.2.2 Bütçe Açıkları-Emisyon İlişkisi: Ampirik Bulgular.....	36
2.3 BORÇLANMA.....	39
2.3.1 Teori.....	40
2.3.1.1 İç Borçlanma.....	40
2.3.1.2 Dış Borçlanma	45
2.3.2 Bütçe Açıkları-Borçlanma İlişkisi: Ampirik Bulgular	47
2.4 DİĞER GELİR KAYNAKLARI.....	50
2.4.1 Döviz Rezervlerinin Kullanılması	50
2.4.2 Kamu Varlıklarının Satılması.....	52
2.4.3 Kamu Harcamalarına Geç Ödeme Yapılması	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BÜTÇE AÇIKLARININ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER İLE İLİŞKİSİ	58
3.1 BÜTÇE AÇIKLARI VE ENFLASYON İLİŞKİSİ	60
3.2 BÜTÇE AÇIKLARI VE FAİZ ORANLARI İLİŞKİSİ.....	69
3.3 BÜTÇE AÇIKLARI VE ÖDEMELER DENGESİ İLİŞKİSİ.....	73
3.4 BÜTÇE AÇIKLARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ.....	75
3.5 BÜTÇE AÇIKLARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ.....	79
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BÜTÇE AÇIKLARININ NEDENLERİ.....	84
4.1 AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BÜTÇE AÇIKLARININ GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	85
4.1.1 Birinci Grup Avrupa Birliği Ülkelerinde Bütçe Açıklarının Nedenleri	86
4.1.2 İkinci Grup Avrupa Birliği Ülkelerinde Bütçe Açıklarının Nedenleri.....	91
4.2 AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BÜTÇE AÇIKLARINA YÖNELİK AMPİRİK BİR ÇALIŞMA	95
4.2.1 Analizde Kullanılan Model ve Değişkenlerin Tanımlanması.....	95
4.2.2 Modelde Elde Edilen Sonuçlar ve Bu Sonuçların Değerlendirilmesi	98
4.2.2.1 Birinci Grup Avrupa Birliği Ülkeleri Açısından Sonuçların Değerlendirilmesi ...	98
4.2.2.1.1 Belçika.....	98
4.2.2.1.2 Almanya	99

4.2.2.1.3 İspanya.....	101
4.2.2.1.4 Fransa	102
4.2.2.1.5 İtalya.....	103
4.2.2.1.6 Portekiz.....	105
4.2.2.1.7 Hollanda	106
4.2.2.1.8 Yunanistan	108
4.2.2.1.9 Avusturya.....	109
4.2.2.2 İkinci Grup Avrupa Birliği Ülkeleri Açısından Sonuçların Değerlendirilmesi	110
4.2.2.2.1 Kıbrıs Rum Kesimi	110
4.2.2.2.2 Çek Cumhuriyeti	112
4.2.2.2.3 Estonya	113
4.2.2.2.4 Letonya	113
4.2.2.2.5 Litvanya	115
4.2.2.2.6 Polonya	115
4.2.2.2.7 Slovenya	116
4.2.2.2.8 Slovakya	117
4.2.2.2.9 Malta.....	118
4.2.2.2.10 Macaristan	120
SONUÇ.....	122
KAYNAKÇA.....	125
ÖZGEÇMİŞ.....	143

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği	4
Tablo-2: Konsolide Bütçe Açığı.....	12
Tablo-3: Birinci Grup Avrupa Birliği Ülkelerindeki Bütçe Açıklarındaki Gelişmeler	90
Tablo-4: İkinci Grup Avrupa Birliği Ülkelerindeki Bütçe Açıklarındaki Gelişmeler	94
Tablo-5: Belçika'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	99
Tablo-6: Almanya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	100
Tablo-7: İspanya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	101
Tablo-8: Fransa'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	103
Tablo-9: İtalya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	104
Tablo-10: Portekiz'deki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	105
Tablo-11: Hollanda'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	107
Tablo-12: Yunanistan'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları.....	108
Tablo-13: Avusturya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	109
Tablo-14: Kıbrıs Rum Kesimin'deki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	111
Tablo-15: Çek Cumhuriyetin'deki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	112
Tablo-16: Estonya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları.....	113
Tablo-17: Letonya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları.....	114
Tablo-18: Litvanya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları.....	115
Tablo-19: Polonya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları.....	116
Tablo-20: Slovenya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	117
Tablo-21: Slovakya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	118
Tablo-22: Malta'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	119
Tablo-23: Macaristan'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları	120

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Yapısal ve Konjonktürel Açık	10
Şekil-2: Laffer Eğrisi.....	19
Şekil-3: Kamu Harcamalarının Uzun Dönem Toplam Arzı Etkilemeyen Vergi Gelirleriyle Finansmanı	26
Şekil-4: Kamu Harcamalarının Uzun Dönem Toplam Arzı Etkileyen Vergi Gelirleriyle Finansmanı.....	27
Şekil-5: Ekonominin Durumuna Göre Kamu Harcamalarının Merkez Bankasınca Finansmanı.....	30
Şekil-6: Kamu Harcamalarının Emisyonla Karşılanması ve Etkileri	32
Şekil-7: Senyoraıdan Elde Edilen Gelirler	33
Şekil-8: Borçlanma ile Gerçekleştirilen Dışlama Etkisi	40
Şekil-9: Keynesyen ve Monetarist Görüşlerde Dışlama Etkisinin Varlığı	42
Şekil-10: Borçlanma Laffer Eğrisi	49

GİRİŞ

Devletin belli bir dönemde (genellikle bir yılda) bütçe gelirleri ile giderleri arasındaki giderler lehine oluşan fark olarak ifade edilen bütçe açıkları, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı boyutlarda olmak üzere ekonomik ve mali bir sorun olarak görülmektedir. Bütçe açığı gider-gelir uyumsuzluğunu gösterdiğine göre sorunun hem giderler açısından hem gelirler açısından ele alınması gerekmektedir. Ancak günümüz uygulamalarında daha ziyade giderler ön plana çıkmakta ve gelirlerin giderlerin artış hızına karşılık veremediği gözlenmektedir.

Günümüzün en önemli makroekonomik sorunlarından birisi olan bütçe açıkları, 1929 dünya ekonomik krizinden sonra önem kazanmıştır. Bu krizden sonraki dönemlerde, kamu kesiminin genişleyerek ülke ekonomilerinde etkin rol oynaması sonucu klasik bütçe dengesi yerine ödemeler dengesi, fiyat istikrarı, adil gelir dağılımı gibi ekonomik dengelerin sağlanması ve korunması ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda ekonomideki kamu müdahalelerinin sürekli artması, pek çok ülkeyi kronik bütçe açıkları ve enflasyonist baskılarla karşı karşıya bırakmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde olağan hale gelen bütçe açıkları, açığın nasıl finanse edileceği ve bu finansman kaynağının muhtemel etkilerinin neler olabileceği gibi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu sebeple Barro (1978), Hamburger ve Zwick (1981), Miller (1983), Kiguel (1989), Siddiqui (1989), Fischer ve Easterly (1990), Karatzas (1993), Karras (1994), Oblath (1995), Bagheri (1996), Hossain ve Chowdhury (1998), Bol Bol (1999), Saleh (2003) bütçe açıklarının finansmanı ve bu açıkların ekonomik etkileri konusunda ampirik çalışmalar yapmışlardır.

Öte yandan ülkelerin ekonomik yapılarındaki farklılıklar, bütçe açıklarının ekonomik etkilerinin de farklı ülkelerde değişik boyutlarda ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çalışmamızın konusunu, gelişme seviyeleri bakımından farklı ekonomilere sahip ülkelerden kurulu olan Avrupa Birliği (AB)'ndeki bütçe açıklarının incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmamızın amacı, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı boyutlarda olan, ekonomik ve mali bir sorun olarak görülen bütçe açığının AB ülkelerindeki boyutunun ve ekonomiye etkisinin ölçülerek; elde edilecek sonuçların teorik beklentilere uygun olup olmadığının değerlendirilmeye çalışılmasıdır.

Günümüzde yapılan araştırmalarda bütçe açıklarının daha çok teorik temelleri incelenmiş, konuyla ilgili fazla uygulama yapılmamıştır. Bu nedenle araştırmamız hem teorik hem de ampirik analize ağırlık vermesi bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmamızda AB'ye tam üye olan Belçika, İngiltere, Danimarka, Almanya, İtalya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İrlanda, Lüksemburg, Portekiz, Finlandiya, Avusturya, İsveç, Hollanda, Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Kesimi, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Macaristan'daki bütçe açıkları incelenmiştir. Analizlerde bütçe açıklarına etki eden enflasyon oranı, faiz oranı, toplam borç stoku ve kamu harcamaları bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Araştırmamızın uygulama kısmında tekli ve çoklu regresyon modelleri oluşturulup; oluşturulan bu modellerin sonuçları her ülke için tek tek tablolar halinde sunulmuştur. Yapılan tahminlemelerde 1998-2003 dönemine ait Eurostat (Statistical Office of the European Communities) verileri esas alınmıştır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Araştırmamızın birinci bölümünde bütçe açığı tanımları ve bütçe açıkları ile ilgili teorik yaklaşımlar iki ayrı başlık altında incelenmiştir. İkinci bölüm bütçe açıklarının finansman yöntemlerine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde bütçe açıklarının makroekonomik değişkenler ile ilişkisi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Çalışmamızın uygulama bölümü olan son bölümünde ise AB ülkelerindeki bütçe açıklarının nedenleri üzerinde durulmuş ve daha sonra söz konusu ülkelerdeki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin ölçümler yapıp; yorumlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM : BÜTÇE AÇIĞI VE BÜTÇE AÇIĞI İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

Bütçe açıkları günümüz ekonomilerinin önemli ekonomik sorunlarından birisidir. Özellikle devlet açısından kamu mali açığının doğru tespiti oldukça önemlidir. Maliye politikalarının etkinliği açısından son yıllarda önem kazanan çeşitli açık tanımları geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, tarihsel süreç içerisinde bütçe açıkları konusu iktisadi yaklaşımların da ilgi odağı olmuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde önce bütçe açığı tanımlarına yer verilecek daha sonra ise bütçe açıkları ile ilgili temel görüşler üzerinde durulacaktır.

1. 1 BÜTÇE AÇIĞI TANIMLARI

Günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik sorunlarının başında bütçe açıkları gelmektedir. Bütçe açığı en basit ifadeyle kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması sonucu ortaya çıkan değer olarak tanımlanabilir.

Açığın büyüklüğüne ve finansman kaynağına bağlı olarak ekonomideki makroekonomik dengeleri etkileyen bütçe açıkları, ekonominin toplam talep düzeyi ve unsurlarını doğrudan etkilerken; yurt içi tasarruflarla yatırımları dolaylı yoldan etkilemektedir. Tüm bunlardan da enflasyon oranı, döviz kuru, faiz oranı, büyüme oranı gibi ekonomik değişkenler uzun dönemde olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu yüzden bütçe açıklarının makroekonomik etkileri hakkında sağlıklı tahminler yapabilmek için bütçe açığının tam ve doğru olarak ölçümü büyük önem taşımaktadır.

Bu bölümde literatürde yer alan farklı bütçe açığı tanımları ele alınacaktır. Bunlar; geleneksel açık, birincil açık, işlemsel açık, cari açık-sermaye açığı , nakit açığı-tahakkuk açığı, nominal bütçe açığı-reel bütçe açığı, yurt içi açık-yurt dışı açık, yapısal açık-konjonktürel açık ve konsolide bütçe açığıdır.

1.1.1 Geleneksel Açık (Kamu Kesimi Borçlanma Gereği)

Kamu kesiminin elde ettiğinden daha fazlasını harcadığı açık pozisyon durumu için bütün ülkelerde geçerli klasik bir tanım kullanılmaktadır. Bu da Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'dir. Buna göre kamu kesimini oluşturan bütün birimlerin toplam harcamaları ile toplam gelirleri arasındaki fark, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği olarak tanımlanır. Kamu kesiminin gelirlerinin harcamalarından fazla olduğu durum ise Kamu Sektörü Borç Geri Ödemesi olarak isimlendirilir .

Türkiye’de kamu kesimi finansman açıkları, başlıca altı birimin açık ya da fazlalarından oluşmaktadır (Önder; Kirmanoğlu 1996, 36). Buna göre merkezi hükümet, KİT’ler, yerel yönetimler, döner sermayeli kuruluşlar, sosyal güvenlik kuruluşları ve fonların açık veya fazlaları kamu kesimi finansman açıklarını, bir başka deyişle, kamu kesimi borçlanma gereğini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla konsolide bütçeye dahil olan ve olmayan tüm kurumların açık veya fazlaları sonucu kamu giderleri kamu gelirlerini aşarsa kamu açığı meydana gelmektedir .

Kamu kesimini oluşturan birimlerin konsolide edilmiş gelirleri ile harcamaları Tablo-1’de görüldüğü gibi sınıflandırılmaya tabi tutulmakta ve kamu kesimi genel denge pozisyonuna ulaşılmaktadır.

Tablo-1: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Konsolide [Genel + Katma] Bütçe Açığı [Fazlası]	A
KİT Açıkları [Fazlaları]	B
Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Açıkları [Fazlaları]	C
Yerel Yönetimlerin Açıkları [Fazlaları]	D
Döner Sermayeli Kuruluşların Açıkları [Fazlaları]	E
Fonların Açıkları [Fazlaları]	F
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşların Açıkları [Fazlaları]	G
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği [KKBG] Veya Kamu Sektörü Borç Geri Ödemesi	A+B+C+D+E+F+G

Kaynak: Hüseyin, Şen; İsa Sağbaş; Bütçe Açıkları: Teori ve Türkiye Uygulaması, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 4.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin büyümesi, kamu kesiminin toplam harcamalarının toplam gelirlerinden daha hızlı arttığına işaret etmektedir. Kamu kesimin fazla verdiği yıllarda ise Kamu Kesimi Borçlanma Gereği tanımının yerini, Kamu Sektörü Borç Geri Ödemesi tanımı alır (Önder; Kirmanoğlu 1996, 36).

1.1.2 Birincil Açık

Birincil açık, geleneksel bütçe açıklarından borç faizi ödemelerinin çıkarılmasıyla elde edilen açıktır .

Birincil açık aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$\text{Birincil Açık} = \text{Geleneksel Açık} - \text{Borç Faizleri}$$

Birincil açık vasıtasıyla önceden gerçekleştirilmesi zorunlu olan faiz ödemeleri dışlanmakta; hükümetin kontrol edebileceği, dönemsel politikaların nasıl geliştiği ile ilgili yorumların yapılabileceği bir sonuç elde edilmektedir (Fry 1997, 26).

Birincil açık, mali açıklarda sürekliliğin olduğunu göstermekle birlikte hiçbir ülkede devlet bütçesinin uzun süreli birincil açık vermesi mümkün değildir. Çünkü faiz ödemelerini karşılamak için bütçenin fazla vermesi gerekmektedir. Öte yandan faiz ödemelerinin etkilerinden arındırılmış bir bütçe açığı hedefleniyorsa birincil bütçe açığına yönelmek daha uygun olmaktadır (Tanzi 1993, 657).

1.1.3 İşlemsel Açık

İşlemsel açık, bütçe açığından faiz ödemelerinin enflasyon nedeniyle aşınmaya uğrayan kısmının çıkarılması sonucu ortaya çıkan açıktır . Başka bir ifade ile de birincil açık ile faiz ödemelerinin reel kısmının toplamı olarak tanımlanabilir . Enflasyonun yüksek

boyutlarda seyrettiği ülkelerde, alacaklılara ödenen faizlerin bir bölümü enflasyon nedeniyle erimektedir. Böylelikle borcun reel değeri korunmuş olacaktır.

Diğer bir görüşe göre de işlemsel açık, faiz dışı açık ve reel faiz ödemelerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır ve amortizasyon ödemelerini¹ dikkate almamakta; faiz ödemelerini gelir aktarımı yani talep edici bir unsur olarak ele almaktadır. Eisner'in (1989) ileri sürdüğü bu görüşe göre, amortizasyon ödemeleri bütçe açıkları dışında tutulmakta ve işlemsel açık bütçe açıklarının daha doğru bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir (Eisner 1989, 73).

İşlemsel açık aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$\text{İşlemsel Açık} = \text{Birincil Açık} + \text{Reel Faiz Ödemeleri}$$

1.1.4 Cari Açık - Sermaye Açığı

Cari bütçede yatırım harcamaları ile sermaye gelirleri hesaba katılmadan meydana gelen açık olarak belirtilebilen cari açık, cari bütçe açığı olarak da tanımlanabilmektedir.

Başka bir ifadeyle cari açık, geleneksel açıktan yatırım harcamaları ile sermaye gelirlerinin çıkarılması sonucu bulunmaktadır. Net değer bütçe açığı olarak da bilinen cari açığın devletin ekonomideki toplam tasarruflara ve büyümeye katkısını ölçtüğü ileri sürülmektedir. Buna göre kamunun kaynakları kullanarak büyümeye katkıda bulunabilmesi, toplam yatırımlar üzerindeki etkisiyle ölçülmektedir (Tanzi 1993, 16).

Cari açık aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$\text{Cari Açık} = \text{Geleneksel Açık} - (\text{Yatırım Harcamaları} + \text{Sermaye Gelirleri})$$

Ayrıca cari bütçe açığında yatırım harcamaları ile sermaye gelirleri hesaba katılmadığı için, cari giderlerin cari gelirlerden çıkarılması sonucu oluşan açık olarak da tanımlanabilmektedir (Ejder 2002, 190).

¹ Amortizasyon ödemelerinden anladığımız yıpranma payı ödemeleridir.

Mali açıdan önemli bir sorun olarak ortaya çıkan cari açık, kamu tasarruflarını belirlemeyi amaçlamakta ancak yatırım harcamaları ile cari harcamalar arasındaki farkın net olarak belirlenememesi, yatırım harcamalarının da cari harcamalar kadar verimsiz olabileceği ve yatırım harcamalarının ne şekilde kullanılacağına ilişkin kuralların zaman içinde ülkeden ülkeye değişebilmesi nedeniyle eleştirilebilmektedir .

Ayrıca cari açık ölçüsünün temel amacı kamu kesiminde oluşturulan tasarrufları tahmin etmektir. Bu anlamıyla cari açık bir bütçe kavramından çok sosyal muhasebe kavramı olup, uzun dönem değerlendirmeleri açısından yararlı iken, talep tahmini gibi kısa dönemli analizler ya da gelişmiş ülkelere yönelik mali analizler açısından o kadar uygun bir ölçüt değildir (Egeli 2002, 36).

Sermaye açığı ise yatırım harcamalarını finanse etmek amacıyla yapılan borçlanmalara ödenen reel faizlerin, yatırımdan elde edilen reel getiriden yüksek olması durumunda ortaya çıkan açık olarak tanımlanmaktadır (Ejder 2002, 190).

Sermaye açığı yalnızca sermaye harcamaları ile sermaye gelirleri arasındaki sermaye harcamaları lehine olan farkı ölçmekte; cari harcamalar ile cari gelirler açık ölçüm kapsamı dışında tutulmaktadır.

Sermaye açığı aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$\text{Sermaye açığı} = \text{Sermaye Harcamaları} - \text{Sermaye Gelirleri}$$

1.1.5 Nakit Açığı – Tahakkuk Açığı

Nakit açığına teşkil eden esas tek hazine hesabı sistemidir. Hazine sistemi kapsamına alınan saymanlıkların yapacakları ödeme ve tahsilat işlemleri sonunda nakit fazlası veya nakit ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bu sisteme göre ortaya çıkan nakit fazlası, bankalar tarafından kendiliğinden merkeze transfer edilebilmektedir. Nakit açığı ortaya çıkması durumunda ise merkez bankası devreye girerek nakit dengesini sağlamaya çalışır .

Nakit açığı aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$\text{Nakit Açığı} = \text{Bütçe Açığı} - \text{Bütçe Emanetleri} + \text{Avanslar}$$

Nakit açığı devlet muhasebesini kapsayan bir açık kavramı olup, yapılan işlemlerde dengeyi sağlamak amacıyla merkez bankasının devreye girerek avans açmasıyla işleyen bir sistemdir .

Bir mali yıla ait hükümet giderleri için harcanan nakit ile gerçekleşen nakit gelirlere dayalı olan nakit açığı, tahakkuk ve nakit durumunu birlikte gösteren dönem sonu bütçe açığından daha az sıklıkta kullanılmaktadır. Örneğin faiz ödemeleri çoğunlukla vadeleri geldiğinde gider kabul edilirken gelirler ancak tahsil edildikleri zaman gelir sayılmaktadır (Egeli 2002, 38).

Tahakkuk açığı ise kamu kesimi işlemlerinin bir fiil gerçekleşip gerçekleşmediğini dikkate almaksızın mali yıl içinde devletin kullanması gereken gerçek kaynakları tespit etmeye çalışır. Tahakkuk açığı nakit açığından daha kapsamlı bir kavram olup kamu kesimi taahhütleri, sabit sermaye amortismanı, normal muhasebe dönemini aşan nakdi ödemelerdeki gecikmeleri ihtiva etmektedir (Şen ; Sağbaş 2004, 14).

1.1.6 Nominal Bütçe Açığı – Reel Bütçe Açığı

Nominal bütçe açığı kamu harcamaları ile kamu gelirlerinin nominal değerleri arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır.

Nominal bütçe açığı aşağıdaki şekilde formüle edilebilir:

$$\text{Nominal Bütçe Açığı} = \text{Nominal Kamu Harcamaları} - \text{Nominal Kamu Gelirleri}$$

Normalde devletin gelir ve harcamaları nominal terimlerle ifade edildiğinden ikisi arasındaki harcamalar lehine ortaya çıkan fark nominal açığı yansıtmaktadır. Nominal açık özellikle enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde bütçe açığının gerçek boyutunu yansıtmaktan uzaktır. Enflasyonun bütçe açıkları üzerindeki olumsuzluğunu gidermek için reel bütçe açığı kullanılmaktadır. Reel bütçe açığının hesaplanmasında hesaplama konu olan harcama ve gelir kalemlerinin nominal değerleri yerine reel değerleri esas alınmalıdır (Şen ; Sağbaş 2004, 14).

Reel açık, nominal açıktan faiz oranları etkisi ve fiyat etkisi çıkarılması sonucu elde edilmektedir ve bu sebeple net kamu borçlanmasının gerçek değerinde meydana gelen değişiklikler olarak tanımlanabilmektedir (Egeli 2002, 37).

Reel bütçe açığı, enflasyonun bütçe kalemleri üzerinde meydana getirdiği şişmeyi ortadan kaldırdığından nominal açıklara nazaran daha anlamlı bir bütçe açığı ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Özellikle iç ve dış borçlardaki dönemsel değişikliklerin, ekonomi üzerindeki gerçek etkilerinin belirlenmesinde bütçe açığı ölçüsü olarak reel bütçe açığı tercih edilmelidir .

1.1.7 Yurt İçi Açık – Yurt Dışı Açık

Dışa açık bir ekonomide hükümetin toplam talep üzerindeki etkisini belirleyebilmek için genelde yurt içi ve yurt dışı açıklar ayrı olarak hesaplanmaktadır. Bu hesaplamalarda yurt içi açık ülke içi ekonomiyi doğrudan etkileyen bütçe unsurlarını, yurt dışı açık ise dış alemle doğrudan bağlantılı bütçe işlemlerini kapsayacak şekilde ölçülür .

Yurt içi-yurt dışı açık ayrımına gidilmesinin amacı kamu kesiminin özel kesime oranla dış alemle daha fazla ticari ilişkiye girmesi durumunda, geleneksel açığın bütçe açığı göstergesi olarak kullanılmasının yaratacağı sakıncalarını ortadan kaldırmaktır (Şen ; Sağbaş 2004, 17).

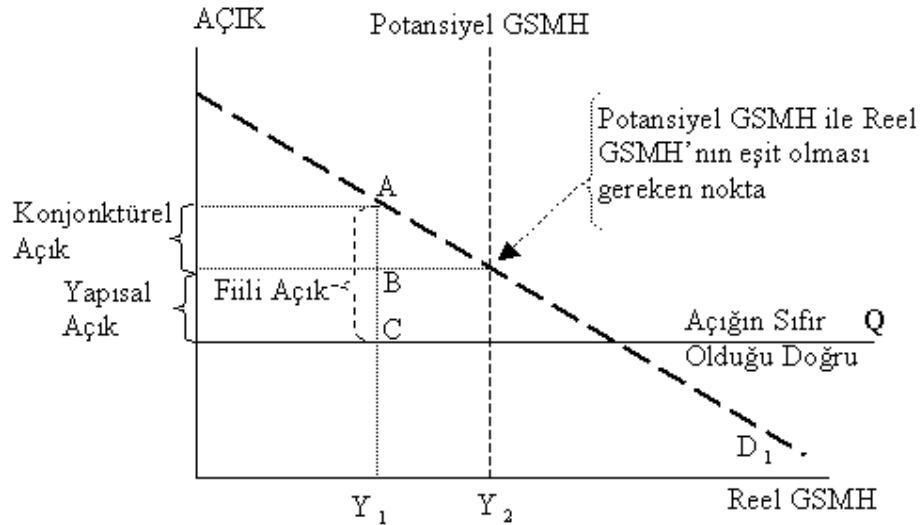
1.1.8 Yapısal Açık – Konjonktürel Açık

Yapısal açık, ekonominin tam istihdam seviyesinde dengede olması halinde ortaya çıkacak olan bütçe açığının tahmini olarak tanımlanmaktadır .

Yapısal açık, ekonomik faaliyet seviyesindeki değişmelerin bütçe dengesi üzerinde meydana getirebileceği etkilerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu açık ölçüm yöntemi, ekonomide nasıl bir daraltıcı ve genişletici maliye politikasının uygulandığı konusunda fikir vermektedir.

Potansiyel gayri safi milli hasılanın² (GSMH) hesaplanmasındaki güçlükler yapısal açığın kullanımını oldukça sınırlamaktadır. Diğer taraftan yapısal açığın ölçümünde ekonomik büyüme dikkate alınmamakta ve potansiyel GSMH'nın sabit olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca yapısal açık hesaplanırken ekonomide enflasyonu hızlandırmayan bir işsizlik oranının geçerli olduğu varsayılmaktadır (Şen ; Sağbaş 2004, 18).

Konjonktürel açık ise iktisadi dalgalanmalara bağlı olarak ortaya çıkan bir açık olup; bu dalgalanmaların bütçe açığı üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Şekil-1: Yapısal ve Konjonktürel Açık

² Potansiyel GSMH'dan anladığımız veri teknoloji ve belirli nüfus hacmi ile enflasyonu hızlandırmadan elde edebilecek olan toplam üretilmektedir.

Konjonktürel açık ekonominin eksik istihdamda olması nedeniyle reel GSMH'nin potansiyel GSMH'dan düşük olduğu durumu ifade eder. Buna karşılık yapısal açık ise reel GSMH potansiyel GSMH'ya eşit olsa bile uygulanan iktisat politikaları nedeniyle oluşan bir açık olup tam istihdam açığı olarak adlandırılır. Bunu şekil üzerinde gösterirsek; Şekil-1'e göre dikey ekseninde kamusal açık, yatay ekseninde reel milli gelir gösterilmektedir. Q doğrusunun üzerinde kamusal açığın sıfır olduğu noktalar yer almaktadır. Belli bir yılda reel milli gelir Y_1 , potansiyel milli gelir Y_2 'dir. Buna göre AC aralığı kadar açık oluşmaktadır. Oluşan bu açığın AB kadarı konjonktürel, BC kadarı ise yapısal açıktır. Yani konjonktürel açık, yapısal açık ile reel açık arasındaki farktan oluşmaktadır .

Yapısal ve konjonktürel olarak ayarlanmış açık, hükümet gelir ve giderlerinde toplam hasıladaki dönemsel dalgalanmalar nedeniyle ortaya çıkan değişiklikler ile bağımsız politika kararlarından kaynaklanan değişiklikler arasındaki farkı belirlemeyi amaçlamaktadır.

Bu açıklar geniş anlamda fiili hasıladan ziyade potansiyel hasılayı kullanarak yeniden hesaplanan geleneksel açığa karşılık gelmektedir. Eğer açıklar daha ziyade dönemsel olarak ortaya çıkmaktaysa ekonomik konjonktür gereği durgunluk halinde artmakta, ekonomi yeniden canlanma dönemine girdiğinde ise bütçe fazlalarına dönüşmektedir .

1.1.9 Konsolide Bütçe Açığı

Konsolide bütçe gelirleri ile konsolide bütçe giderleri arasındaki fark olarak tanımlanan bütçe açığı aynı zamanda da Tablo-2'de görüldüğü gibi merkezi hükümet gelirleri ile merkezi hükümet giderleri arasındaki farkı da ölçmektedir .

Tablo-2: Konsolide Bütçe Açığı

Konsolide Bütçe Gelirleri [A+B]	Konsolide Bütçe Harcamaları [C+D+E]
A. Genel Bütçe Gelirleri -Vergi gelirleri -Vergi dışı normal gelirler (Patrimuan gelirleri, harçlar, resimler, hibe ve yardımlar vb.) -Özel gelirler ve fonlar (Özelleştirme gelirleri, fon gelirleri vb.) B. Katma Bütçe Gelirleri	C. Cari Harcamalar - Personel - Diğer cariler D. Yatırım Harcamaları E. Transfer Harcamaları - İç ve dış borç faiz ödemeleri - KİT'lere yapılan transferler - Sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferler - Vergi iadeleri - Diğer transferler

Kaynak: Hüseyin, Şen; İsa Sağbaş; Bütçe Açıkları: Teori ve Türkiye Uygulaması, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s. 4.

Konsolide bütçe açığı cari, yatırım ve transfer harcamalarının toplamından oluşan kamu harcamalarının kamu gelirlerinden fazla olması durumunda ortaya çıkabildiği gibi bu harcamalarla birlikte iç ve dış borçların yüksekliği neticesinde oluşan yüksek faiz, enflasyon ve geri ödeme sorunları da konsolide bütçe açığının ortaya çıkmasına yol açan nedenler arasında sayılabilir (Erdem; Demircan 2001, 78).

1.2 BÜTÇE AÇIKLARI İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

Çalışmamızın bu bölümünde bütçe açıklarının nedenlerini ve bu açıklarının yol açtığı makroekonomik sorunları açıklayan teorik yaklaşımlar incelenecektir. Bu yaklaşımlar Keynesyen, Neo-Klasik, Ricardian ve Arz Yönlü İktisat yaklaşımlarıdır.

1.2.1 Keynesyen Yaklaşım

Makroekonomik bir değişken olarak bütçe açığı Keynesyen devrim ile ortaya çıkmıştır. Keynesyen yaklaşımda ekonomide toplam talep, üretim kapasitesinin tamamını sağlamıyorsa, devlet açık bütçeyi bir araç olarak kullanarak ekonomiye müdahale edebilir. Eğer ekonomide makroekonomik istikrarın sağlanması bütçe açığını gerektiriyorsa bu açık emisyon yoluyla finanse edilebileceği gibi borçlanma yoluyla da finanse edilebilecektir. İktisadi etkileri bakımından her iki açık finansman yöntemi arasında fark bulunmamaktadır. Önemli olan bütçe açığı aracılığı ile efektif talebin uyarılmasıdır.

Bütçe açıkları emisyon yoluyla finanse edilirse para arzı artar. Paranın servetin bir unsuru olması sebebiyle servette artar. Para piyasasındaki para arzındaki artıştan kaynaklanan genişleme, servet artışının mal piyasasında yol açtığı genişleme ile dengelenir ve bu süreçte milli gelir düzeyi yükselir.

Geleneksel Keynesyen görüş Neo-Klasik görüşten iki temel noktada ayrılmaktadır. Bunlar (Ataç 2002, 200);

- Bir ekonomide bazı ekonomik kaynakların eksik istihdamda olduğu,
- Bir ekonomide kişilerin çoğunun miyop ya da likidite sınırlı olduklarının varsayılmasıdır.

İkinci varsayım toplam talebin kullanılabilir gelirdeki değişikliğe karşı çok duyarlı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Buna göre basit Keynesyen modelde, kişiler cari kullanılabilir gelirlerini tüketme eğilimi içinde olacaklarından geçici bir vergi azalması, toplam talep üzerinde ani ve miktar olarak önemli bir etki yaratacak ve talebi artırma eğilimini doğuracaktır. Eğer ekonomi eksik istihdam seviyesinde dengede ise bu durumda, Keynesyen çarpan etkisi nedeniyle milli gelir yükselecektir. Böylece bütçe

açıkları tüketimi ve milli geliri teşvik ettiği için tasarruf ve sermaye birikimi üzerinde ters yönlü bir etki meydana gelmeyecektir (Özbilen 1998, 274).

Standart IS-LM analizinde, milli gelirdeki bu artış paraya olan talebi artırmaktadır (Özbilen 1996, 132). Eğer para arzı sabitse (bu bütçe açığının kişi ve firmalardan yapılan borçlanma ile finanse edildiği anlamına gelmektedir) faiz oranları yükselecek ve özel yatırımlar dışlama etkisiyle düşecektir. Bu da milli gelirin azalması ve Keynesyen çarpan etkisinin dışlama etkisi nedeniyle dengelenmesi demektir. Ancak Keynesyen görüşü savunan birçok iktisatçı, bütçe açıklarının özel yatırımları dışlamayacağı görüşünü ileri sürmektedirler (Eisner 1989, 77). Çünkü bütçe açığı nedeniyle artan toplam talep, özel yatırımların kârlılığını artırmakta ve verilen belirli bir faiz oranında daha yüksek bir yatırım düzeyine yol açmaktadır. Bu nedenle bütçe açıkları, faiz oranlarının yükselmesi gerçeğine karşın toplam tasarrufları ve yatırımları teşvik edebilmektedir.

Diğer bir deyişle, eğer bir ekonomide eksik istihdam koşulları söz konusu ise ters bir para politikası uygulanmadığı sürece nominal bütçe açıkları hem reel hem de nominal talebi tam istihdam düzeyine kadar artırmaktadır. Nominal talepteki bu artış hem tüketime hem de artan tüketim nedeniyle yatırımların kârlılığının artması sonucu yatırıma yansımaktadır. Böylece faiz oranlarındaki yükselmeye karşın dışlama etkisi meydana gelmemektedir (Ataç 2002, 201).

İktisat teorisindeki iki önemli gelişme mali politikanın etkileri ile ilgili Keynesyen analizde değişmelere yol açmıştır (Şimşek 2000, 52). Bunlardan birincisi tüketimi açıklayan F. Modigliani'nin Yaşam Boyu Gelir ve M. Friedman'nın Sürekli Gelir Teorileridir. Bu teorilerin her ikisi de cari tüketimi, sürekli ve yaşam boyu kullanılabilir gelirle ilişkilendirmektedir.

Sürekli gelir hipotezine göre diğer koşullar eşitken, vergilerin şimdiki değerini değiştirmeden vergilerde gelecekte yapılan bir değişme cari tüketimi değiştirmez. Bu nedenle vergilerdeki geçici bir değişimin tüketim üzerindeki etkisi, vergilerdeki sürekli değişimin etkisinden daha az olacaktır. Böylelikle bütçe açıklarındaki değişmelerin harcamalar üzerindeki etkisi açığın sürekliliği ile ilgili beklentilere göre

değişecektir. Ancak Keynes'in tasarrufla ilgili modeline göre tasarrufları cari kullanılabilir gelir düzeyi belirlemektedir.

Keynesyen mali politika analizini etkileyen ikinci teorik gelişme, Keynesyen modelin aşırı derecede kısa dönemli olan yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü mevcut varlıklar (aktif değerler) modelde sabit olarak kabul edildiği için bütçe açığının finansmanında kullanılan yöntemin şekline göre ortaya çıkacak sonuçlar yeterince tatmin edici olamayacaktır (Şimşek 2000, 52).

Özetle, Keynesyen yaklaşım bütçe açıklarına makroekonomik dengeyi sağlamada kullanılacak bir araç olarak bakmaktadır. Bu yaklaşıma göre bütçenin geçici bir süre açık vermesinde herhangi bir sakınca yoktur. Önemli olan kısa dönemde bütçe dengesinin sağlanması değil; ekonomik dengenin sağlanmasıdır.

Keynesyen yaklaşım bütçe açıklarının yalnızca kısa dönem etkilerini dikkate almakta; dışlama etkisi gibi uzun dönemde ortaya çıkaracağı etkileri dikkate almamaktadır. Bu yaklaşımda açık bütçe politikasının toplam talebi uyarıcı etkisinin enflasyonist baskıları artırıp artırmayacağı ekonominin içinde bulunduğu istihdam düzeyine bağlıdır. Eksik istihdam düzeyinde bütçe açıkları enflasyonist baskıları artırmamaktadır.

1.2.2 Neo-Klasik Yaklaşım

Bütçe açığının finansmanın ekonomik etkileri konusunda Keynesyen görüşe karşı önemli bir alternatif oluşturan görüş Neo-Klasik analizdir. Standart Neo-Klasik model bütçe açıklarının etkilerini üç temel varsayıma dayandırarak irdelemektedir. Bunlar (Barro 1974, 1095);

- Bireylerin tüketimi dönemler arası bir optimizasyon sorunudur.
- Bireylerin yaşam süresi sınırlıdır.
- Genel olarak bütün dönemlerde piyasalar dengededir.

Neo-Klasik yaklaşım esas itibarıyla sınırlı yaşam süresini göz önünde bulunduran, buna göre tüketim harcamalarını planlayan rasyonel ve ileriye gören bireylerin varlığına

dayanmaktadır. Bütçe açıkları, vergilerde yapılan indirimlerden kaynaklanmış ve borçlanma yoluyla finanse edilmiş ise yaşayan nesiller ile gelecek nesiller üzerinde farklı etkilerde bulunacaktır. Böyle bir durumda, açığın finansmanı için kamu kesimince ihraç edilen hazine bonosu, devlet tahvili gibi kamu borçlanma senetlerini satın alan özel kesimin net serveti artacaktır. Buna karşın bugün tahsil edilmesi gereken vergilerin ertelenmesi, gelecek nesiller üzerindeki vergi yükünü artıracaktır.

Vergilerin gelecek nesiller üzerine aktarılması ile toplam yaşam boyu tüketim artacaktır. Ekonominin tam istihdamda olduğu varsayımı altında toplam üretim düzeyi sabit kalacağından cari tüketimin artması ancak tasarrufların azalması pahasına mümkün olabilecektir. Tasarrufların azalması sonucu yükselme eğilimi gösteren faiz oranları dışlama etkisini ortaya çıkaracak ve uzun dönemde de sermaye stokunun azalmasına yol açacaktır. Bu tür dışlama etkisi iki şekilde meydana gelmektedir (Yellen 1989, 18):

- Kapalı bir ekonomide bütçe açığını finanse etmek için borçlanmaya başvurulması piyasalardaki faiz oranlarını yükseltmekte ve sermayenin daha kısa sürede, daha kolay ve risksiz kazanç sağlayabileceği sahalara kayması nedeniyle yatırımlar dışlanmaktadır.
- Uluslararası sermaye akımlarının söz konusu olduğu dışa açık küçük bir ekonomide yurt içi yatırım yerine ihracat dışlanmaktadır. Çünkü bütçe açığı faiz oranlarının eğilimini yukarı doğru kaydırmaktadır. Böylelikle yurt dışı fonlar ülke içine doğru akmaktadır. Esnek döviz kuru sisteminin uygulandığı bir ekonomide ise sermayenin yurt içine akması ülke parasını değerlendirmekte ve bu da dünya piyasalarında o ülkelerin ürünlerinin fiyatlarının yükselmesi nedeniyle rekabet edebilme şansını ortadan kaldırmaktadır. Dışa açık büyük bir ekonomide ise bu etkilerin ikisi de ortaya çıkmaktadır.

Dışlama etkisinin göz önüne alınmadığı bir durumda ise gelecekteki yaşam standardı nitelik bakımından aynı kalacaktır. Kapalı bir ekonomi modelinde bütçe açığı sermaye birikimini geciktirerek ekonomiyi daha düşük kişi başına sermaye ve emek düzeyinin söz konusu olduğu bir büyüme çizgisine itecektir. Açık bir ekonomide ise cari dış ticaret açığı dış borçları yükseltecek, ülke içindeki kişilerin kullanılabilir gelirlerinin düşmesine neden olacak ve gelecekteki faiz ödemelerinin yükünü artıracaktır (Ataç 2002, 202).

Neo-Klasik yaklaşımda sürekli ve geçici bütçe açıkları ayırımından hareketle bunların ekonomi üzerindeki etkilerinin ne olacağı konusu üzerinde durulmuştur. Bu konuyu şu şekilde özetleyebiliriz:

Eğer bir ekonomide tüketiciler rasyonel ve ileri görüşlü ise mükemmel sermaye piyasası koşulu altında, sürekli bütçe açıkları sermaye birikimini önemli ölçüde azaltırken, geçici bütçe açıklarının ekonomik değişkenler üzerindeki etkisi önemsiz ve ters yönlü olacak, diğer bir ifadeyle kısa dönemde tasarruflar teşvik edilecektir. Çünkü ekonomik yaşam oldukça uzundur. Bu sebeple servetteki bir artışın cari tüketim üzerinde yaratacağı servet etkisi küçük olacaktır.

Eğer kamu harcamaları sabit tutulursa geçici bütçe açıkları vergilerin azalması, bu da daha düşük marjinal vergi oranı anlamındadır. Bu durumda sermaye geliri üzerindeki vergi oranlarının azaltılması vergi sonrası getiri oranını artırarak tasarrufu teşvik ederken, emek geliri üzerindeki daha düşük vergi oranı da cari geliri ve böylelikle tasarrufu artıracaktır. Görüldüğü gibi bu etkiler servet etkisine hakim olmakta ve geçici bütçe açıkları kısa dönemde ters etkiye yani özel tasarrufları artırıcı etkiye sahip olmaktadır (Bernheim 1989, 57).

Özetle Neo-Klasik yaklaşıma göre asıl önemli olan geçici bütçe açıkları değil; sürekli bütçe açıklarıdır. Tüketicilerin rasyonel ve ileri görüşlü olduğu ve sermaye piyasasının mükemmel olduğu varsayımları altında süreklilik arz eden bütçe açıkları sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca bu yaklaşım ekonomik yaşamın oldukça uzun olduğunu öngördüğünden yaşam boyu servetteki bir artışın, cari tüketim üzerinde meydana getireceği servet etkisi küçük olacaktır. Servet etkisinin küçük olması nedeniyle artan gelir tüketimi değil; tasarrufları artıracaktır.

1.2.3 Ricardian Yaklaşım

İngiliz iktisatçı David Ricardo, kamu harcamalarının vergileme yoluyla finanse edilmesi yerine borçlanma yoluyla finanse edilmesinin ekonomide gerçek faaliyet düzeyi ile ilişkisi olmadığını savunmaktadır. “Ricardo Dengesi” olarak da adlandırılan bu

yaklaşımın temel düşüncesi, bir ekonomide ekonomik birimlerin tüketim ve tasarruf kararlarını verirken bütün yaşam boyu gelirlerini dikkate almadıklarıdır. Bu durumda bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanı, bu birimlerin yaşadıkları sürece ödedikleri vergilerin sadece yeniden dağılımı olarak düşünülecek ve ekonomik birimler açığı kapatmak için gelecekte daha fazla vergi ödeyeceklerini bilerek tasarruf edeceklerdir. Tasarrufların artması sonucunda ise faiz oranları artmayacak; yatırımlar ise dışlanmamış olacaktır (Özbilen 1998, 277).

Ricardo'nun bu görüşü daha sonraları Yeni Klasik iktisatçılardan Robert Barro tarafından geliştirilmiştir. Barro'ya (1989) göre bu yaklaşım kamu harcamalarının düzeyinin sabit olduğu, sermaye piyasalarının mükemmel işlediği, kişilerin sonsuz zaman boyutunda yaşıyormuş gibi karar aldıkları, bütün vergilerin götürü olduğu ve ilk dönemlerdeki kamusal borçların daha sonraki dönemlerde salınan vergilerle ödeneceğini varsaymaktadır. Bu kurama göre, faiz ödemelerini de kapsayan toplam kamu harcamaları, vergi gelirleri ve kamu borçlarının toplamına eşittir. Bu sebeple devlet kamu harcamalarının bugünkü değerini değiştirmedikçe vergilerin bugünkü değeri de değişmeyecektir.

Diğer bir ifade ile bugün veya gelecekteki kamu harcamaları, toplam harcamaların bugünkü değerine eşit gelirlerle ödenmek durumundadır. Bu sebeple kamu harcamaları düzeyi ve vergi dışı gelirler sabit varsayıldığında bütçe açığı nedeniyle bugünün vergilerindeki bir azalma, gelecekteki vergilerin bugünkü değerlerindeki aynı miktardaki bir artış tarafından dengelenecektir (Barro 1989, 39).

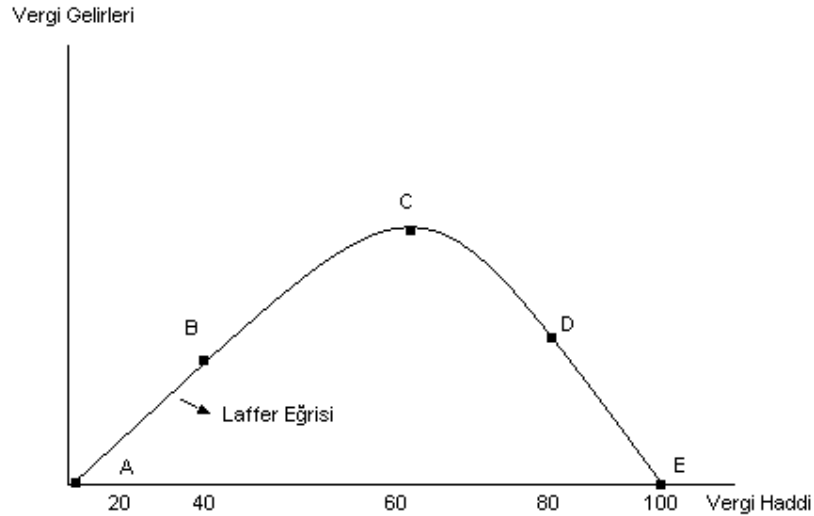
Ricardo denkliği ayrıca kuşaklar arası süreklilik taşıyan bir düşünce yapısına dayanmaktadır. Buradaki en önemli nokta ise, devletin borç senetlerinin net servet olarak kabul edilmesidir. Dolayısıyla devletin borç senetlerinin hane halkının gelirini ve harcama potansiyelini etkilemediği düşünülmektedir (Şimşek 2000, 54).

Sonuç olarak Ricardian yaklaşım, bütçe açığı ve vergilemenin ekonomi üzerindeki etkisi aynı olmaktadır. Ayrıca bu yaklaşıma göre kamu tasarruflarındaki bir azalma (bütçe açığı), arzulan tasarruf düzeyindeki eşit bir artışla dengelendiği için ulusal tasarruf düzeyinde bir değişme meydana gelmeyecektir.

1.2.4 Arz Yönlü İktisat Yaklaşımı

Bütçe açığını kapatmanın veya azaltmanın bir yolu vergi oranını değiştirmek suretiyle vergi gelirlerini arttırmaktır. Basit Keynesyen model çerçevesinde düşünüldüğünde bütçe açığı vergi oranı ile aynı yönde değişir. Vergi oranı yükselince vergi gelirleri artar ve böylece bütçe açığı azalır. Dolayısıyla da Keynesyen analize göre bütçe açığını kapatmak veya azaltmak için yapılması gereken iş vergi oranını yükseltmektir. Bu geleneksel görüşe karşı çıkan bazı iktisatçılara göre ise bütçe açığını kapatmak için vergi oranını Keynesyen modelde önerilenin tam tersini düşünmek gerekebilir. Bu alternatif yaklaşım Arz Yönlü İktisat diye nitelendirilir .

Vergi oranlarının düşürülmesi ile yatırımların ve dolayısıyla üretimin artırılmasının mümkün olacağı, üretim artışının ise vergi hasılatında artışa neden olacağı şeklinde özetlenen Arz Yönlü İktisat görüşünü savunan iktisatçıların başında Arthur Laffer gelmektedir. Laffer'in vergi oranı ile vergi hasılatı arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğu eğriye onun adına izafeten “Laffer Eğrisi” denilmektedir.

Şekil-2: Laffer Eğrisi

Laffer eğrisine göre vergi oranı ile vergi geliri arasında önce aynı sonra ters yönlü bir ilişki vardır, vergi oranı arttıkça vergi geliri önce artar sonra azalır. Şekil-2’de eğrinin

yatay eksenini kestiği A noktası vergi oranının % 0 ve dolayısıyla da vergi gelirinin sıfır olduğu durumu gösterir. Laffer eğrisinin yatay eksenini kestiği diğer nokta olan E noktası ise vergi oranının % 100 olduğu ve dolayısıyla da kişilerin hiç çalışmadıkları ve buna bağlı olarak vergi gelirinin sıfır olduğu bir başka durumu temsil eder.

Şekil-2’de A noktasından E noktasına giden yolda vergi oranı yükseldikçe vergi gelirleri önce yükselmekte; vergi oranı % 60’iken C noktasında maksimum olmakta ve daha sonra düşmektedir. Bunun nedeni vergi oranındaki yükselmenin çalışma arzusu üzerindeki olumsuz etkisi sonucu gelir düzeyinde daralma meydana gelmesidir. Vergi geliri üzerindeki bu olumsuz etki, vergi oranındaki yükselmeden fazladır. Arz Yönlü İktisatçılara göre, Laffer eğrisi üzerinde C noktasının sağ altında yer alan D gibi bir noktada bulunan bir ekonomide vergi oranının düşürülmesi Keynesyen analizde ileri sürülenin tersine vergi gelirlerinin artmasına ve bütçe açığının azalmasına yol açar (Ünsal 2004, 550).

Bu yaklaşıma göre bütçe denkliliğine riayet edilmelidir. Açık bütçe uygulamaları yatırımı ve üretimi olumsuz yönde etkileyen yüksek vergilerin bir sonucudur. Hızlı ekonomik kalkınma ve düşük enflasyon birbirinden ayrılmaz iki hedeftir. Bu iki hedefe ulaşmak için vergilerin indirilmesi stratejisi kamu harcamalarının azaltılması ile birlikte hayata geçirilmelidir (Şen; Sağbaş 2004, 55).

Bu görüşü savunan ekonomistler parasal artış oranında daha düşük ve daha istikrarlı olmayı, gelir vergisi oranlarını azaltarak tasarrufu teşvik etmeyi, ekonomide rekabetin ve teknolojik yeniliğin geliştirilmesinde daha az devlet düzenlemesini, özel sektöre daha fazla kaynak aktarımı için kamu sektörünün ölçüsünün azaltılmasını tavsiye etmişlerdir (Rose 2000, 567).

Arz iktisadına göre açık bütçenin zorunlu olarak enflasyonist olması gerekmeyebilir. Önemli olan bütçe açığı değil bu açığın nasıl finanse edildiğidir. Para arzı ulusal ekonominin büyümesine bağlı olarak yavaş ve istikrarlı bir artış göstermeli bütçe açıklarıyla ilişkisi olmamalıdır (Dileyici; Özkıvrak 2001, 104).

Vergi oranlarındaki artışın ekonomik gelişmeyi sağlamayacağı aksine zarar vereceği Arz Yönlü İktisatçılarca da dile getirilmiştir. Onlara göre vergilerdeki artışın tersine vergi indirimleri ekonomik çabaları ve faaliyetleri teşvik edecektir. Böylece ekstra üretim faaliyetleri milli gelir ve vergi gelirlerinde artışlara neden olacaktır. Yüksek vergiler vergiye tabi olan malların tüketimini azaltarak ya da vergi kaçakçılığına yol açarak düşük vergilerin sağlayacağı gelirden daha az gelir sağlayacaktır .

Arz Yönlü İktisatçıların ileri sürdüğü vergi indirimleri yoluyla ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için Buchanan ve Lee'nin üzerinde durduğu iki husus vardır. Bunlardan ilki, Arz Yönlü İktisadın uzun dönemi esas aldığından kısa dönem vergi indirimleri ile toplam piyasa üretiminin ve vergi gelirlerinin artmasını beklemenin doğru olmadığı, ikincisi ise vergi mükelleflerine vergi oranlarının belirli bir süre değişmeyeceği konusunda güvence verilmesi gerektiğidir (Aktan 1998, 49).

Sonuç olarak Arz yönlü İktisat yaklaşımına göre arzı canlandıran vergi yükünün ağır olması nedeniyle bütçe açıkları kronik bir hal almaktadır. Vergiler ağırlaştıkça bireyler daha az çalışırlar ve dolayısıyla daha az vergi öderler. Vergi azalırken kamu harcamaları azalmazsa bütçe açığı enflasyonu artırır. Ters durumda yani kamu harcamaları azalırken vergiler azalmaz ise hem kamu kesimi üretimden dışlanır hem de ağır vergi yükü özel kesimin üretim artışını yavaşlatır ve ekonomi durgunluğa girer. Böylelikle, vergi indirimlerinin ekonomi üzerindeki etkisi, kamu harcamalarındaki yapılacak artıştan daha fazla olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM : BÜTÇE AÇIKLARININ FİNANSMANI

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarından ziyade bu açıkların finansmanı ve finansmanın ekonomiye yaptığı makroekonomik etkiler büyük önem taşımaktadırlar.

Kamu açıkları finansmanının etkileri iktisadi görüşlere göre farklılık arz etmektedir. Bu görüşlerin başlıcaları aşağıdaki gibidir:

- Klasik görüş
- Neo-Klasik görüş
- Keynesyen görüş ve
- Monetarist görüştür.

Klasik görüş: Bu görüşe göre bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanında borç senetlerini alanlar bunu tüketimlerinden çok tasarrufları ile karşılarsa, vergi ile finansmana kıyasla net servet durumlarının daha iyi olacağını düşünürler. Tasarruf düzeyinin azalması ise gelecek nesillere daha az sermaye stoku ve daha az üretim potansiyeli bırakılmasına neden olacaktır. Böylelikle yatırımlar bundan olumsuz etkileneceklerdir.

Eğer yatırım eğrisi faize karşı inelastik ve tasarruf eğrisi faize oranına karşı inelastik ise borçlanma ile kaynak çekiminin tamamı özel tüketimden olacaktır. Diğer yandan borçların itfası talep seviyesini yükseltebilme yönünde devletin mal ve hizmet harcamaları kadar etkin olabilmektedir. Emisyon ile finansmanda ise toplam talep artırılmış olacak ve para yaratımı para otoriteleri tarafından gerçekleştirilirken, özel kesimin kullanılabileceği kaynakların ek kullanımından kaçınılacaktır (Yalınpala 1998, 347).

Neo-Klasik görüş: Bu görüşe göre ise devletin borçlanmaya başvurması tüketimi artırmakta ve vergi yükünü gelecek nesillere doğru kaydırmaktadır. Eğer tam istihdam

varsa tüketicinin artması tasarrufun azaldığını göstermektedir. Sermaye piyasasının dengeye gelebilmesi için faiz oranlarının artması gerekmektedir. Bu durumda yatırımlar dışlanmış olacaktır (Bernheim 1989, 57).

Keynesyen görüş: Keynesyen görüşte kamu açıklarının finansmanı yolu konusu üzerinde pek durulmamıştır. Kamu açığı ister para arzı artışı ister borçlanma ile finanse edilmiş olsun analizde önemli bir farklılık yaratmamakta; ekonomi üzerinde genişletici bir etki doğurmamaktadır. Bütçe açığı hem tüketimi hem milli geliri uyararak tasarruf ve sermaye birikimini olumlu yönde etkilemektedir.

Bütçe açıkları sadece milli gelirle pozitif ilişki içinde değil aynı zamanda milli geliri oluşturan tüketim ve yatırım harcamaları ile de pozitif ilişki içerisinde. Tüketim ve yatırımlar artmakta ve açıklar özel yatırımları dışlamamaktadır. Artan talep özel yatırımın karlılığını artırdığından yatırımları teşvik etmektedir (Eisner 1989, 82).

Keynesyen yaklaşımda ekonomide eksik istihdam varsa bütçe açıkları dışlama etkisi yaratmaz. Ancak tam istihdama yaklaşıldığında dışlama etkisi kendini göstermeye başlamaktadır.

Bütçe açıklarının borçlanma ile kapatılması kamu kesiminin eninde sonunda geri ödemek zorunda olduğu borç stokunda artışa neden olmaktadır. Eğer borçlanma ile sağlanan fonlar kendi kendini ödeyecek yatırımlar için kullanılmışsa gelecekte vergi yükü artacaktır. Keynesyen yaklaşıma göre bireyler bu vergi yükünü algılamada duyarlılık göstermediği için kamu menkul kıymetlerini net servetin bir parçası olarak kabul ederler. Bütçe açıklarının borçlanılarak finanse edilmesi durumunda kamu menkul kıymetleri özel kesimin net servetinin bir parçasını oluşturduğundan ve bunlara yönelik faiz ödemelerinin de dikkate alınması gerektiğinden özel kesimin net servetinde bir artış olur. Bu artış ise mal piyasasında genişletici etki yaratır (Yalınpala 1998, 347).

Monetarist görüş: Bu görüşe göre ise ekonomide para arzı değişmezken açıkların vergiler ve özellikle halka tahvil satışı şeklinde borçlanma ile finanse edilmesi toplam talep üzerinde etki yaratmamakta; üretim ve fiyat düzeyini etkilememektedir. Çünkü bu durumda devlete borç verenler daha az tüketim harcaması yapacaklardır. Friedman'a

göre bireyler rasyoneldir, dolayısıyla hükümetin bugünkü artan borçlanması gelecekte artan vergiler olduğunu düşünerek tüketimlerini artırmazlar. Ancak para basımı yolu ile açıkların finansmanı genişletici ve enflasyonist etkiler doğuracaktır.

Kamu açıklarının finansmanı vergilerin artırılması, emisyon, borçlanma ve diğer gelir kaynakları başlıkları altında incelenecektir.

2.1 VERGİLERİN ARTIRILMASI

Devletin kamu harcamalarını karşılamak amacıyla toplumu meydana getiren kişi ve kurumlardan karşılıksız ve zorla aldığı vergiler ile benzeri gelir kaynakları kamu açıklarının giderilmesinde önemli bir yere sahiptir. Kamu açıklarının karşılanmasında başka gelir kaynakları olmakla beraber, vergi ve benzeri gelir kaynakları daha istikrarlı bir yapı arz ettiğinden tercih edilen gelir kaynakları olmuşlardır (Toye 2000, 35).

Vergilerin artırılması konusu vergilemenin amacı, vergilerin artırılma ilkeleri, kamu açıklarının finansmanında vergilemenin hedefleri, kamu harcamaların uzun dönem toplam arzı etkileyen ve etkilemeyen vergilerle finansmanı ve kayıt dışı ekonominin vergilendirilmesi ile bütçe açıklarının finansmanı alt başlıkları ile incelenecektir.

2.1.1 Vergilemenin Amacı

Genel olarak vergilemenin temel amacı, mali fonksiyon icra etmesi yani kamu harcamalarının temel finansman kaynağını oluşturmasıdır. Dolayısıyla devlet sürekli büyüyen harcamalarını finanse etmek üzere mevcut vergi gelirlerini artırma veya yeni vergiler ihdas ederek gelirlerini artırma arayışı içerisine girer. Bu sebeple vergiler kamu finansmanında gelir yönünden en önemli araç durumundadır (Turhan 1987, 38).

Vergilemede mali amaca ulaşma derecesi kamu harcamalarının vergilerle karşılanma oranları ile ölçülmektedir. Dolayısıyla vergilendirmede ana amaç kamu harcamalarını finanse etmek olduğundan harcamaların vergilerle finanse edilme oranı yükseldikçe gelir sağlama amacıyla da mesafe sağlanmış olur. Böylece vergilerin gelir sağlama amacı mutlak olmayıp önceden belirlenmiş harcama hedefine göre değişmektedir.

2.1.2 Vergilerin Artırılma İlkeleri

Vergi ve benzeri gelirlerin artırılmasında göz önünde bulundurulması gereken bazı ilkeler vardır. Bunlar (Toye 2000, 4);

- Vergileme işlemlerinde devletin meşruluğu³ artırılmalıdır. Özellikle vergi yükünün mükellefler arasında dağılımında yatay ve dikey adaletin⁴ sağlanması yönünden gerekli işlemlerin gerçekleştirilmesinde dikkatli olunmalıdır.
- Vergi sistemi ekonomik refahı geliştirici etkinliğe sahip olmalıdır.
- Vergi işlemlerinin idaresi kolay ve ekonomik olmalıdır. Yani idarenin vergi toplama maliyetleri minimize edilerek vergi gelirinden düşük olmalıdır.

2.1.3 Kamu Açıklarının Finansmanında Vergilemenin Hedefleri

Ülkelerin kamu açıklarını finanse edebilmeleri için vergi düzenlemelerinin temel hedefleri aşağıdaki gibi olmalıdır (Sakal 2003, 79):

- Vergi sisteminin sadeleştirilmesi,
- Vergi yükünün bütün vergi ödeyen kesimler itibariyle adil bir şekilde dağıtılması,
- Serbest meslek sahiplerinin ve diğer kendi işlerinde çalışanların daha etkin bir şekilde vergilendirilmesi,
- Tarımda sağlanan kazançların daha etkin ve sistemli bir şekilde vergilendirilmesi,
- Sabit oranlı vergi, resim ve harçlarda önemli düzenlemelerin yapılması,
- Vergi cezalarının vergi kaçırmaı caydıracak şekilde ağırlaştırılması,
- Vergi kontrol ve denetim mekanizmalarının etkinlik ve verimliliği artıracak şekilde düzenlenmesi,
- Reel kesim üzerindeki vergilerin gözden geçirilerek bunların ekonomi üzerindeki yükünün hafifletilmesi ve vergilemeden doğan ekonomik zararların en aza indirilmesidir.

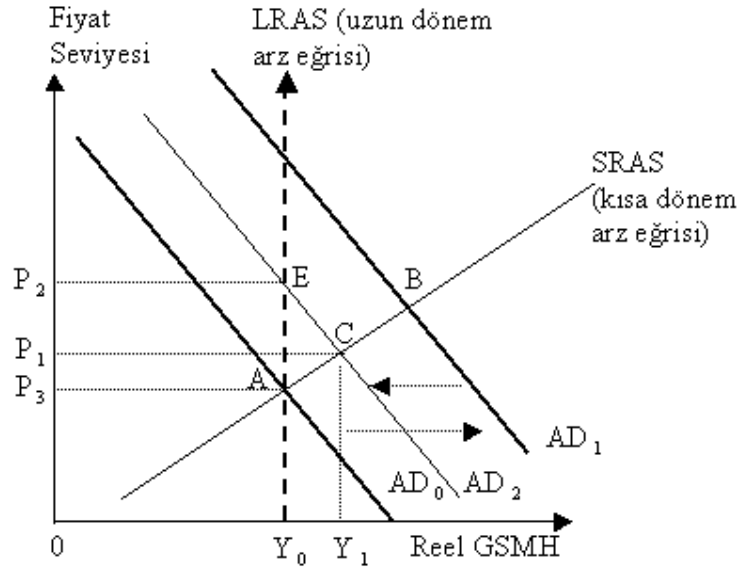
³ Burada meşruluktan anladığımız yürürlükteki yasalarla çalışmamaktır.

⁴ Yatay adalet, eşit durumda bulunan kişilerin eşit biçimde vergilendirilmesini; dikey adalet ise iktisadi gücü daha yüksek olan kişinin güçsüz olana göre daha yüksek bir vergi yükü taşımasını ifade etmektedir.

2.1.4 Kamu Harcamalarının Uzun Dönem Toplam Arzı Etkileyen ve Etkilemeyen Vergilerle Finansmanı

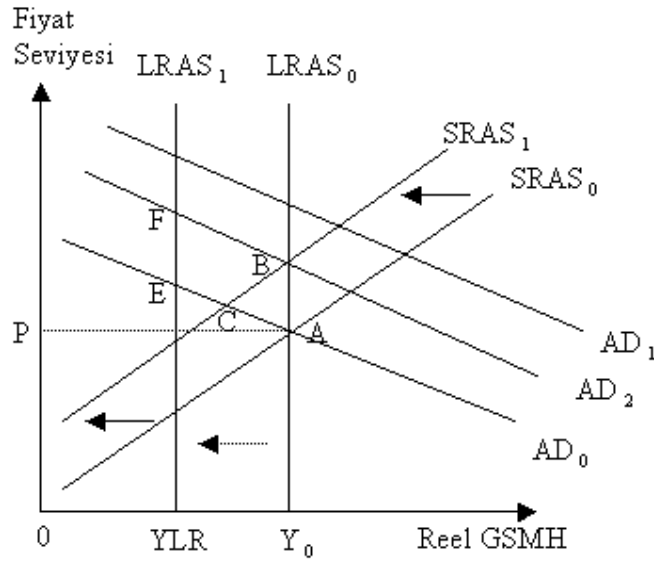
Bireylerden kamuya kaynak transferi yapan vergi ve benzeri gelirlerdeki artış ekonomik ilişkileri etkilemektedir. Vergileme sonrasında ekonomik birimler içinde bulundukları duruma göre davranışlarını yeniden ayarlarlar. Kamunun yapmış olduğu harcamaları, buna eşit vergileme işlemi ile finanse ettiğini varsayarak vergilemenin kısa ve uzun dönemde toplam arzı etkilemesine göre ekonomideki denge noktasının yeri şekil-3 yardımı ile incelenebilir (Baye; Jansen 1995, 563).

Şekil-3'e göre başlangıç noktası A noktasındadır. Kamu harcamalarındaki bir artış toplam talebi AD_0 'dan AD_1 'e yükseltmektedir. Fakat vergilerdeki artış toplam talebi AD_2 'ye düşürmektedir. Böylece kısa dönemde denge noktası, fiyat seviyesinin ve reel GSMH'nın A noktasından daha yüksek olduğu C noktasındadır. Uzun dönemde ücretlerdeki artışlar nedeniyle denge noktası fiyatların daha yüksek olduğu E noktasında gerçekleşir. Yani uzun dönemde kamu harcamalarının vergilerle finansmanı toplam üretimi değiştirmemekte ama fiyat seviyesini artırmaktadır (Baye; Jansen 1995, 563).

Şekil-3: Kamu Harcamalarının Uzun Dönem Toplam Arzı Etkilemeyen Vergi Gelirleriyle Finansmanı

Kamu harcamalarının uzun dönemde toplam arzı etkileyen vergilerle finansmanında denge Şekil-4'te görüleceği gibi önce A noktasındadır. Kamu harcamalarındaki artış toplam talebi AD_0 'dan AD_1 'e kaydırır. Ama gelirler üzerine konan vergiler tüketim ve yatırımları azalttığından toplam talep sola AD_2 'ye veya AD_0 'a düşer. Ayrıca gelir vergilerindeki artış kısa dönem toplam arzı $SRAS_0$ 'dan $SRAS_1$ 'e uzun dönem arzı da $LRAS_0$ 'dan $LRAS_1$ 'e düşürür. Yani kısa dönem yeni denge noktası vergiler nedeniyle reel GSMH'nın yükselip düşmesine göre B veya C noktası olacaktır. Uzun dönemde girdi fiyatları yükseleceğinden sonuçta denge noktası maliyetlerdeki artışla E veya F olacaktır. Böylece kısa dönem etkileri dikkate alınmadığında vergilemenin uzun dönem etkisinin reel üretimi Y_0 'dan YLR 'ye düşürdüğü görülmektedir (Baye; Jansen 1995, 564).

Şekil-4: Kamu Harcamalarının Uzun Dönem Toplam Arzı Etkileyen Vergi Gelirleriyle Finansmanı

2.1.5 Kayıt Dışı Ekonominin Vergilendirilmesi ile Bütçe Açıklarının Finansmanı

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen kayıt dışı ekonominin varlığı gelirleri arttırma mücadelesini vergileri arttırmaktan ziyade kayıtsız faaliyetleri kayıt altına almayı yönlendirmektedir. Yani vergi yükünün arttırılması mevcut mükelleflerin yükümlülüğünün daha da arttırılması ile değil mükellef kapsamına girmemiş kesimlerin vergi mükellefi yapılmasıyla gerçekleştirilecektir. Mesela gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye’de bütçeye dahil vergilerin GSMH’ya oranı % 22’dir. Oysa aynı oranın Avrupa Birliği ortalaması % 30 civarındadır (Bulut 2002, 38).

Kayıt dışı kalan kesimin kayıt altına alınabilmesi için bir belge düzeninin kurulması gerekmektedir. Bunun için götürü sistem kaldırılmalı, KDV oranları düşürülerek uygulaması basitleştirilmeli ve vatandaşların vergi bilinci geliştirilmelidir. Ayrıca vergi mevzuatı kolay ve anlaşılır bir yapıya kavuşturulmalı, mali teşkilatın kalite ve bilgisi arttırılarak mükellef üzerinde düzenli ve etkin denetim sağlanmalıdır (Olalı 1995, 19).

Gelişmekte olan ülkelere kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması kamu gelirlerini artırıcı bir etki yapmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin genelinde olan enflasyon problemi de kamu gelirlerini bir vergi gibi artırıcı etkide bulunmaktadır. Şöyle ki; devlet açığını vergiler yerine para basarak finanse ettiğinde enflasyon nedeniyle kişilerin elinde tuttuğu reel balansların değeri azalmaktadır. Halk reel para balanslarının değerini korumak için devletin bastığı paralarla nominal balanslarına ekleme yaptığında devlet kendisini enflasyon vergisiyle finanse etmiş olmaktadır (Agenor; Montiel 1996, 111). Fakat geleneksel vergi sisteminin bozulduğu yüksek enflasyon koşullarında devletin enflasyon vergisinden yararlanma çabaları enflasyonu daha da artıracığı için bu tür vergileme sürdürülmesi mümkün olmayan bir yöntemdir.

Kamu açıklarının finansman araçlarından biri olan vergilemeyi artırma işleminde kayıt dışını kayıt altına almanın dışında bir sınır vardır. Çünkü mükelleflerin gelirleri, servetleri veya harcamaları üzerinden alınan vergiler, onların kullanacakları varlıklarını azaltarak tepkilerine neden olur. Eğer vergiler arttırılmaya devam ederse vergi kaçakçılığı, harcamaların azalması ve sermaye birikiminin azalması gibi

olumsuzluklarla karşılaşılabilir. Bu durumda vergi gelirleri artacak yerde azalabilir (Bulut 2002, 39).

Ekonomik açıdan vergilerin artırılması vergi gelirlerinin kamu sektöründe özel sektörden daha iyi kullanılmasına bağlıdır. Ancak kamu sektörü vergi toplamak ve vergi gelirlerini daha iyi kullanmak üzere kurulmuş kurumlar olmadığından vergi ve benzeri gelirlerde bir sınır olmalıdır. Bu sınır fizyokratlarca vergi mükelleflerinin ferdi gelirinin % 20'sini aşamaz şeklindeyken modern iktisatçılardan Colin Clark'a göre vergi gelirleri milli gelirin % 25'ini geçemez şeklindedir. Bu sınırlar ilmi esaslardan çok tecrübeye dayalı oranlardır. Bu konuda genel geçerli bir oran yoktur. Ancak vergilemede oluşacak tavan sınırı ekonomilerinin gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Bu tavan gelişmiş ülkelerde yüksek iken az gelişmiş ülkelerde düşüktür (Türk 2002, 223).

2.2 EMİSYON

Kamu açıklarını finanse etmenin bir yolu da emisyon yani para arzının artırılmasıdır. Para arzının arttırılmasıyla elde edilen gelir senyoraj geliri olarak adlandırılmaktadır. Açıkların monetize edilmesi yani para basılarak karşılanması merkez bankası tarafından gerçekleştirilmektedir. Merkez bankası birçok ülkede para politikasının, finansal istikrarın, ödeme sistemlerinin düzenleyicisi ve sorumlusudur. Ekonomilerin içinde bulunduğu duruma göre bu sorumluluk çerçevesinde para arzı arttırılıp azaltılabilir .

2.2.1 Teori

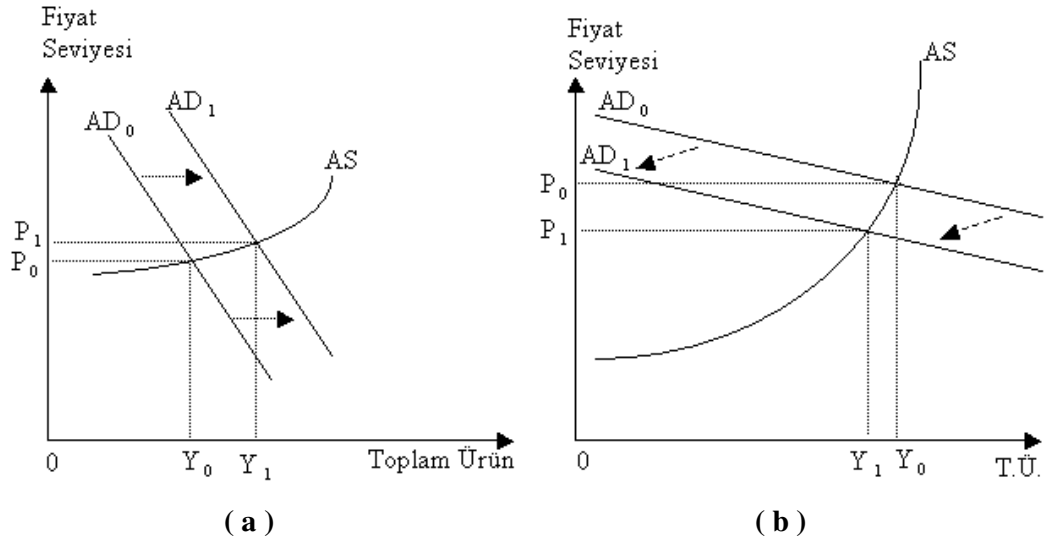
Kamu açıklarının emisyon ile finansmanının teori kısmı, kamu harcamalarının merkez bankası tarafından finansmanı ve bu finansmanın etkileri ve senyorajdan elde edilen gelirler alt başlıkları altında incelenecektir.

2.2.1.1 Kamu Harcamalarının Merkez Bankası Tarafından Finansmanı ve Bu Finansmanın Etkileri

Merkez bankasının kamu açıklarını finanse etmesi kamu kesimine nakit aktarıcı işlemler vasıtasıyla gerçekleşir. Bunlar cari yıl bütçe ödeneklerinin belirli bir oranını

geçmeyecek miktarda hazineye avans kullanırmak, devlet iç borçlanma senetlerini doğrudan hazineden veya piyasadan satın almak, kamu iktisadi teşebbüslerine kredi kullanırmak şeklinde olabilir. Merkez bankasının bu işlemleri gerçekleştirirken para basımı, mevduat munzam karşılıklarının artırılması, döviz rezervlerinin kullanılması gibi yararlandığı kaynaklara göre piyasadaki para miktarı değişmektedir. Mesela zorunlu karşılık oranı artırılmadan ve merkez bankasının döviz rezervleri kullanılmadan yapılan parasal artış bu araçların kullanılması durumundaki artıştan daha çok olacaktır. Çünkü bu araçlar piyasaya sürülen paranın bir kısmını merkez bankasına döndürmektedir (Demirhan 1998, 40).

Merkez bankası ekonominin içinde bulunduğu duruma göre para arzını artırıp azaltmaktadır. Buna göre eğer ekonomide üretim seviyesi ve enflasyon oranı düşükse Şekil-5 (a)'da görüleceği gibi AS eğrisinin yatay kısmı üzerinde üretimi artırmak mümkündür. Bu durumda merkez bankası fiyatlar üzerinde az bir etkiye neden olan para arzı artışı ile üretimi arttırabilmektedir.

Şekil-5: Ekonominin Durumuna Göre Kamu Harcamalarının Merkez Bankasıncı Finansmanı

Para arzındaki artışla AD_0 üretimin çok fiyatların az arttığı AD_1 'e doğru sağa kayacaktır. Fakat ekonomide enflasyon ve üretim seviyesi yüksek ise Şekil-5 (b)'deki AS'nin dik kısmı üzerinde olduğu gibi merkez bankası para arzını azaltarak AD_0 'ın daha çok fiyat ve daha az ürün düşüşünün olduğu AD_1 'e doğru sola kaymasına neden olacaktır (Case; Fair 1999, 721).

Ancak uygulamada ülke yönetimleri açıkları kapatmak için enflasyon oranının yüksek olduğu durumlarda da parasallaşma yoluna gitmekte ve enflasyonun daha da artmasına neden olmaktadır. Mesela 1980'lerde İsrail, Bolivya, Arjantin, ve Brezilya'daki yüksek enflasyonlu ortamda açıkların finansmanı için emisyon yoluna gidilmiştir (Dornbusch; Fischer 2004, 541).

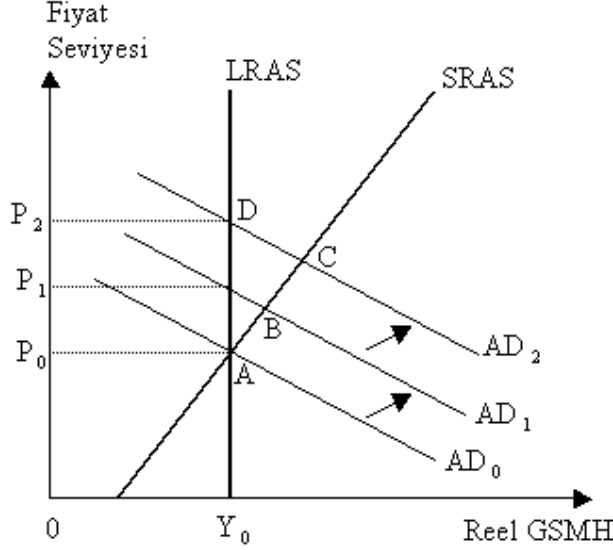
Açıkların parasallaştırılması ile cari fiyat seviyesindeki talebi aşan para insanları ellerindeki nakit depolarını azaltma çabasına iter. Böylece fiyatlar genel seviyesi yükselir. Yapılan bir çok araştırmada da kamu açıkları, parasal büyüme ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bunlardan birisi Haan ve Zelhorst tarafından yapılan 17 gelişmekte olan ülkenin 1961-1985 dönemi ile ilgili gelişmelerinin kapsayan araştırmadır. Onların buldukları sonuçlarda kamu açıkları ile enflasyon arasında oldukça güçlü, uzun dönemli pozitif bir ilişkinin var olduğunu göstermiştir (Agenor; Montiel 1996, 128).

Kamu harcamalarının emisyonla finansmanı ve etkileri Şekil-6 üzerinde görüldüğü gibi başlangıçta denge A noktasındadır. Kamu harcamalarındaki artış toplam talebi AD_1 'e arttırır. Bu durumda para arzındaki artış iki etkiye sahiptir:

- Faiz oranlarını düşürerek yatırım ve tüketim harcamalarını teşvik eder.
- Tüketim harcamaları üzerinde pozitif etkide bulunarak tüketici refahını artırır.

Bu iki etki beraber toplam talebi AD_1 'den AD_2 'ye yükseltir. Böylece kamu harcamalarını parayla finansmanı kısa dönemde denge noktasını A'dan GSMH'nın ve fiyatların daha yüksek olduğu C noktasına hareket ettirir. Monetarist görüşe göre B'den C noktasına kayış göreceli olarak daha geniş iken Keynesyenlere göre daha küçüktür.

A'dan C'ye olan hareket kamu harcamalarının parayla finansmanının kısa dönemde GSMH üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu gösterir. Bu sebeple para arzındaki artış nedeniyle fiyatlarda da önemli artış olacaktır (Baye; Jansen 1995, 572).

Şekil-6: Kamu Harcamalarının Emisyonla Karşılanması ve Etkileri

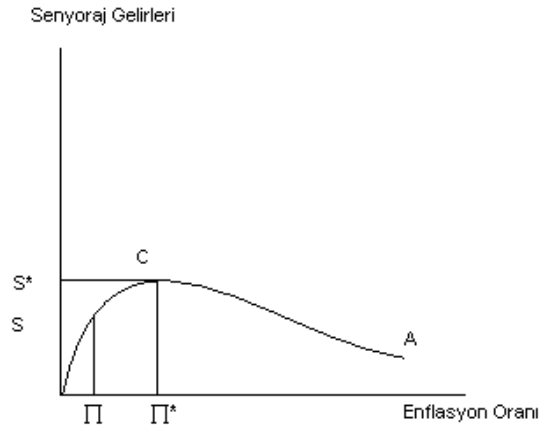
Ancak toplam arz parasal artışa ve talep yükselmesine sadece kısa dönemde duyarlıdır. Uzun dönemde toplam talepteki artış maliyetleri artırdığından GSMH'da bir artışa neden olmazken fiyatları artıracaktır. Mesela şekilde toplam talebin AD_2 'ye çıkmasının uzun dönemdeki etkisi denge noktasının C'den fiyatların daha yüksek ama gelir düzeyinin tekrar Y_0 olduğu D noktasına getirmektir.

Böylece harcamaların emisyonla finansmanı kısa dönemde toplam talebi daha geniş kaydırırken uzun dönemde fiyatları artırmaktadır. Enflasyonun arttığı bir ortamda bireyler ellerinde daha az milli para tuttuğundan devlet kısa dönem senyoraj gelirini elde etmek için bile daha çok para basmak zorunda kalacak ve enflasyonun daha da artmasına neden olacaktır. Bu nedenle ülkelerin senyoraj gelirlerinin GSMH'nın % 2,5'inden fazlasının sürdürülemez olduğu iddia edilmektedir (Arasıl 1998, 72).

2.2.1.2 Senyorajdan Elde Edilen Gelirler

Bir ekonomide hükümetin senyorajdan elde ettiği gelirin miktarı Şekil-7’de OA eğrisiyle gösterilmektedir. Başlangıçta ekonomide açık ve para basımının olmadığını varsayalım. Ekonominin başlangıç noktasında olduğunu ve enflasyon oranının sıfır olduğunu düşünelim. Hükümetin vergileri azalttığını ve ortaya çıkan bütçe açığının tamamını para basarak finanse ettiğini düşündüğümüzde açık S düzeyine çıkar, ekonomideki parasal büyüme sürekli artar ve enflasyon π oranına yükselir. Böylelikle para basımından elde edilen gelir de S düzeyine ulaşır.

Enflasyon yükseldikçe hükümetin senyorajdan elde ettiği gelirin miktarının artmasına karşın halkın elindeki reel para miktarı azalmaktadır. Bunun nedeni elde para tutmanın maliyetinin artmasıdır. Bu sebeple bireyler ellerinde daha az para tutmaya başlarlar ve bankalar da ellerinde tuttukları rezervleri mümkün olduğu kadar azaltırlar. C noktasında hükümetin senyorajdan elde ettiği gelirin miktarı maksimum olur. C noktasında senyoraj geliri S^* ile, bunun karşılığı olan enflasyon oranı ise π^* ile gösterilmektedir. Sonuçta reel parasal taban hükümetin senyorajdan elde ettiği geliri azaltacak kadar düşmektedir. Bu aşamadan sonra hükümetin para basımından elde ettiği gelir giderek azalmaya başlar. Şekil-7’den de görüldüğü gibi, OA eğrisinin yükselen kısmında bulunduğu sürece, enflasyon oranı ne kadar yüksek olursa hükümetin para basımından elde ettiği gelir de o kadar artar (Şimşek 2000, 58).

Şekil-7: Senyorajdan Elde Edilen Gelirler

Kamu açıklarının parasallaştırılması nedeniyle artan para arzı faiz oranlarını düşürmektedir. Beklenen enflasyonu ve diğer değişkenleri sabit sayarak faiz oranlarındaki düşüş yatırım ve tüketim harcamalarını, onlar da toplam talebi artıracaktır. Ayrıca artan para arzı servet etkisi aracılığıyla da tüketimi teşvik edecek, toplam talebi artıracaktır. Talep artışı da enflasyon artışını hızlandıracaktır. Faizlerin düşmesi ülke sakinlerinin ve yabancı yatırımcıların talebini yerli menkul değerlerden yabancı menkul değerlere kaydıracaktır. Fakat yerli menkul değerlerin fiyatındaki düşüş miktarı, faizleri yukarı yükselteceğinden dışa kapalı bir ekonomiye göre daha az olacaktır. Yani dışa açık bir ekonomide para arzını artırarak faiz oranlarını düşürmek kapalı bir ekonomiye göre daha sınırlıdır (Parasız 1998, 290).

Dışa açık ekonomilerde parasal tabandaki artış halk tarafından enflasyonist olarak algılandığı için buna karşı gösterilen tepkilerle fiyatlar yükselmekte; belirsizlik artarak tasarrufların yatırıma gitmesi engellenmekte ve devalüasyon beklentisi sermaye kaçışına neden olmaktadır. Devalüasyon beklentisi de yerli paradan yabancı paraya kaçışa yani dolarizasyona neden olmaktadır. Finansal piyasalardaki yeniden düzenleme faaliyetleri ve bunları kolaylaştıran teknolojik gelişmeler finansal entegrasyonu hızlandırdığından bu kaçışı daha da kolaylaştırmaktadır. Bu da para arzının kontrolünü güçleştirmektedir (Bulut 2002, 42). Ayrıca dolarizasyon⁵ nedeniyle ülkelerin senyoraj gelirleri azalmakta; bu kazanç parası kullanılan ülkeye gitmektedir .

Görüldüğü gibi kamu açıklarının finansmanında emisyonla ağırlık verilmesi enflasyonu artırmaktadır. Açıkların finansman yollarından birisi olan borçlanmada da uzun dönemde benzer şekilde emisyonla dayalı enflasyonist etki oluşmaktadır. Devlet borçlanma yolunu tercih ettiğinde kamu açıklarına borçlanma faizleri de eklenecektir. Böylece borçlanma ne kadar uzun sürerse faiz ödemeleri de o kadar çoğalacak sonuçta toplam anapara ve faiz ödemeleri artacaktır. Eğer artan bu ödemeler, sonuçta emisyonla ifa edilirse ortaya çıkacak enflasyon daha başlangıçtaki emisyonun getireceği enflasyondan daha büyük olacaktır. Uzun dönemde kamu açıklarının borçla

⁵ Dolarizasyon, ülke parası yerine doların kullanılmasıdır. Daha sonraki tanımlarda ülke parası yerine kullanılan dolar dışındaki paralar için de “dolarizasyon” ifadesi kullanılmıştır.

finansmanının parasal finansmandan daha fazla enflasyonist olacağı Thomas Sargent ve Neil Wallece tarafından “Hoş Olmayan Aritmetik” olarak nitelendirilmiştir .

Kamu açıklarının direkt olarak merkez bankası kaynaklarıyla veya bu açıkların finansmanı için çıkarılan devlet iç borçlanma senetlerinin merkez bankasınca satın alınması yani açıkların monetizasyonu enflasyona neden olduğu için ülke yöneticilerini, para politikasını gerçekleştircisi olan merkez bankasının bağımsız olması gerektiği fikrine itmiştir. Merkez bankasının kullanacağı enstrümanların bağımsız olması; siyasi iktidarın oy kaygıları ile miyoplaşmış görüşlerinin etkisinde kalmadan fiyat istikrarını sağlamayı amaçlayan, yerinde ve zamanında uygulanacak olan para politikası araçları olmasıdır .

Hükümetler genellikle oy kaybı nedeniyle vergi gelirlerini artırmak istemedikleri için normal vergi gelirinin artırılmasına alternatif olarak enflasyon vergisinden yararlanma eğilimindedirler. Hükümetler enflasyonist baskı yaratmadan emisyon yoluyla gelir elde etme olanağına sahiptirler. Eğer reel para talebindeki artışa paralel olarak parasal taban genişletilirse hükümetler enflasyonist baskı yaratmadan emisyon yoluyla gelir elde edebilirler (Duran 1996, 451).

Sürdürülebilir bir para politikası için para otoritesi olan merkez bankasının bağımsız olması, hazine de dahil olmak üzere kamu kesimini oluşturan kurumların merkez bankası kaynaklarına başvurmasının ciddi olarak sınırlandırılması ve ülkede para akımını yöneten tek ve merkezi bir hazinenin varlığı gerekmektedir (Eğilmez 1996, 61).

Bütçe açıklarının emisyonu bir taraftan hükümete gelir sağlarken diğer taraftan da vergi gelirlerinin reel değerini azaltmaktadır. Olivera- Tanzi etkisi olarak bilinen bu durum enflasyondaki artışın vergi gelirlerinin reel değerini olumsuz yönde etkilemesini ifade etmektedir. Olivera-Tanzi etkisinin büyüklüğü, vergilerin tahsilinde görülen ortalama gecikme süresi ile vergi sisteminin esnekliğinin yanı sıra enflasyon oranı tarafından belirlenecektir. Enflasyonun hızlandığı dönemlerde vergi tahsilatındaki gecikmelerin uzun ve vergi sisteminin esnek olmaması durumunda Olivera-Tanzi etkisi işleyecek ve vergi gelirlerinin reel değeri azalacaktır. Dolayısıyla hükümetlerin emisyonun ne

ölçüde net gelir elde edeceği büyük ölçüde Olivera-Tanzi etkisinin büyüklüğüne göre değişecektir (Şen; Sağbaş 2004, 61).

Emisyon ile yaratılan enflasyon iç borçların reel değerini düşürmek ve sınırlı da olsa kişi ve kurumlardan kamu kesimine kaynak transferi sağlamak suretiyle devlete belirli bir ölçüde mali avantaj sağlayabilir. Ancak emisyonu aşırı ölçüde ve sürekli olarak başvurulması ülkeleri hiperenflasyona sürüklemektedir. Özellikle enflasyon, artış hızına bağlı olarak kamu harcamalarını artırırken diğer taraftan da kamu gelirlerinde azalışa sebep olmak suretiyle bütçe açıklarını büyütüyor ise emisyonu aşırı ölçüde başvurulması çok riskli olabilmektedir.

2.2.2 Bütçe Açıkları-Emisyon İlişkisi: Ampirik Bulgular

Dornbusch ve Reynoso (1989) enflasyonun şu dört faktör arasındaki karşılıklı etkileşimin sonucu olduğunu belirtmektedir (Dornbusch; Reynoso 1989, 206):

- Bütçe açıklarının finanse edilmesi için para arzının artırılması,
- Para talebini belirleyen mali kurumlar,
- Bütçe şokları,
- Bütçe şoklarını düzeltmek için kullanılan önlemler.

Bütçe açığı ile enflasyon iki farklı kanaldan ilişkilendirilebilmektedir (Saleh 2003, 25):

- Ekonominin tam istihdamda olduğu varsayımıyla bütçe açıkları toplam kamu harcamalarını artırır bu da fiyatlar genel seviyesini ve tahvillerin reel değerini yükseltir.
- Para otoritesi para arzını kontrol altında tutarak uzun dönemde enflasyonu kontrol edebilir. Bütçe açıkları borçlanma ile finanse edildiği sürece enflasyonist değildir, emisyon ile finanse edilirse enflasyonist etkiye sahip olabilir.

Dönemler arası bütçe kısıtının karşılanması zorunlu olduğu ve mali politikaların para politikasına göre daha öncelikli olduğu bir rejimde merkez bankasının bütçe açıklarını cari dönemde veya gelecekte monetize etmesi gerekir. Bu monetizasyon en azından

uzun dönemde para arzının ve dolayısıyla enflasyonun artmasına neden olur. Bu sonuç paranın miktar teorisinin bir sonucudur (Gupta 1992, 111).

Fischer ve Easterly (1990) ülkelerin bütçe açıklarını kapatmak için monetizasyona başvurmalarının genellikle enflasyona neden olduğunu belirtirler. Hossain ve Chowdhury (1998) bu konuyu şöyle özetlemektedirler: Ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerin neden olduğu bütçe açıkları monetizasyona neden olabilir bu da sonuçta enflasyon yaratır. Bu sebep sonuç ilişkisi geçerli ise bütçe açıkları ile monetizasyon, parasal artış ve enflasyon arasında bir ilişki olmalıdır (Hossain; Chowdhury 1998, 136).

Gelişmekte olan ülkelerde bütçe açığından kaynaklanan enflasyonu açıklayabilmek için Dornbush ve Reynoso'nun (1989) geliştirdikleri modelde özellikle şu üç noktaya temas edilmektedir (Dornbusch; Reynoso 1989, 207):

- Bütçe açığının finansmanı olan monetizasyon ile enflasyon arasındaki ilişki doğrusal değildir. Yüksek bütçe açıkları varken meydana gelecek küçük bir bütçe açığı artışı bile bütçe açığını finanse etmek için gerekli olan miktarın büyük olması nedeniyle enflasyonu önemli bir şekilde artırır.
- Monetizasyonla finanse edilen bütçe açığının enflasyonist etkisi, ülkenin mali yapısına göre değişebilir. Zayıf mali yapısı olan ülkelerde enflasyon daha yüksek olur.
- Ekonomik büyüme, monetizasyonla finanse edilen bütçe açığının enflasyonist etkisini azaltmaktadır. Ekonomik büyüme oranındaki 1 puanlık azalış daha fazla bir oranda enflasyonu artırır. Bütçe açığı daha fazla ve paranın dolaşım hızı enflasyona duyarlı ise enflasyondaki artış daha fazla olacaktır.

Ampirik literatürdeki çalışmalarda bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki ilişki değişik yöntemlerle ve farklı değişkenler kullanılarak test edilmiştir. Bu yöntemler, bütçe açığı ile enflasyon oranının korelasyon analizi gibi basit yöntemlerden çok gelişmiş ekonometrik yöntemlerin kullanılmasına kadar uzanmaktadır. Örneğin, Easterly ve Hebbel'in (1993) geliştirmekte olan ülkelerin bütçe açığı verileri ile enflasyon verilerini kullanarak elde ettikleri serpiye diyagrama dayanarak, geliştirmekte olan ülkelerde bütçe

açığı ile enflasyon arasında zayıf bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Easterly; Hebbel 1993, 235).

Bu tür basit yöntemler, bütçe açığının tek belirleyicisi enflasyondur veya değildir şeklinde bir varsayıma dayalı olduğu için eleştirilebilir. Bu yüzden ampirik çalışmalarda enflasyon ile bütçe arasındaki doğrudan korelasyon yerine Hossain ve Chowdhury'un (1998) çalışmasında olduğu gibi, bütçe açığı ile para arzı ve dar tanımlı para arzındaki büyüme gibi değişkenler arasındaki ilişki araştırılmıştır (Hossain; Chowdhury 1998, 138).

Gupta (1992) yaptığı çalışmada diğer ampirik çalışmalarda sıklıkla kullanılan bütçe açığı-para arzı ilişkisi yerine faiz oranları gibi bütçe açığı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi dolaylı yoldan etkileyen değişkenleri de analizine dahil etmiştir. Gupta'nın 10 Asya ülkesine ait verileri kullanarak elde ettiği bulgulara göre ülkeden ülkeye farklılık arz etmekle beraber, genel trende bakılırsa bütçe açığının para arzını artırması nedeniyle enflasyona neden olduğu şeklindeki kanaati destek almıştır (Gupta 1992, 111).

Bütçe açıklarının enflasyon üzerinde etkisinin olup olmadığı konusunda ortaya konulan teorik ve ampirik çalışmalardan elde edilen ortak bulgular şu şekilde özetlenebilir (Şen; Sağbaş 2004, 64):

- Bütçe açıklarının enflasyona neden olup olmayacağı bütçe açığının hangi yöntemle finanse edildiğine bağlıdır. Bütçe açığının emisyonla finansmanı enflasyona neden olabilir.
- Bütçe açığının enflasyona neden olup olmadığı kısa dönemde kesin değilken uzun dönemde daha kesindir.

Bütçe açıklarının enflasyonun bir nedeni olmasının yanı sıra enflasyonun da bütçe açıklarının bir nedeni olması mümkündür. Bu teorik beklenti nedeniyle ampirik çalışmalarda nedensellik testleri kullanarak enflasyonun da bütçe açıklarına neden olup olmadığı araştırılmıştır. Ekonomide herhangi bir nedenle enflasyon varsa bütçe açıkları enflasyon tarafından beslenir. Merkez bankası kaynakları ile bütçe açıklarının

kapatılması durumunda ise bir enflasyon-kamu açığı kısır döngüsü yaratılır (Önder; Kirmanoğlu 1996, 9).

Miller (1983) ise süreklilik arz eden birincil açığın ister emisyonla finanse edilsin, ister edilmesin eninde sonunda enflasyonist baskıyı arttıracakını ileri sürmektedir. Miller'e (1983) göre bütçe açıkları özellikle şu iki kanaldan enflasyonist baskıyı arttırabilir (Miller 1983, 13):

- Merkez bankası doğrudan açığı monetize etmeye zorlanabilir.
- Belli bir bütçe açığının finansmanında daha düşük ölçüde monetizasyona başvurulması demek daha fazla borçlanma demektir. Buna göre bütçe açığının finansmanında borçlanmaya başvurulması faiz oranlarını yükseltecek ve dışlama etkisini ortaya çıkaracaktır. Dışlama etkisi sonucu özel kesimin yatırımları azalacak ve ekonomik büyüme bundan olumsuz yönde etkilenecektir. Veri bir para arzı artışı altında ekonomik büyümenin yavaşlaması enflasyonist baskıyı ortaya çıkaracaktır.

2.3 BORÇLANMA

Kamu açıklarının giderilmesi amacıyla yapılan finansman türlerinden birisi de borçlanmadır. Maliye politikasının aracı olarak kullanılan borçlanma, yurtiçi para ve sermaye piyasalarından yapılabileceği gibi uluslararası piyasalardan da yapılmaktadır (Eker; Meriç 2000, 84). Hazinesin borçlanmayı yapacağı dönem ise kamu finansman ihtiyacına bağlı olduğu kadar ekonominin içinde bulunduğu iktisadi ve siyasi duruma da bağlıdır (Yaşa 1981, 2). Devletin ne şekilde ve nereye borçlanacağını kamusal finansman ihtiyacı kadar içerisinde bulunduğu yurt içi ve yurt dışı piyasalardaki konjonktür belirlemektedir (Sakal 2002, 41).

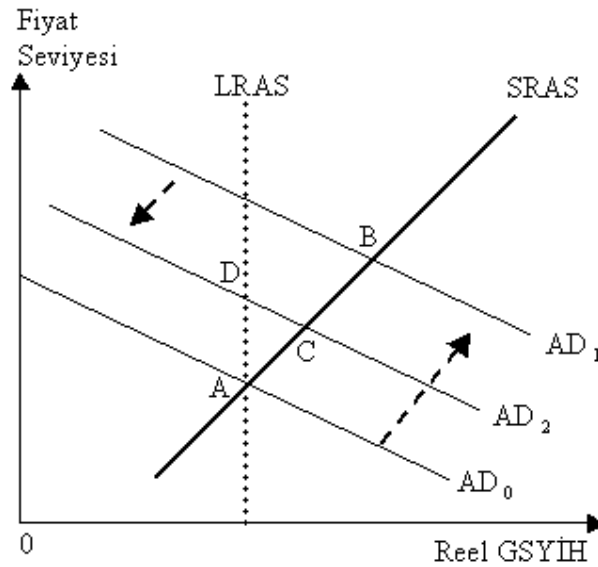
Kamunun gelirlerinden fazla harcama yapabilmesi için başka ekonomik birimlerden bunun finansmanının sağlanması gerekmektedir. Sahipleri tarafından başka şekilde kullanılmayan fonların kamu kesimince kullanılması bu birimlerin iktisadi kapasitesini genişletirken mal dolaşımının hızlanmasını sağlamaktadır. Böylece bu yönüyle borçlanma ekonomik verimliliği arttıran yararlı bir olay olarak değerlendirilmektedir (Arın 1997, 50).

2.3.1 Teori

Kamu kesiminin finansman açıkları ülke içinden ve dışından yapılabilmektedir. Kamu borçlanması bu ayrıma göre iç borçlanma ve dış borçlanma olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.3.1.1 İç Borçlanma

Kamu açıklarındaki artış Kamu Kesimi Borçlanma Gereğini de arttırarak özel kesim fazlasından veya yurtdışı finansman fazlasından borçlanmayı gerektirmektedir. Kamunun borçlanma isteği mevcut kaynaklara olan talebi artırdığından faiz oranlarını yükseltecektir. Faiz oranlarının yükselmesi özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarının azalmasına neden olacaktır. Böylece kamunun fon ihtiyacı özel kesimin fon kullanımını azaltmaktadır. Bu olay literatürde “Dışlama etkisi” olarak adlandırılmaktadır .

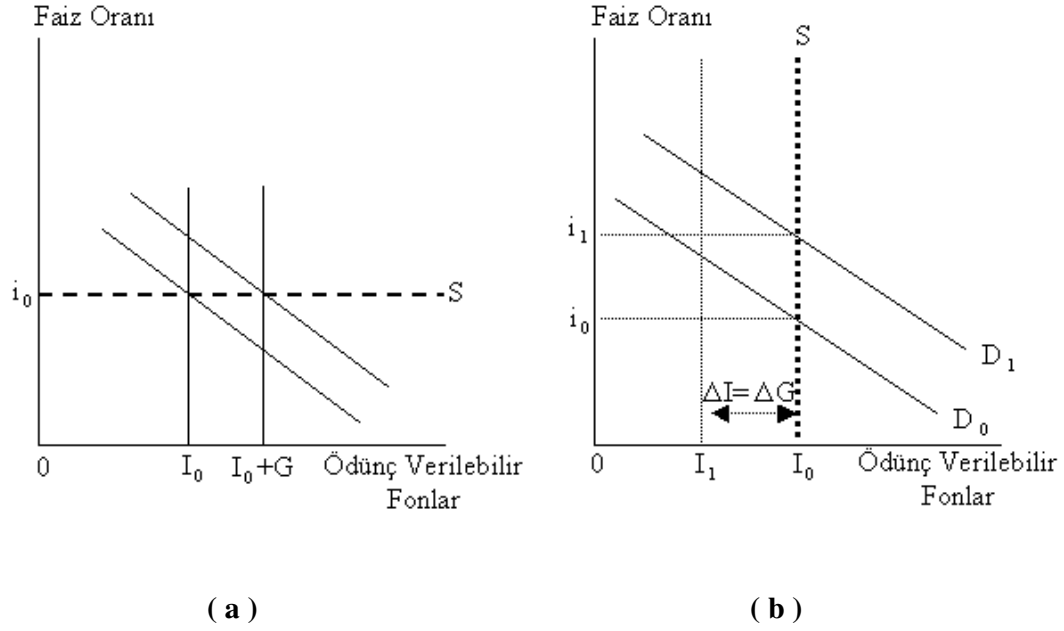

Şekil-8: Borçlanma ile Gerçekleştirilen Dışlama Etkisi

Dışlama etkisi nedeniyle borçlanma ile gerçekleştirilen kamu harcamalarının toplam talep üzerindeki etkisi normalden daha küçük olacaktır. Şekil-8’de borçlanma ile gerçekleştirilen kamu harcamalarındaki artış sonucu toplam talep AD_0 ’dan AD_1 ’e kaymaktadır. Ancak kamu borçlanması nedeniyle artan faiz oranları tüketim ve yatırım harcamalarını azalttığından toplam talep AD_2 ’ye düşmektedir. Böylece harcamaların borçla finansmanı kısa dönemde denge noktasını A’dan C’ye yani reel GSYİH’nın başlangıca göre yüksek olduğu noktaya taşımaktadır. Ancak uzun dönem dışlama etkisinin daha da belirginleşmesi ile denge noktası fiyatların daha yüksek, buna karşın üretimin başlangıç seviyesinde olduğu D noktasında gerçekleşmektedir (Baye; Jansen 1995, 569).

Kamu harcamalarının toplam talep üzerindeki etkisini azaltan dışlama etkisinin varlığı ile ilgili değişik görüşler vardır. Ekonomide maliye politikasının teşvik edici olduğuna inanan Keynesyenlere göre dışlama etkisi yoktur. Buna karşılık Monetarist ve Yeni Klasiklere göre dışlama etkisi tamdır. Dışlama etkisiyle ilgili bu iki uç görüşü şekil üzerinde gösterecek olursak; Şekil-9’un (a) kısmı Keynesyen durumu göstermektedir. Buna göre güvenirliliğin güçlü olması nedeniyle kamu sektörü mevcut faiz oranından banka ve diğer özel kurumlardan istediği kadar borçlanabilir. Dışlama etkisi meydana gelmeden mevcut faiz oranından kamu harcamaları artırılabilir.

Şekil-9’un (b) kısmı ise Monetarist durumu göstermektedir. Buna göre borçlanma ile finanse edilen kamu harcamaları para arzı değişmediği için özel harcamaları kısacaktır. Yani kaynaklar özel sektörden kamuya transfer edilecektir. Böylece kamu harcamalarındaki artış ile faizlerin i_0 ’dan i_1 ’e yükselmesi nedeniyle yatırım harcamalarındaki I_0 ’dan I_1 ’e düşüş eşittir. Dolayısıyla dışlama etkisi nedeniyle kamu harcamalarının borçla finansmanında toplam talepte herhangi bir artış yoktur (Amacher; Ulbrich 1992, 390).

Şekil-9: Keynesyen ve Monetarist Görüşlerde Dışlama Etkisinin Varlığı

Kamunun ülke sınırları içindeki kişi ve kurumlardan milli para cinsinden borçlanması iç borçlanmadır. İç borçlanmada özel sektörün elindeki fonların kamu kesimine transferi söz konusudur. Bu olayda ülke kaynaklarını artıran veya azaltan herhangi bir unsur olmayıp fonların kullanıcıları değişmektedir. Devletin iç borçlanma tahvillerinin bir kısmı yabancı uyruklularca satın alınması iç borçlanma ilişkisini değiştirmemektedir. Çünkü bu kişiler devlet tahvillerini ülke mali piyasalarından milli para ile satın almakta; vadesi geldiğinde ödeme yerli para ile yapılmakta ve bütün bu ilişkiler milli mevzuatla düzenlenmektedir (Türk 2002, 292).

Devletin iç borçlanmaya başvurmasının başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir (Erol 1992, 51):

- Mevcut vergi oranlarının artırılması veya yeni vergiler konmasının ekonomik, teknik veya siyasi bakımlardan güçlükler ortaya çıkardığı durumlarda iç borçlanmaya başvurulabilir.
- Devlet gelir ve giderleri arasında zaman yönünden ortaya çıkan dengesizlikleri gidermek için iç borçlanmaya başvurulabilir.

- Özellikle ekonomilerinde kamu kesimi ağırlık taşıyan ülkelerde ortaya çıkan kamu kesimi finansman açıkları devletleri iç borçlanmaya yöneltebilir.
- Devletin vadesi gelen bir iç borcu ödeme olanaklarından yoksun olması durumunda eski borçları ödemek amacıyla yeniden iç borçlanmaya başvurabilir.
- İç borçlanma ekonomide ortaya çıkan dengesizliklerle mücadele edebilmek için bir mali araç olarak kullanılabilir.

İç borçlanma ile ekonomiye ek bir kaynak girişi olmazken borçlanma nedeniyle faiz oranlarındaki artış özel sektörün finansman maliyetlerini artırarak yatırımların azalmasına, ekonomik kalkınmanın yavaşlamasına ve kamu harcamalarındaki artışla birlikte kamu tasarrufu yanında özel sektör tasarruflarının da tükenmesine neden olmaktadır (Tanzi; Lutz 1993, 243).

Bütçe açıklarının finansmanı için iç borçlanmaya başvurulması ulusal tasarruflar üzerinde ciddi bir talep baskısı yaratmaktadır. İç borçlanma durumunda özel tasarrufların tamamı veya bir kısmı kamu kesimine transfer edilmiş olacaktır. Kamu kesiminin artan finansman gereksinimi yapay olarak faiz oranlarını yukarı doğru çekmektedir. Tasarruflar bütçe açıklarındaki büyümeye paralel olarak artmazsa ya da artırılmazsa faizlerdeki yükseliş kronik bir hal alacaktır.

Böyle bir süreçte kamunun faiz yükü artacağı gibi vadeler de kısılacaktır. Çünkü faiz giderlerinden daha fazla tasarruf sağlamayı hedefleyen hazine faiz oranları yükseldikçe daha kısa vadeli borçlanmaya yönelecektir. Nihayetinde kamu kesimi her seferinde daha yüksek bir orandan ama daha kısa vadeli olarak borçlanmak zorunda kalacak ve kendisini borç-faiz sarmalı içinde bulacaktır. Borçlanmanın vade yapısı kısaldıkça da hazine vadesi gelen borçlarını her seferinde daha yüksek bir faiz oranı üzerinden ödemek zorunda kalacak ve sonuçta da iç borç stoku hızla artacaktır (Şen; Sağbaş 2004, 66).

İç borçlanmaya aynı zamanda ekonominin reel sektörünü ilgilendiren bir sorun olarak da bakmak gerekir. Faizlerin yükselmesi ve kronikleşmesi özel kesimin kredi bulma olanaklarını daraltmakta ve bu kesimi yüksek maliyetli krediyle çalışmaya zorlamaktadır. Yüksek faizler dışlama etkisini ortaya çıkarmakta ve maliyet arttırıcı bir

unsur olarak özel yatırımların gerilemesine neden olarak uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir (Sönmez 1994b, 590).

Yükselen ve kronikleşen faizler yatırım yapmayı cazip olmaktan çıkarırken rant ekonomilerini cazip hale getirmektedirler. Yüksek oranlarda kronikleşen faiz oranları yatırımların getirisini düşürmektedir. Vadelerin kısalması ile birlikte iyice dezavantajlı konuma gelen yatırımcılar yatırım yapmaktan vazgeçmekte ve bunun yerine plasmaya yönelmektedirler. Yüksek faiz politikası ve kısa vadeli kamu borçlanması kamu iç borçlanma kağıtlarını daha cazip hale getirmektedir. Böylece ülke ekonomisindeki kaynaklar üretim ekonomisinden rant ekonomisine kaymaktadır.

Dışa açık bir ekonomide kamunun bütçe açıklarını finanse etmek için iç borçlanmaya daha sık ve yüksek oranda başvurusu sonucu yükselen yurtiçi faizler ülkeye sıcak para girişini hızlandırabilir. Bu durum ülkenin dış borç yükünün artması pahasına da olsa ihracat yolu ile ödemeler dengesini sağlayamayan ülkeler için kısa vadeli ve geçici bir rahatlama sağlayabilir. Günümüzün globalleşen dünyasında sıcak para daha likit, daha seçici ve kısa vadeli hale gelmiştir. Arbitraj peşinde koşan ve özellikle spekülasyon alanlarına yönelen sıcak para birçok gelişmekte olan ülke için potansiyel bir finansal kriz riski taşımaktadır. Beklenmedik bir panik veya spekülasyon halinde ülkeyi aniden terk eden sıcak para ülke ekonomisi üzerinde travma etkisi yaratmakta ve ülkeyi ekonomik bir kriz ortamına doğru sürüklemektedir (Aktan; Şen 1999, 25).

Kamunun iç borçlanması, özel kesimi dış borçlanmaya sevk etmesi veya bu kesim için dış borçlanmanın daha avantajlı hale gelmesi durumunda bütçe açığının iç borçlanmayla finansmanı bir dış ödemeler sorunu haline dönüşebilmektedir.

Kısa vadeli sermaye hareketleri ile finans piyasalarının serbestleştirildiği bir ülkede yurt içi faizin yurt dışı faiz oranını aşması halinde ülke sakinleri için dış borçlanma daha düşük maliyetli bir finansman kaynağı olacağından daha cazip hale gelecektir. Ülkede sabit bir kur rejimi geçerli ise bu cazibe daha da artacaktır. Ancak biriken dış borçlar olası yurt içi ya da yurt dışı konjonktürdeki değişiklikler karşısında özel kesimin ve dolayısıyla ülke ekonomisinin mali kırılganlığını artıracaktır. Artan mali kırılganlığın ise her an için krize dönüşme ihtimali mevcut olacaktır.

İç borçlanmanın bir diğer olumsuz etkisi de gelir dağılımı üzerindedir. İç borçlanmanın gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkileri genelde borçların anapara ve faizlerinin ödenmesi sırasında ortaya çıkmaktadır. Borç servisi ise bireylerden alınan vergiler ile yapılmaktadır. Kamunun iç borçlanma kağıtlarını satın alanlar ile vergiyi ödeyenler aynı kesim olmadığı sürece iç borçlanma farklı gelir grupları arasında kaynak transferine neden olacak ve dolayısıyla gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki yapacaktır (Şen; Sağbaş 2004, 69).

2. 3.1.2 Dış Borçlanma

Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin finansmanında dış borçlanma önemli kaynaklardan birisini oluşturmaktadır. Yurt içi piyasalarda borçlanmanın maliyeti yükseldiği zaman hazine dış borçlanma yoluna başvurmakta; uluslararası sermaye piyasalarında tahvil satabileceği gibi ihraç edilen dövize endeksli bonoları yurt dışı piyasalardaki tasarruf sahipleri de alabilmektedir. Bu nedenle finansman yöntemi kamu bütçesi üzerinde önemli bir yük oluşturabileceği gibi ödemeler dengesi üzerinde de ciddi baskılar oluşturabilmektedir.

Bu açıdan dış borç stokunun vade yapısı ve ödeme koşullarında ortaya çıkan değişimler ve borçlanma dolayısıyla döviz kuru ve faiz değişimlerinin etkileri ciddi maliyet unsurlarını oluşturmaktadır. Bu sebeple kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış sadece bütçe dengesini değil aynı zamanda makroekonomik denge ve ödemeler dengesini de bozucu etkiler taşımaktadır.

Dış borçlanmayla finanse edilen kamu açıkları ödemeler dengesi üzerinde anapara ve faiz ödemeleri dolayısıyla ciddi baskılar oluşturmaktadır. Diğer bir taraftan iç borçlanma yoluyla fon temin edilmesinde uluslararası piyasalardan döviz bazında düşük oranda borçlanarak bunun iç borçlanma senetlerine yatırılması şeklindeki sıcak para politikası borçlanmada kolaylık sağlasa bile iç borçlanma maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle ödenen reel faizin yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla döviz kurunda ortaya çıkabilecek ani bir değişim hem dış borçların milli para cinsinden

değerini yükseltecek hem de kısa dönemde kar realizasyonu gerçekleştirmek isteyen fonların piyasa dışına çıkışını hızlandıracaktır (Sakal 2003, 204).

Dış borçlanma, gerçekleştirildiğinde kullanıma hazır kaynakları artıran geri ödendiğinde ise milli geliri ve kaynakları azaltan bir borçlanmadır (Erdem 1996, 49).

Bir ülkenin dış borçlanmasında o ülkeye kredi verecek kreditorler için ülke ekonomisinin genel durumunu ve ekonominin geleceğe ilişkin değerlendirmelerini içeren kredi değerliliği önemli etkindir. Bir ülkenin kredi değerliliği ise IMF Konsültasyon Raporlarında, Dünya Bankası Raporlarında ve Euromoney Dergisi gibi çeşitli kuruluşların yaptığı araştırmalarda yer alır (Eğilmez 1996, 79).

Kamu borçlarındaki aşırı artış veya kamu harcamalarının açık finansmanı bazı iktisatçılarca ahlaki kısıtların bozulmasıyla açıklanmaktadır. Çünkü kamu harcamaları israf boyutunda artarken politikacıların rasyonel çıkarları bunu önlemek yerine onları her zaman vergi dışı kamu gelirlerini kullanmaya yöneltmektedir (Buchanan 1999, 48).

Temsili demokrasilerde politikacıların ilk kez veya yeniden seçilebilmek, bürokratların da makamlarında kalabilmek isteği seçmenlerin vergilerin arttırılmadan kamu harcamalarının arttırılması taleplerine karşı çıkmalarını zorlaştırmaktadır. Bu da kamu harcamaları artarken vergileme yerine borçlanmanın artmasıyla uzun dönemde ekonomik dengelerin bozulmasına neden olmaktadır. Kamusal Tercih yaklaşımına göre özellikle 1950’den bu yana kamu harcamalarındaki ve onun getirdiği olumsuzluklardaki artışın nedeni, talep artırıcı politikaları başlıca araç olarak kullanan Keynesyen yaklaşımı benimseyenlerin savurgan tutumları olmuştur (Savaş 1997, 28). Kamusal Tercih Teorisi devletin üretici görevinin kamusal malların üretimi ile sınırlandırılmasını ve bunun kurumsal ve anayasal olarak belirlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Wagner 1986, 200). Böylece kamunun israf boyutundaki harcamalarının ve sorumsuzca borçlanmasının önüne geçilebilecektir.

Kamu harcamalarındaki artışın borçlanma ile finansmanının Monetaristlerce dışlama etkisine neden olacağı ileri sürülürken Keynesler borçlanma nedeniyle özel kesimde servet artışı olacağını iddia etmişlerdir. Artan servet bireylerin bugünkü ve gelecekteki

tüketimlerini artıracğından tüketim artışı yatırımları artırarak dışlama etkisini yok edecektir. Ancak Robert J. Barro (1974) Ricardocu Denklik yaklaşımının yeniden ifadesi olan vergileme yerine borçlanmaya başvurmanın toplam talebi artırmayacağını dolayısıyla servet etkisinin geçerli olmadığını ileri sürmüştür (Jaeger 1993, 195).

Ülkeler kamu açıklarının finansmanı için borçlanma yolunu seçerken borçlanmanın neden olacağı faiz ödemelerini, bunun gelecek nesiller için yük oluşturacağını, borç anapara ve faiz ödemelerini zamanında gerçekleştirecek şekilde borçlanmayı ve aldıkları kaynakları verimli yerlerde kullanmayı göz önünde bulundurmalarıdır. Aksi takdirde borç-faiz kıskaçı içinde bulunan ülkede makroekonomik dengeler bozulabilir ve bunun için de ağır faturalar ödemek gerekebilir (Bulut 2002, 50).

2.3.2 Bütçe Açıkları-Borçlanma İlişkisi: Ampirik Bulgular

Bütçe açıklarının borçlanma ile finanse edilmesi durumunda ekonomik sonuçlarının ne olacağı ampirik çalışmalarda araştırılmıştır. Bütçe açıklarının iç borçlanma ile halktan finanse edilmesi durumunda kontrol altında değilse faiz oranları artabilir. Bunun iki nedeni vardır (Hossain; Chowdhury 1998, 140):

- Sürekli hale gelen bütçe açıklarının kapatılması için iç borçlanmaya gidilmesi nedeniyle borç stoku artığı zaman, mali sürdürülebilirlik konusunda halkın güveni azalacaktır. Bunun sonucunda halkın kamu borçlanma kağıtlarına talebi azalacak ve faiz oranları yükselecektir.
- Kamu borçlanma kağıtlarına talep artmadığı müddetçe kamu borçlanma kağıtları arzı arttığı zaman tahvillerin fiyatı düşer ve faiz oranlarının artmasına neden olur.

Bütçe açığı ile faiz oranları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Hossain ve Chowdhury (1998) gelişmekte olan 32 ülkenin 1980-1994 dönemine ilişkin verilerini kullanarak hazırladıkları serpm diyagramdan bütçe açıkları ile reel faiz oranları arasında güçlü bir bağlantı olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Gupta (1992) ise 10 Asya ülkesinin verisini kullanarak yaptığı analizde mali deregülasyon arttıkça faiz oranlarının bütçe açıklarına karşın daha duyarlı hale geldiği

bulgusunu elde etmiştir. Buna karşın 11 Asya ülkesinin verileri kullanılarak Fry (1995) tarafından yapılan analizde bütçe açıkları reel faiz oranları arasında güçlü bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ampirik çalışmalarda elde edilen genel bulgular bütçe açıkları ile faiz oranları arasında bir ilişkinin olmadığı yönündedir. Bunun temel nedeni gelişmekte olan ülkelerde yüksek ve değişken enflasyon olmasına rağmen son zamanlara kadar nominal faiz oranlarının hükümetlerce kontrol edilmiş olmasıdır. Bu kontrol reel faiz oranlarında ciddi dalgalanmalara neden olmuştur. Bütçe açıklarının kısa dönemde enflasyon üzerinde etkisi olmadığı için bütçe açıkları ile reel faiz oranları arasında kısa dönemli bir ilişki beklemek zordur (Hossain; Chowdhury 1998, 141).

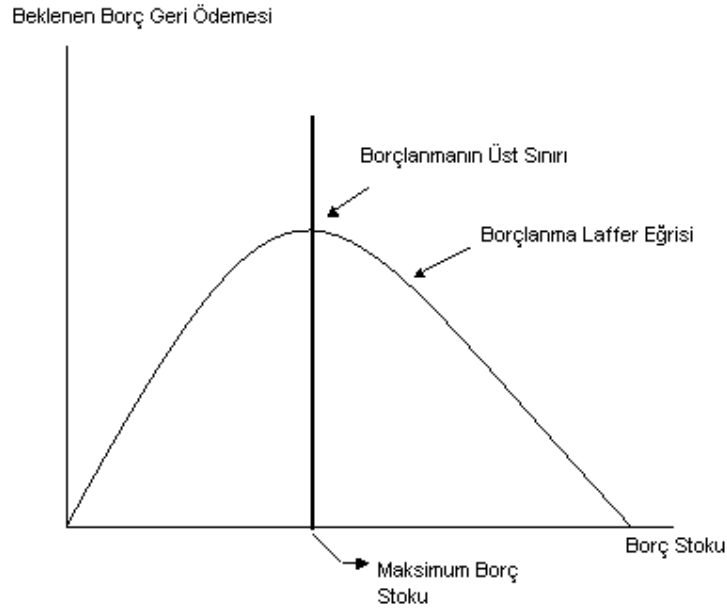
Correia-Nunes ve Stemitsiotis (1995) ampirik literatürde bütçe açığı ile reel faiz oranları arasında bir bağlantı olduğunu reddeden çalışmalarda kısa dönem faiz oranlarına ilişkin verilerin kullanıldığını, bağlantının olduğu yönünde delil sunan çalışmalarda ise uzun dönem faiz oranlarına ilişkin verilerin kullanıldığını belirtmektedir. Correia-Nunes ve Stemitsiotis (1995) gelişmiş 10 ülkenin uzun dönem reel faiz oranlarına ilişkin verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada büyük bütçe açıkları ile uzun dönem faiz oranları arasında bağlantı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Easterly ve Hebbel'in (1993) bulgularına göre bütçe açıklarının uzun dönemde monetizasyonla finanse edilmesi enflasyona neden olmakta; iç borçlanma ile finansmanı ise ya reel faiz oranını yükseltmekte ya da finansal piyasalar üzerindeki baskıyı artırmaktadır. Bu çalışmaya göre bütçe açıkları sonucu yükselen faizler kamunun borç yükünü daha da ağırlaştırmaktadır. İç faiz oranları kontrol altına alınsa bile mali kriz kaçınılmaz olmaktadır.

Easterly ve Hebbel'in (1993) çalışması büyük bütçe açıkları ile negatif reel faiz oranları arasında çok kuvvetli bir korelasyon olduğunu ortaya koymakta ve bütçe açıklarının finansmanında dış finansman olanağının olmaması durumunda negatif reel faiz oranlarının yurt içi finansal araçlar üzerindeki vergi yükünü artıracığını vurgulamaktadır. Yine bütçe açıklarının iç borçlanma yoluyla finansmanı sonucu reel faiz oranlarının yükselmesi özel kesim tasarruflarını artırmamakta aksine azaltmaktadır.

Easterly ve Hebbel'in (1993) bulgularına göre 1980'lerin başında ortaya çıkan borç krizi sonrasında birçok gelişmekte olan ülkenin bütçe açıklarının finansmanında dış borçlanma imkanından mahrum kalması ve dolayısıyla iç borçlanmaya yönelmesi bu ülkelerdeki ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır. Ekonomik büyümenin gerilemesi veya durması ise bütçe açıklarının ekonomi üzerinde yaratacağı olumsuz etkileri derinleştirmektedir. Oysa ekonomik büyümenin hızlanması bütçe açıklarının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmektedir.

Sargent ve Wallace (1981) kamu kesiminin bütçe kısıtına dayanarak sürekli olarak birincil bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanının monetizasyona göre daha fazla enflasyonist etkiye sahip olacağını vurgulamaktadırlar. Sargent ve Wallace'a (1981) göre ekonomide uzun dönemde borçlanma laffer eğrisi geçerlidir. Dolayısıyla reel faiz oranının reel büyüme oranından büyük olduğu varsayımı altında birincil açığın sürekli borçlanmayla finansmanı eninde sonunda emisyonu kaçınılmaz kılacaktır.

Şekil-10: Borçlanma Laffer Eğrisi

Reel faiz oranının reel büyüme oranından büyük olması demek kamu borçlarının faiz oranının ekonominin reel büyüme oranından daha büyük olması demek olduğundan, uzun dönemde kamunun borç yükü milli gelirden daha hızlı artacak ve ekonomide borçlanma laffer eğrisinin geçerli olması nedeniyle Şekil-10'da görüldüğü gibi borçlanmanın bir üst sınırına ulaşılacaktır. Bu sınıra ulaşıldığında ise ekonomi sürekli artan borç yükünü kaldıramayacak ve borçlanma bir açık finansman yöntemi olmaktan çıkacaktır. Borçlanma kısıtlaması altında hükümet ya kamu harcamalarını kısacak ya vergileri arttıracak ya da monetizasyon kaçınılmaz olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında ister istemez borçla finansmanın yerini monetizasyon alacaktır. Bu hususta mali otorite ve parasal otorite ayrımının önemine işaret eden Sargent ve Wallace (1981) birincil açığın finansmanında monetizasyona başvurulup başvurulmayacağını ekonomik politikalara hangi otoritenin hakim olduğunun belirlediğini vurgulamaktadır.

2.4 DİĞER GELİR KAYNAKLARI

Kamunun açıklarını finanse edebileceği emisyon, borçlanma ve vergilerin atırılmasından başka da gelir kaynakları vardır. Bunlar döviz rezervlerinin kullanılması, kamu varlıklarının satılması ve kamu harcamalarına geç ödeme yapılması gibi kaynaklardır.

2.4.1 Döviz Rezervlerinin Kullanılması

Bütçe açıklarının finansmanında başvurulabilecek bir diğer kaynak ülkenin sahip olduğu döviz rezervlerinin kullanılmasıdır. Rezervlerin kullanımı hazine merkez bankasında bulunan yabancı kaynakları kamu harcamalarında kullanması ile gerçekleşmektedir. Merkez bankası değişik işlemler sonucu kasasında bulundurduğu döviz rezervlerini ülke parasının değerini istikrar içinde tutabilmek için kullanmaktadır.

Gerektiğinde piyasaya döviz satışı ve piyasadan döviz alışı yaparak dengeyi sağlayıcı müdahalelerde bulunmaktadır. Merkez bankasının döviz kurları üzerinde oluşabilecek spekülasyon hareketleri önleyici olarak yaptığı bu işlemleri sürdürebilmesi için yeterli miktarda altın ve yabancı döviz stokuna sahip olması gerekmektedir (Husted; Mervin 1995, 343).

Kamu kesimi finansman açıklarının döviz rezervleriyle karşılanması döviz karşılığında alınan ulusal paranın kamu gideri olarak harcanması ve emisyonu yol açması nedeniyle enflasyonist etki yaratmaktadır. Öte yandan döviz rezervlerinin kamu finansman açıklarının karşılanmasında kullanılmasının ithalat olanaklarını daraltması toplam arzı olumsuz etkileyeceğinden enflasyonist baskıyı artıracaktır (Duran 1996, 450).

Döviz rezervlerinin kullanılması açıkların enflasyonist etkisini geciktirebilir. Fakat bu uygulama ile beraber düşük enflasyona yönelik ekonomik politikalar gerçekleştirilmez ise mevcut rezerv kullanımının sürdürülmesi zordur. Çünkü sahip olunan rezerv miktarı harcamaları devamlı olarak karşılayacak kadar çok değil; sınırlıdır. Rezervlerin tükenmesi ülkede devalüasyon beklentisini artıracığından ekonomide sermaye kaçışına ve ödemeler dengesinde krize sebep olabilecektir .

Döviz rezervlerinin kullanımı ile devlet bütçe açıklarının enflasyonist etkilerini belirli bir süre frenleyebilir. Açıkların monetize edilmesinden daha az enflasyonist etkiye sahip olan bu yöntem ancak kısa dönemli ve geçici bir çözüm olabilir. Uzun dönemde döviz karşılığı ulusal paranın açıkların finansmanında kullanılması ve emisyonu neden olması sebebiyle enflasyonist bir baskı ortaya çıkarması kuvvetle muhtemeldir.

Öte yandan birçok gelişmekte olan ülkenin yeterli döviz rezervine sahip olmadığı gerçeği göz önüne alındığında bu yöntemin uzun dönemde sürdürülebilirliğinin oldukça zayıf olduğu görülecektir. Çünkü bütçe açıklarının finansmanında döviz rezervlerinin kullanımı nihayetinde ülkenin sahip olduğu döviz rezervleriyle sınırlıdır (Şen; Sağbaş 2004, 80).

Döviz kurlarındaki artış ve azalışlar ekonomik işleyiş üzerinde değişik etkilere sahip olmaktadır. Ülke parasının devalüe edilmesi başlangıçta ithalat harcamalarının pahalılaşması nedeniyle kısa dönemde dış ticaret dengesinde kötüleşmeye neden olurken zamanla ithal ve ihraç malların esnekliğine bağlı olarak ithalat harcamaları kısılırken ihracat gelirleri artacaktır. İthalatın azalıp ihracatın artması ile dış ticaret dengesinin olumlu etkilendiği bu duruma literatürde J eğrisi etkisi denilmektedir (Clark; Leveseur; Rousseau 1993, 51).

Ancak devalüasyon nedeniyle yerli paranın değerini yitirmesi fiyatlar genel seviyesinde artışa neden olabilir. Çünkü yerli malların ucuzlaması ithal talebini içe yönltecek toplam talebi artıracaktır. Eğer ekonomi tam istihdama yakın bir seviyede ise bu durum fiyatları artıracaktır. Yine ithal edilen hammadde fiyatlarındaki artış maliyetleri yükselteceğinden fiyatları artıracaktır.

Fiyatlardaki artış ekonomide sorunları artırdığından merkez bankası bunu önlemek için sıkı para politikasına yönelecektir. Sıkı para politikası nedeniyle faiz oranları artacaktır. Artan faiz oranları yatırım ve tüketim gibi toplam harcamaları, üretimi ve fiyatları azaltacak; yüksek faiz nedeniyle yabancı yatırımcıların ülke finansal piyasalarına gelmesini sağlayacaktır. Yabancı yatırımcıların ülke menkul kıymetlerine yönelmesi yerli paranın tekrar değer kazanmasını sağlayarak dış ticaret dengesinin bozulmasına neden olabilecektir (Case; Fair 1999, 854).

Dışa açık ekonomilerde dış ticaret oranı daha yüksek olduğundan ithalatın en az 4 aylık tutarını karşılayacak döviz rezervi tutmak gerekmektedir. Buna uluslararası piyasadaki döviz kuru belirsizliği de eklendiğinde döviz rezervi tutma ihtiyacı daha da artmaktadır. Böylesine önem arz eden döviz rezervlerinin rahatça ve serbestçe kullanımı ekonomik dengeleri olumsuz etkileyebilir (Kazgan 1999, 27).

2.4.2 Kamu Varlıklarının Satılması

Ekonomide bir takım mal ve hizmetlerin doğal tekel özelliğinde olması, dışsallık arz etmesi, ülke açısından stratejik önem taşıması, ülkede yeterli müteşebbisin olmaması, sermaye piyasasının gelişmemiş olması gibi nedenler devleti bir takım mal ve hizmetleri

üretecek ekonomik kuruluşları inşa etmeye zorlamıştır. Kamu iktisadi teşebbüsleri diye adlandırılan bu kuruluşların sayısı ülkelere ve zamana göre farklı gelişmeler göstermiştir (Cooper; Corden; Rajapatirana 1993, 311).

1929 dünya ekonomik bunalımı devletin sosyo-ekonomik yaşama müdahalesini içeren “Sosyal Refah Devleti” anlayışına sahip Keynesyen politikalarla atlatılmıştır. 1970’li yılların ortalarına kadar egemen olan Keynesyen anlayış kamu finansmanı aracılığı ile devletin özel sektöre yaşamsal destek vermesini sağlamıştır. Bu destekleme sürecinde bir çok ülkede kamu iktisadi teşebbüsü sayısı da artmıştır. Ancak zamanla bu politikalar ekonomik gelişmeler karşısında yetersiz kalmış özellikle 1970’lerdeki birinci petrol şokundan sonra ekonomik istikrar bozulmuş ve açık bütçe uygulamaları kamu açıklarının büyümesine yol açmıştır. Artan açıklar durgunluğun yanı sıra enflasyonist baskıya da neden olmuştur .

1981-1982’de belirginleşen durgunluğun yanında petrol fiyatlarında yaşanan yeniden artışlar özellikle az gelişmiş ülkelerin finansman ihtiyacını arttırmıştır. Faiz hadlerindeki artış ve dış ticaret hadlerinde yaşanan olumsuz gelişmeler bu ülkelerin dış borç krizleriyle karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu arada ABD gibi gelişmiş ülkelerde de uygulanan bütçe açığı ve dış ticaret açığına dayalı politikalar deflasyonla beraber ekonomik şartları ağırlaştırıcı benzer sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlar ülkeleri kamu açığını azaltmaya, devlet müdahaleciliğini içeren Keynesyen politikalardan vazgeçmeye ve kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirmeye yöneltmiştir (Sönmez 1994a, 41).

Özelleştirme kamu iktisadi teşebbüslerinin faaliyetlerinin sınırlandırılmasına veya tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Aktan 1992, 11). Özelleştirme iki varsayıma dayanmaktadır :

- Özel kesim kâr amacıyla teknolojik faaliyetleri takip etmesi nedeniyle kamu işletmelerine göre daha etkindir.
- Tekelci yapı arz eden kamu iktisadi teşebbüslerindeki faaliyetler rekabet piyasalarına nazaran ekonomik etkinsizliğe yol açmaktadır.

Buna göre özelleştirme işlemi gerçekleştirilirken belirli miktar çıktının daha düşük maliyetlerle üretilmesini ifade eden üretimde verimlilik artışı ile mevcut kaynakların sosyo-ekonomik amaçları daha iyi gerçekleştirci yeniden dağılımını ifade eden kaynak dağılımında verimlilik artışı ilkelerine dayanması gerekmektedir (Hemming; Miranda 1996, 139).

1980 sonrası dönemde bir çok gelişmekte olan ülkede hatta Avrupa ülkelerinde kamunun özelleştirme ile elde ettiği gelirler açıkların finansmanında kullanılmaya başlandı. Devletler kamu iktisadi teşebbüsleri veya kamu arazilerini satarak elde ettikleri gelirleri açığı finanse etmede veya kamu borçlanma senetlerinin değerini ödeyerek tasfiye etmede kullanmışlardır .

Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmelerinin nedenleri aşağıdaki gibidir (Akalin 2003, 220):

- Liberal ve Muhafazakar ideolojilerin devlet anlayışının, Sosyal Demokrat ve Marxist yaklaşımlarla devletin ekonomik işlemleri konusunda girdiği tartışmalardan üstün çıkması.
- Piyasa ekonomisine devletin müdahalesinin bedelinin uzun dönemde ortaya çıkması seçmeni özelleştirmeye ve piyasa ekonomisini tercihe itmiştir.
- Kuramsal analizin İktisat Bilimine son çeyrek asırdır yaptığı katkılarının öneminin iktisatçılarca kavranmasının piyasanın bürokratik koordinasyona üstünlüğünün teorik kanıtı olarak benimsenmesi.
- Bürokratik kaynak tahsislerini uygulayan ekonomilerin performanslarının iddialarını ve beklentilerini gerçekleştirecek düzeyde oluşmaması ve komuta ekonomilerinde gözlenen tıkanma.
- Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesinden net sosyal fayda elde edilebileceğine ilişkin görüşlerin ortaya konulması ve bunların iktisatçılarla tartışılması sırasında muhaliflerin tezlerinin ikna edici iktisat politikalarından uzak kalması.
- Kamu iktisadi teşebbüslerinin varlığının siyasi ve ekonomik iktidarların aynı elde toplanmasına yol açması.

Özelleştirme gelirlerinin önceliği ekonomik verimliliğe ve sermaye piyasasının geliştirilmesine verilmiştir. Ancak uygulamada kısa süreli özelleştirme ile sadece gelir hedefleyerek özelleştirmenin genel felsefesi olan verimlilik artışı, sermayenin tabana yayılması gibi unsurları unutmuşlardır (Bayar 2000, 37).

Özelleştirme ile kamu açıklarının neden olduğu borçlanma gereğinin azaltılması arasında bazı problemler vardır. Bunlar (Soloman 1994, 498):

- Özelleştirme ile kamu giderlerini karşılama ailenin sahip olduğu gümüşleri satması gibidir. Yani kötü yönetim sonucu varlıklar satılarak geçici ihtiyaçlar karşılanmaktadır.
- Kârlı çalışan kamu kuruluşlarının kazancı da borçlanma gereğini azaltabilir. Eğer böyle bir kurum satılırsa bir kereye mahsus gelir elde edilirken uzun vadede elde edilecek kârdan mahrum kalınır. Eğer kurum özelleştirilerek daha kârlı hale getirilirse ödeyeceği daha fazla vergi ile bunu telafi edebilir.
- Kamunun borçlanma gereğini düşürmek istemesinin başlıca nedeni ilgili kaynakları borçlanma ile kamuda kullanmak yerine özel sektöre vererek yatırımları ve büyümeyi teşvik etmektir. Ancak kamu iktisadi teşebbüslerinin satışa hazırlanması için katılan işçilerin kıdem tazminatı kuruluşun kredi borçları gibi masrafların büyüklüğü bu amaçları engelleyebilir.
- Özelleştirme ile elde edilecek kamusal gelir borçlanma gereksinimini azaltırken tekelleşmenin önüne geçilememekte; kamusal tekellerin yerini özel tekeller alabilmektedir. Bu da özelleştirmenin amacına ters düşmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde özelleştirmeden elde edilen gelirlerin genelde kamu açıkları finansmanında kullanılması IMF'nin onayı altında gerçekleşmektedir. Özelleştirme gelirleri kamu açıklarından kaynaklanan borç faizlerinin ödemesinde kullanıldığında kamu mal varlığı tamamen iç ve dış gelir transferi adına kullanılmaktadır. Borç anapara ödemelerinde de borç yükü azalmaktadır.

Buna göre uygulayıcı konumunda olanlarca özelleştirmenin kamu maliyesi açısından kısa vadeli değerlendirilmesi faydacı bir yaklaşımla ihtiyaçları giderici bir kaynak olarak görülmektedir. Ancak olaya bu açıdan bakış uzun vadede kârlı kamu iktisadi

teşebbüslerin özelleştirilmesinin ekonomik sistemin genel dengeleri üzerinde meydana getireceği etkilerin iyi değerlendirilmesine neden olacaktır.

2.4.3 Kamu Harcamalarına Geç Ödeme Yapılması

Kamu harcamalarına geç ödeme yapılması devletin yükümlülüğünü zamanında yerine getirmemesi demektir. Yükümlülüğün gecikmesi ekonomik faaliyetlerde hem girdi hem de bazı ekonomik birimlerin gelirlerini etkilediğinden makroekonomik açıdan kaynak tahsisi üzerinde önemli sorunlar oluşturabilir. Devletin harcamaları için gereken ödemeyi geciktirmesi bir alışkanlık haline geldiğinde devletin mali işlerine olan güven azalır.

Kamu harcamalarına geç ödeme yapılmasının değişik makroekonomik etkileri vardır. Bunlar (Bulut 2002, 55):

- Devletin ödemelerini geç yapması nedeniyle oluşan maliyet başlangıçta mal ve hizmet satıcılarının üzerinde kalacaktır. Fakat devletin ödemeleri geciktirmesi sıklaştığında satıcılar fiyatları buna göre ayarlayacağından devlet piyasa fiyatının üzerinde bir fiyat ödemek zorunda kalacak veya mevcut bütçe imkanlarıyla daha az mal ve hizmet satın alabilecektir.
- Devletin ücret ve transfer ödemelerini geciktirmesi ise özel tüketim harcamalarını olumsuz etkileyecektir. Bu etkinin derecesi de tüketim fonksiyonuna ve tüketicilerin bu geç ödeme sıklığı ile ilgili düşüncelerine bağlı olacaktır.
- Satıcıların geç ödemesi göz önünde bulundurarak mal ve hizmetlerin fiyatlarını daha yüksek tutmaları enflasyonist baskıları artırırken geç ödeme nedeniyle ihtiyaçları olan finansmanı bankalardan yapacakları borçlanmalarla telafi etmek istemeleri kredi talebi üzerinde baskı oluşturacaktır. Ayrıca geç ödeme nedeniyle kamu iktisadi teşebbüslerinin hazineden alacakları birikecek ve mali durumları olumsuzlaşacaktır. Bütün bu enflasyon, faiz ve borçlanma baskıları nihayetinde merkez bankası kaynakları kullanılarak giderilecek olursa ekonomik istikrar iyice bozulacaktır.

Bu konuyla ilgili olarak dış borçların zamanından geç ödenmesi veya ödenememesi ekonominin hem mevcut durumunu hem de gelecek durumunu zora soktuğundan ekonomik istikrar açısından dikkat edilmesi gerekmektedir. Dış borçların geç ödenmesi ödemelerin faiz + anapara olarak birikmesine, ileride daha fazla ödemenin yapılmasına, devletin uluslararası güveninin zedelenmesi ile daha sonraki borçlanma şartlarının zorlaşmasına neden olacaktır. Hatta ağır borç yükü altındaki ülkelerden bazıları borcunu ödeyemeyeceğini ilan ettiğinde gelişmiş ülkelerin finansman sektörü paniğe girerek çöküntüye sürüklenebilir (Dernburg 1995, 27).

Özellikle az gelişmiş ülkeler açısından dış borçların zamanında veya hiç ödenememesi bu ülkelerin yoksulluk içinde olmaları ve kalkınmalarını henüz gerçekleştirememiş olmaları nedeniyle ekonomik olmaktan çok sosyal yönü ağır basan bir konu olmaktadır. Bugün birçok fakir ülke ihtiyacı olan sosyal mal ve hizmetler için ayırdığı kaynağın birkaç mislini borç ödemesi için ayırmaktadır. Bu ülkelerin sahip olduğu borç yükünün hafifletilmesi için değişik tepkiler ve değişik girişimler yapılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BÜTÇE AÇIKLARININ MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER İLE İLİŞKİSİ

Birçok ülkede yaşanmış ve yaşanmakta olan ekonomik krizleri oluşturan ortak ve merkezi faktör, kamu sektörünün büyüklüğü ve neden olduğu kamu açıklarıdır. Kamu açıklarının nedenleri ülkeden ülkeye farklılık arz etmekle beraber, yapılan harcamaların artması buna karşılık elde edilen gelirlerin azalması; bu açıkları artıran ortak nedenler olmuştur. Artan açıklar da zamanla mikro ve makro boyutta ekonomiyi etkileyen krizlere kaynaklık etmiştir (Bruno 1994, 224).

Diğer yandan devlet hesaplarında açık ve doğru bir şekilde yer almayan, uygulanan politikalar arasında önemli yer tutan, yarı mali işlemlerin icra organı tarafından meclisin verdiği yetkinin üzerinde ve ötesinde kullanılması bu istikrarsızlığı daha da arttırmaktadır. Üstelik yarı mali işlemlerin bütçe dışında kalması birçok ülkede mali saydamlığı bozucu etki yapmaktadır. Çünkü düzgün bir şekilde izlenemeyen ve kontrol edilemeyen bu işlemler popülist veya siyasi rant dağıtımının önemli aracı olabilmektedirler. Ayrıca bu kontrol edilemezlik kamu açığını gidermeye yönelik program uygulamalarının başarıya ulaşmasını zorlaştırmaktadır (Bulut 2002, 63).

Bütçe açıklarının makroekonomik istikrar üzerinde finansman yöntemine bağlı etkileri bulunmaktadır. Literatürde genellikle monetizasyon ile finansmanın enflasyona yol açtığı, iç borçlanmanın faiz oranlarını etkilediği, dış borçlanma ile finansmanın döviz kurunu etkilediği kabul edilmektedir. Enflasyon, faiz oranı, vb. değişkenler bütçe açıklarından etkilendiği gibi, bu değişkenlerin de bütçe açıkları üzerinde etkileri olabilmektedir.

Kamu açıklarının ekonomi üzerindeki diğer etkileri şöyledir (Bulut 2002, 142):

- Açıklar özel sektör yatırımlarını azaltır.
- Açıklar yerli parayı değerli ve faiz oranlarını yüksek tutmaktadır.
- Açıklar durgunluk karşıtı fikirleri sınırlandırmaktadırlar.
- Açıklar parasal teşviki artırabilir.
- Açıklar verimli sosyal yatırımları caydırabilir.

Bütçe açıklarının makroekonomik etkilerini incelerken dikkate dılması gereken iki nokta bulunmaktadır (Şen ; Sağbaşı 2004, 88):

- Bütçe açıkları enflasyonun artmasına neden olurken enflasyon da faiz oranlarını ve döviz kuru gibi değişkenleri etkileyebilmektedir. Bunların sonucunda iktisat literatüründe “birleşik etki” olarak binen etki bütçe açıkları yüzünden de ortaya çıkabilir. Birleşik etki ise iki ayrı değişkenin birleşerek meydana getirdikleri birleşik etkilerinin, bu değişkenlerin ayrı ayrı meydana getirecekleri etkilerden farklı olmasıdır. Örneğin bütçe açıklarının yarattığı enflasyon faiz oranlarını artırıyorsa bu ikisinin döviz kuru üzerinde etkisi olabilecektir.
- Bütçe açıkları monetizasyonla finanse edilirse enflasyonist etki yaratabilir. Ancak bu olmazsa olmaz bir bağlantı değildir. Monetizasyonla finanse edilmese bile bütçe açıklarının enflasyona neden olma ihtimali vardır.

Saleh’e (2003) göre bütçe açıklarının makroekonomik etkileri ile ilgili olarak yapılan ampirik çalışmalarda kesin bir sonuca ulaşamamasının nedenleri şunlardır (Saleh 2003, 41):

- Bütçe açığının ölçümünde kullanılan farklı yöntemler,
- Çalışmalarda kullanılan farklı ekonometrik model ve yöntemler,
- Çalışmalarda kullanılan farklı dönem ve yıllar,
- Çalışmalarda kullanılan ülke veya yatay-kesit grubunun farklı özellikleridir.

Hossain ve Chowdhury’a (1998) göre aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi halinde bütçe açıkları makroekonomik istikrarsızlığa neden olmayabilir (Hossain; Chowdhury 1998, 132):

- Kamu sektörü üretimde etkin ise gelecekte ödenecek borçları rahatlıkla karşılayabilir. Dolayısıyla bütçe açıklarının ekonomi üzerinde herhangi bir olumsuz etkisi olmaz.
- Baraj, otoyol gibi büyük ölçekli yatırımlar nedeniyle meydana gelen maliyet artışının bütçe açıkları sayesinde yıllara yayılması mümkündür. Uzun dönem makroekonomi yönetimi açısından bakıldığında bütçe açıkları böyle bir gerekçeye dayandırılabilir.

- Bütçe açıklarının negatif ekonomik etkilerinin olup olmayacağı bir ülke ekonomisinin absorbe etme kapasitesine göre değişebilir. Yüksek-kronik bütçe açıkları özel tasarruf oranı yüksek ve gelişmiş sermaye piyasalarına sahip olan ülkelerde daha rahat bir şekilde absorbe edilebilir. Ancak özel tasarruf oranı düşük olan ve nispi fiyatları sapmalara uğramış bir ekonomide küçük bütçe açıkları bile ekonominin istikrarını tehdit edebilir.

Bütçe açıklarının makroekonomik etkileri fiyatlar genel düzeyi, ödemeler dengesi, faiz oranları, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme ile olan ilişkileri çerçevesinde incelenecektir.

3.1 BÜTÇE AÇIKLARI VE ENFLASYON İLİŞKİSİ

Kamu açığının finansmanında geleneksel yöntemler olan iç borçlanma, dış borçlanma ve monetizasyon kamu açıkları ile enflasyon arasında bağlantının kurulmasında yarattığı dolaysız ve dolaylı etkiler aracılığıyla belirleyici olmaktadır (Sönmez 1994c, 157). Bu nedenle çalışmamızın bu bölümü borçlanma-enflasyon ilişkisi açısından bütçe açıkları, emisyon-enflasyon ilişkisi açısından bütçe açıkları, bütçe açıklarının enflasyonist etkileri ve bütçe açıkları-enflasyon ilişkisine ait ampirik bulgular olmak üzere dört başlık altında incelenecektir.

İç ve dış borçlanma; kamu açıklarının borçlanma ile finanse edilmesi olarak değerlendirilirse hükümetin, bütçe açıklarını tahvil satarak ya da para basarak finanse etmesi anlamına gelmektedir (Parasız 2001, 24). Dolayısıyla iki finansman yönteminin de belli koşullar ve yaklaşımlar çerçevesinde enflasyon üzerinde farklı etkileri olmaktadır.

İç borçlanmanın ağırlıkta olduğu bir finansman modelinde reel faiz haddinin hızla artması borçlanmanın parasallaşmasına yol açarak enflasyonist baskıya neden olmaktadır. Reel faiz haddinin büyüme oranının üzerinde seyretmesi durumunda ise birincil bütçe fazla vermiyorsa iç borç stoku artmaktadır.

Dış borçlanmayla finansmanda ise borçlanmanın vade yapısı, borçlanmanın faizi ve borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkan makroekonomik değişiklikler enflasyon üzerinde farklı etkiler meydana getirmektedir. Alınan borcun kullanımı aşamasında gerçekleştirilen emisyon hacmi ve dış kaynaktan yararlanan sektörlerin niteliği ve borç servisinin gerçekleştirilmesi döviz sorunuyla ilgili olduğu gibi iç kaynak tahsisini de ilgilendirdiği için genel fiyat düzeylerini etkilemektedir (Sönmez 1998a, 362).

Bütçe açıkları ile iç ve dış borçlanmalar için bir önemli ilişki de ekonomideki büyüme hızının yüksek oranda tutulmak istenmesidir. İç ve dış borçlanmalarla karşılanan yüksek büyüme enflasyonunun önemli bir yönü de işsizliği azaltıcı oluşudur. Büyümeyi sağlayan borçlanma bir yandan enflasyonu arttırırken öte yandan iş bulma olanaklarını arttırır. Daha açık bir deyişle artan bütçe açıkları ve artan iç borçlanmalarla işsizlik de azaltılmaya çalışılmaktadır.

Bütçe açıklarının karşılanmasında iç ve dış borçlanmanın yeterli olmaması durumunda son çare olarak emisyon başvurulmaktadır. Bunun sonucu olarak da enflasyonun yükselmesiyle bir yandan iç fiyatların yükselmesi bir yandan da TL'nin değer yitirmesi ile dövizlere ödenecek TL'nin artması sonucu kamu giderleri de artmaktadır. Kamu giderlerinin bu artışı bir miktar vergi gelirlerini artırsa da yeni ve daha çok borçlanma gereksinimine yol açacaktır.

Bu durumda bütçe açığının giderilmesinde yeterli olmayan iç ve dış borçların yanı sıra emisyon ve enflasyon da bütçe açığının giderilmesinde kullanılan kaynaklar olmaktadır. Ancak enflasyon bireylerin ve şirketlerin reel olmayan gelirlerinin artışına rağmen kamu için daha fazla harcama ve borçlanma gereğine yol açmaktadır. Böylece borçlanma hem enflasyonu finanse etmekte hem de daha fazla borçlanma ihtiyacı yaratmaktadır. Bir bakla deyişle enflasyon kolay ve cebri bir vergi olarak kullanılmakta ve toplanan bu enflasyon geliriyle borçlanma finanse edilmektedir. Öte yandan ölçülü ve kontrollü bir emisyon ekonomi için yararlı bir ilaçtır (İnce 1996, 41).

Borçlanma haricinde diğer bir yöntem olan kamu açıklarının monetizasyon yoluyla finanse edilmesi Monetaristlere ve Yeni Klasiklere göre para arzını arttıracaktır ve parasal genişleme de enflasyona yol açacaktır. Ancak hükümet reel para talebindeki

artışa bağlı olarak enflasyonist baskıya neden olmadan para basıp gelir elde etme olanağına sahip olabilmektedir (Sönmez 1994c, 158).

Başka bir ifadeyle hükümet senyoraj gelirlerini elde etmek suretiyle kamu açıklarını finanse edebilmektedir. Monetarist iddianın karşısında olan bu görüşe göre bütçe açıklarının borçlanmayla finansmanı uzun dönemde parasal finansmandan daha enflasyonist bir etki yaratacaktır. Eğer hükümet kamu açığını sürekli borçlanmayla finanse ederse gelecekte bu borçla ilgili daha fazla faiz ödeyecektir ve Monetaristlerin iddia ettiklerinin aksine para arzı artmadığı halde enflasyonist etki meydana gelecektir (Parasız 2001, 27).

Bu durum iktisat literatüründe “Hoş Olmayan Monetarist Aritmetik” olarak adlandırılmaktadır (Ejder 2002, 192). Bu görüşe göre borçlanma ile finansman sonucunda devletin borç yükü ve faiz ödemeleri vergilerle ya da daha fazla borçlanma ile finanse edilemeyecek boyutta arttığı için ortaya çıkan sürekli açıklar parasal genişleme yoluyla finanse edilecek ve doğal olarak bunu da enflasyon izleyecektir .

Bu durumu bir örnek üzerinde açıklayacak olursak; devletin bütçe açığını parasal genişleme yoluyla finanse ettiğini varsayalım. Bu durumda devlet mevcut borcun faiz ödemelerini finanse etmeye yetecek miktarda para basmak durumunda kalacaktır. Devletin bütçe açığını borçlanma ile finanse ettiğini varsaydığımızda ise faiz birikimi nedeniyle ileride para basımı ile finanse edilecek kısa vadeli borç finansmanı başlangıçta para basılarak yapılan finansman yöntemine göre daha enflasyonist olacaktır (Ataç 2002, 206).

Bütçe açıkları merkez bankasından direkt avanslar ya da bu kuruma bono veya tahvil satılarak finanse edildiğinde para arzı sürekli artış gösterir. Çünkü bütçe açıklarının faiz oranlarını yükseltici etkisi olduğundan merkez bankası faiz oranlarındaki artışı önleyebilmek amacıyla parasal tabanı ve para stokunu artırma yoluna gitmekte; bu da nihai olarak enflasyona neden olmaktadır (Ulusoy 2004, 254).

Kamu açıklarının enflasyonist baskı yarattığı gerçeği ortada olmakla birlikte kamu açıklarının ve enflasyonun oluşmasında bazı teknik nedenlerin dışında sermaye birikim modeli, uygulanan genel iktisat politikası ve bölüşüm ilişkileri belirleyici olmaktadır (Sönmez 1994c, 158).

Enflasyonist bir süreçte Olivera-Tanzi etkisi nedeniyle bütçe açıklarıyla enflasyon birbirini beslemektedir. Enflasyon yükseldikçe ulusal paradan kaçış artmakta ve senyoraj vasıtası ile elde edilen gelirler azalmaktadır. Bütçe açıklarıyla enflasyon arasındaki korelasyon enflasyonun başlangıç aşamalarında düşüktür. Bunun nedeni tam olarak açıklanamamakla birlikte üç açıklayıcı faktörden söz edilebilmektedir. Bu faktörler aşağıdaki gibidir (Şimşek 2000, 68):

- Bütçe açıklarını azaltmayı amaçlayan programların enflasyonist olması,
- Ekonominin enflasyonist baskılara yavaş uyum sağlaması,
- Yüksek düzeyde kamu açığı olan bir ekonomide hükümetin açığın nasıl kapanacağı hakkında farklı zamanlarda farklı beklentilere sahip olması.

Örneğin; hükümet mali bir problemi çözebilmek için, devlet borçlarının reel değerini aşındıran bir enflasyon vasıtasıyla borçlarını hafifletmekten başka bir yolunun kalmadığına inanıyorsa gelecekteki enflasyon beklentisini yansıtan cari enflasyon oranı yükselecektir. Buna karşılık eğer hükümet açığı kapatmak için daha sonraki bir zamanda etkili bir mali paketi yürürlüğe koyabileceğine inanıyorsa beklenen enflasyon oranı azalabilir ve gelecekte beklenen enflasyon oranı düşebilir (Şimşek 2000, 69).

Dünya ekonomisinin ve ülkelerin kendi içsel faktörlerinden kaynaklanan nedenlerle kriz ortamına giriş yeniden yapılandırma ve yapısal uyum programlarını meydana getirmiş ve ülke ekonomilerinin farklılıklarına göre kamu açıkları oluşarak enflasyonist etkiler ortaya çıkmıştır. Dünya ekonomisinde yetmişli yıllarda yaşanan krizin ardından gelişmiş ülkelerin bir çoğunda enflasyon azalmış; hatta doksanlı yıllarda sıfır düzeye gerilemiştir (Sönmez 1993, 47).

Kamunun açık verdiği enflasyonist ülkelerde genelde iktidardaki politikacılara ve kamu kesimini yönlendirenlere karşı bir güven yetersizliği vardır. Buna politikacıların zaman ufkunun dar olması da eklenince kısa dönemli kararlar alınmakta; uzun dönemli faaliyetlere cesaret edilememektedir. Popülaritesini kaybedeceğini düşünen politikacılar vergileri arttırmaktan kaçınmakta; kamu harcamalarını genişleterek büyümeyi ve istihdamı arttırmak istemektedirler. Bütün bunlarda enflasyonist bekleyişleri önemli ölçüde etkilemekte ve yerleşiklik kazandırmaktadır .

Kamunun gelir gider dengesizliği sonucu oluşan ve kronik enflasyonunun temelini oluşturan açıklar büyüdükçe ve uygun önlemler alınmadıkça enflasyon oranı daha da artmaktadır. Özellikle yöneticilerin gelirleri artırıcı ve giderleri kısıtıcı önlemler almak yerine emisyonu başvurması bu olumsuzluğu artırmaktadır (Akat 1992, 8).

Kamu açıklarının finansmanında borçlanma tercih edildiğinde oluşan ilave para talebi faiz oranlarının artmasına neden olmaktadır. Artan faiz oranları bir yandan üretim maliyetini artırırken diğer yandan özel sektör tüketim ve yatırım taleplerinin düşmesine neden olmaktadır (Boskin 1987, 270).

Faiz oranının enflasyon beklentisi ve belirsizlik gibi risk unsurları taşıması nedeniyle uzun dönem kamu borçlanması için faiz oranı ile GSMH büyüme oranı arasındaki ilişki önemlidir. Eğer faiz oranları nominal gelir artışından fazla veya ona eşit ise potansiyel olarak bu durum sürdürülemez. Çünkü borçlanma ile elde edilen kaynaklarla sağlanan büyüme borçlanma faizi ile aynı; beklide daha düşük olacaktır. Bu da ileride borçların faiz ve anaparasının zamanında ödenemediği için borç krizlerine ve ekonomik istikrarsızlıklara neden olabilecektir .

Faiz oranlarındaki artış yabancı kaynakların ülkeye gelmesini sağlayacaktır. Ancak bu arada aşırı değerlenen yerli para ülke ihracatını azaltırken ithalatını artırmakta ve dış ticaret açığına neden olmaktadır. Sonuçta kamu açıkları ile dış ticaret açıkları birleşmektedir (Ball; Mankiw 1995, 99).

Bunu önlemek için yerli paranın yabancı paralar karşısındaki değeri düşürülmelidir. Yerli paranın değerinin düşürülmesi zamanla ihracatı artıracak, ithalatı azaltacaktır. Fakat devalüasyon sonrasında ücret artışları devam eder, devlet de istihdam oranını düşürmemek için para artışını sürdürürse enflasyon artarak yapılan devalüasyondan beklenen sonuç alınamayacaktır. Yani kamu açıklarının neden olduğu cari açıklar nedeniyle gerçekleştirilen devalüasyon sınırlayıcı para ve maliye politikaları ile desteklenmediğinde enflasyona neden olabilecektir (Dornbusch; Fischer, Startz; 2004, 505).

Artan kamu açıkları ve açıkların finansmanı fiyat istikrarını bozmakta ve istikrarsızlığın göstergesi olan enflasyonu artırmaktadır. Ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için enflasyona neden olan kamu açıklarının giderilmesi ve enflasyonun düşürülmesi gerekmektedir. Ülkede fiyat artışları kamu harcamalarının hemen etkilerken kamu gelirlerini gecikmeli olarak etkilemekte ve açıkları artırmaktadır. Ancak fiyatlardaki artış kamu açıklarını borçlanma ile karşılayan ülkelerin reel borçlarını azaltarak özel sektörden kamu sektörüne kaynak transferine neden olmaktadır (Mankiw 2000, 426).

Kamu açıklarının borçlanma ile finansmanında borçlanmanın faiz oranlarını artırması vergilerdeki artışlarla beraber üretim maliyetlerine yansımaktadır. Ayrıca gerek doğrudan gerekse açık piyasa işlemleri ile gerçekleştirilen emisyon hareketleri paranın değerini düşürerek fiyatlar genel seviyesini artırmaktadır. Dolayısıyla kamu açıklarının finansmanı nedeniyle enflasyon oranında bir artış gerçekleşebilmektedir.

Bazı uzmanlara göre kamu açıklarının enflasyon artışına dönüşmemesi için (Spencer; Ames 1993, 414);

- Uzun dönemde kamu borçlanmasındaki artış GSMH artışından daha hızlı olmamalıdır.
- Kamu borç faiz ödemeleri göreceli olarak milli gelir seviyesinin çok az kısmına karşılık gelmelidir.
- Merkez bankası uzun dönem GSMH artış hızından daha az emisyon artışı yaparak enflasyonist olmayan finansman yollarının kullanılmalıdır.

Kamu açıklarının finansmanında gerekli önlemler alınmayıp doğru yöntemler kullanılmadığında artan enflasyon oranı bütün ekonomik faaliyetleri olduğu gibi kamu açıklarını da etkilemektedir. Çünkü enflasyon değişik yollardan kamu gelirlerini ve kamu harcamalarını etkilemektedir. Ancak artan enflasyonun kamu kesimi üzerindeki etkisinin olumlu veya olumsuz olması bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Çünkü artan enflasyon Tanzi etkisi nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde vergi gelirlerini azaltarak kamu açıklarını artırırken reel kamu harcamalarını ve kamu açıklarını da azaltmaktadır. Burada kamu harcamalarının azalmasını açıklayan faktörler kısaca şöyledir (Bulut 2002, 145):

- Artan enflasyonla beraber nominal faiz oranlarındaki düşük artışlar reel faiz oranlarını düşürerek kamu harcamalarını azaltmaktadır.
- Enflasyonun % 1000'ler seviyesine çıktığı süreçte devletin ücret ve maaş ödemelerindeki yaşanan gecikmeler reel kamu harcamalarını azaltmaktadır.
- Devletin vergi gelirleri enflasyon nedeniyle azalmakla beraber gerçekleştirilen reel harcamaların miktarı da programlanan harcamaların gerisinde kalmaktadır. Buna göre artan enflasyon reel kamu harcamalarını azaltırken reel vergi gelirlerinde yapılacak bir endeksleme ile kamu gelirleri enflasyon kadar azalmayacaktır.

Artan enflasyon sonucu bir yandan vergi gelirleri ve gerçekleştirilen harcamalar enflasyondan etkilenirken diğer yandan açıkların giderilmesi için başvuru borçlanma faizleri enflasyon hızına bağlı olarak artmaktadır. Böylece GSMH'nın belli bir oranı alan kamu açıklarının kısa dönemde borçlanma yoluyla giderilmesi enflasyon oranının, iç borçlanma miktarının ve kamu borcunun iç ve dış yapısının birer fonksiyonu olmaktadır (Tanzi; Blejer; Teijeiro 1993, 181).

Artan kamu harcamalarının finansmanında gerekli önlemlerin alınmaması ve doğru finansman yöntemlerinin uygulanmaması faiz ve enflasyon oranlarına bağlı olarak kamu açıklarını daha da artırmaktadır. Enflasyon ve faiz oranlarındaki artışlar gerek Fisher etkisi gerekse maliyet etkisi nedeniyle birbiri üzerinde daha da artırıcı etkilere sahiptirler. Artan faiz ve enflasyon oranları da bir yandan kamu gelirlerini azaltarak diğer yandan kamu harcamalarını artırarak mevcut kamu açıklarını daha da çoğaltmaktadır. Kamu açıklarının çoğalması ek finansman gereği nedeniyle reel faiz

oranını tekrar artırmaktadır. Açıkların finansmanı olan vergi, emisyon, iç ve dış borçlanma enflasyon oranını artırmaktadır. Artan enflasyon ortamında ise kamu gelir ve gider dengesi bozularak kamu açıkları artmaktadır. Çünkü artan enflasyon ortamında kamu harcamaları artarken kamu gelirleri azalmakta ve dolayısıyla artan açıklar da reel faiz oranlarını artırmaktadır.

Bütçe açıkları ile enflasyon arasında ilişki olup olmadığını inceleyen çalışmalar dikkate alındığında bütçe açıklarının doğrudan enflasyonist yansımalarının olduğunu ifade edenlerin yanında söz konusu ilişkinin popülist hükümet tutumları ve bu durumun merkez bankaları yoluyla parasallaştırılmasına dayandıran görüşler de bulunmaktadır.

Diğer taraftan enflasyon ile bütçe açığı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna varan çalışmalar da mevcuttur. Bolbol (1999), Rogers ve Wang (1995), Ertel ve İnsel (1993), Saunders (1989) tarafından yapılan çalışmalarda bütçe açığının doğrudan enflasyonist olduğu sonucuna varılmıştır.

Bagheri (1996), Karras (1994), Karatzas (1993), Thorbecke (1993), Fischer ve Easterly (1990), Siddiqui (1989), Kiguel (1989), Hondroyannis ve Papetrou (1997) bütçe açıklarının doğrudan enflasyonist olmadığını ancak söz konusu açıkların parasal yollarla finanse edilmesinin enflasyona yol açtığını ileri sürmüşlerdir.

Miller (1983) ve Hamburger ve Zwick (1981) bütçe açığının enflasyonla veya para artışıyla ilişkili olduğuna dair çok zayıf ilişki bulmuşlardır. Buna karşılık Oblath (1995) bütçe açıklarının enflasyonist olmadığı sonucuna varmıştır.

Ejder'e (2002) göre kamu açıkları ile enflasyon arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Kamu açıkları ile enflasyon arasındaki ilişki analiz edilirken dikkat edilmesi gereken husus kamu açığının hangi yöntemle finanse edildiğidir. Monetizasyon yöntemiyle senyoraj geliri elde ederek kamu açıklarını finanse etmek isteyen hükümetin para basımı sonucu ortaya çıkacak para arzının piyasada regüle edilebilme olanaklarını gözden geçirmesi gerekmektedir. Ayrıca enflasyon vergisinin reel vergi gelirlerinde bir aşınmaya yol açarak vergi kaybı doğurma riski değerlendirilmelidir. İç ve dış borçlanma yöntemiyle kamu açıklarının finansmanında

ise borçlanmanın vade yapısı ve faiz oranları kamu açıkları ile enflasyon ilişkisinin analizi açısından son derece önemli olmaktadır (Ejder 2002, 206).

Agenor ve Montiel (1996) gelişmekte olan ÷lkelerde bütçe açıkları ve enflasyon arasında zayıf bir ilişki bulunduğunun birçok nedeni olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu nedenler (Emsen; Aksu; Başar 2001b, 21):

- Bütçe açığının parasallaştırmadan ziyade borçlanma ile finanse edilmiş olması. Devletin borç ödeme kısıtından ötürü böyle bir politika uygulaması uzun dönemde söz konusu olmasa da kısa dönemde bütçe açıkları ile enflasyon arasında zayıf bir ilişki olduğunu gösterebilir.
- Açık finansman kaynaklarının bileşimindeki bir değışim, özellikle dış finansmanın iç finansmanla ikame edilmesi enflasyonun olduğundan daha düşük oluşmasına yol açabilir.
- Para talebi fonksiyonu istikrarsız ve beklentilerin ortaya çıkardığı uyarmalar yavaş ise veya bir takım güçler enflasyonist baskılardaki değışimlerde hızlı düzenlemeler yapma konusunda ekonomiyi engelliyor ise bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki korelasyon düşük olabilir.
- Büyük çaplı bütçe açıklarına sahip bir ekonomideki bazı birimler bu açığın nasıl kapatılacağına dair farklı beklentilere sahip olabilirler. Mesela halk bu açıkların enflasyon yoluyla azaltılacağına inanıyorsa bu bekleyişlere dayalı olarak cari enflasyon artabilir. Eğer daha sonraki dönemlerde halk hükümetin bu açığı kapatmak için etkin bir mali düzenlemeye gideceğine inanmaya başlarsa enflasyonist beklentiler azalır ve cari enflasyon düşebilir.

Bu çalışmalardan elde edilen sonuçları maddeler hainde özetleyebiliriz:

- (i) Bütçe açıklarının büyüme üzerinde olumsuz etkileri vardır. Bu açıkların karşılanması için finansal değışlerin vergilendirilmesine gidilmesi durumunda bütçe açıkları özel yatırımlar üzerinde doğrudan olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bütçe açıklarının geleneksel vergi artışları yoluyla azaltılması finansal değışlerin vergilendirilmesi durumuna göre kısa dönemli talebi daha fazla kısamamakta ve uzun dönemli bir büyüme için ise tercih edilmemektedir.

- (ii) Büyük bütçe açıkları çoğunlukla dış şoklarla ya da ulusal ekonomik şartlardan ileri gelen geri dönüşüm etkisi ile değil; bilinçli politika seçimleri ile açıklanmaktadır.
- (iii) Bütçe açıklarının parasal finansmanının yarattığı geçici etkilerin kısa dönemde enflasyona yol açması kesin değilken bütçe açıklarının parasal finansmanı ile enflasyon arasında uzun dönemli ilişki olduğu kesindir.
- (iv) Kamu yatırımlarının özel yatırımlar için olumlu etkilerinin olduğu yönündeki görüşün aksi yönünde bazı bulgular vardır. Altyapı yatırımları dışındaki kamu yatırımları özel sektör yatırımlarını tamamlamaktan ziyade onların yerini alması nedeniyle özel yatırımlar üzerinde olumsuz etkiye sahiptirler.
- (v) Bütçe açıkları dış ticaret açıklarına ve ulusal paranın aşırı değerlenmesine yol açar. Bu durum ise daha düşük bir büyümeye neden olabilir. Bunun aksine mali istikrar dış düzenlemenin ve paranın reel değer kaybının ön koşulu konumundadır.
- (vi) Bütçe açıklarının azaltılmasına bağlı olarak kamu tasarruflarının artması ulusal tasarruf artışında etkin bir politikadır.

3.2 BÜTÇE AÇIKLARI VE FAİZ ORANLARI İLİŞKİSİ

Kamu kesimi harcamalarını olağan kaynaklar ile karşılayamadığı durumlarda finansal piyasalardan fon talebinde bulunmaktadır. Bu talep artışı ödünç verilebilir fonlar piyasasındaki dengeleri etkilemekte; bu etkinin büyüklüğü bir yandan kamunun finansman ihtiyacına diğer yandan da finansal piyasaların derinliğine bağlı olarak değişmektedir. Kamu kesiminin finansal varlık piyasasında ağırlığının artması sonucunda tasarruflarda bir artış olmadığı takdirde özel kesimin fon talebini karşılamak için yeterli kaynak bulabilmesi zorlaşmaktadır. Ayrıca fon maliyetleri de artacağından özel kesim finansal piyasalardan dışlanmaktadır. Bu konuda yapılmış çalışmalar bütçe açıklarının faiz oranları üzerindeki etkisi üzerinde durmaktadır (Barro 1989, 48).

Bütçe açıklarının makroekonomik etkileri konusunda özellikle bütçe açıklarının ve borçlanma ile finansmanın özel kesim tasarruflarını artırdığı ve böylece faiz oranları üzerindeki etkiyi dengelediğini savunan görüşler olduğu gibi bütçe açıklarının servet etkisine yol açarak özel kesimin tüketimini de artırdığını ve sermaye oluşumunun azalması sonucunda gelecek nesillere net bir borç yükü aktarıldığı da savunulmaktadır.

Bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finansmanı sonucunda elde edilen fonlar uzun dönemli verimli yatırımlar için kullanılırsa gelecekte elde edilecek üretim tahvillere ödenecek anapara ve faiz ödemelerinden daha fazla ek gelir sağlayacaktır. Bununla birlikte eğer bu fonlar tüketim için kullanılırsa bugünkü tüketim artacak; gelecekteki tüketim ise azalacaktır. Çünkü bugünkü tüketimi karşılamak gelecekte daha büyük fedakarlıklar gerektirecektir (Ataç 2002, 207).

Bununla birlikte faiz oranlarındaki artışın tüketim üzerinde iki etkisi vardır. Bunlar; faize bağlı tasarrufların artmasıyla insanlara daha fazla mal ve hizmet tüketebilme imkanı veren gelir etkisi ile yine artan faizler nedeniyle mevcut tüketimin azaltılarak ilerideki tüketim seviyesinin fazla fedakarlığa katlanmadan artmasına imkan veren ikame etkisidir (Mankiw 2000, 446). Mevcut tüketimin azaltılarak tasarrufların artması bireylerin servetlerini arttırıcı etkiler oluşturmaktadır. Faiz oranlarındaki artış bir yandan faiz ödemelerini artırırken diğer yandan faiz gelirlerini de arttırmaktadır. Ekonomide faiz gideri ödeyenler ile faiz geliri elde edenlerin çokluğuna ve bunların sahip oldukları servet miktarına göre tüketim-tasarruf etkisi değişmektedir (Bulut 2002, 144).

Kamu açıklarının faiz oranları üzerindeki etkisini net olarak söylemek zordur. Çünkü bu etki birçok faktöre bağlı olarak oluşmaktadır. Yapılan harcamalar, elde edilen gelir kaynakları, uygulanan yurt içi ve yurt dışı para ve maliye politikaları, diğer ülkelerdeki kamu açıkları gibi faktörler bu etkiyi belirlemektedirler. Ancak genel olarak kamu açıklarına bağlı borçlanma artışları para talebini pozitif olarak etkilediğinden faiz oranları artmaktadır (Boskin 1987, 274).

Kamunun finansman ihtiyacı borçlanma ile finanse edildiğinde dengesizlik finansal piyasalara doğru kaymakta ve finansal piyasalardaki fon arzı veri iken fon talebindeki bu artış sonucunda faizler yükselme eğilimine girmektedirler. Ayrıca finansal piyasaların büyüme hızının kamunun finansman ihtiyacının büyüme hızından daha düşük olmasının faizleri etkileyeceği göz ardı edilmemelidir (Ulusoy 2004, 254).

Bütçe açıkları gerçek büyüme oranlarından daha yüksek oranlarda emisyon yoluyla finanse edilirse nominal faiz oranlarının yükseleceği enflasyonist sürece girilmiş olacaktır. Bütçe açıklarının sürekli olduğu ve açıklar emisyonla finanse edilmediği durumda ise enflasyonist olmayan bir ekonomide reel faiz oranları yükselecektir.

Teorik olarak bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanının yatırımları dışlayıcı bir etki meydana getirdiği kabul edilmektedir. Devlet borçları ve bütçe açığı sermaye birikimi üzerinde uzun dönemde potansiyel bir yük oluşturması nedeniyle çok önemlidir. Bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finansmanı faiz oranlarını yükseltir ve yatırımları azaltır. Böylece ekonomideki sermaye birikimi ve bunun sonucu olarak da üretim düzeyi düşer (Şimşek 2000, 69).

Bütçe açıklarının ekonominin üretim kapasitesi ve milli geliri etkilemesi yanında üretim faktörlerinin fiyatlarını da değiştirmesi söz konusudur. Bütçe açıklarının sermaye stokunu azaltması halinde işgücünün marjinal ürünü düşerken sermayenin marjinal ürünü yükselmektedir. Çünkü sermaye stokunun azalması demek her bir işgücü için çalışacağı daha az sermayeye sahip olması demektir. Aynı zamanda sermaye yetersizliği ilave her bir sermayeyi daha değerli hale getirecektir. Netice itibarıyla bütçe açıkları sermaye stokunu azalttığı ölçüde bütçe açıkları daha düşük reel ücretlere, buna karşın daha yüksek sermaye kazancına yol açacaktır (Şen; Sağbaş 2004, 87).

Bütçe açıklarının faiz oranlarını etkileyip etkilemediği konusunda şimdiye kadar yapılmış çalışmalar arasında görüş birliği yoktur. Bu konudaki literatür incelendiğinde bir kısım yazarların yaptığı çalışmalarda bütçe açığı ile faiz oranları arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuşken; bir kısım yazarların yaptığı çalışmalarda da bütçe açığı ile faiz oranları arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ileri sürülmüştür. Kalan bir kısım çalışmalarda ise bütçe açığı ile faizler arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Barth, Iden ve Russek (1985), Hoelscher (1986), Zahid (1988), Tran ve Sawhney (1988), Cebula ve Koch (1989), Miller ve Russek (1991), Arora ve Dua (1995), Carreia ve Stemitsiotis (1995), Elmendorf (1996), Ewing ve Yanochik (1999), Liargovas, Manolas ve Papazoglou (1997), Cebula (1997) ve Cebula (1999) çalışmalarında bütçe

açıkları ile faiz oranları arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Diğer taraftan Hoelscher (1983), Motley (1983), Kormendi (1983), Evans (1985), Evans (1987a), Evans (1987b), Barro (1987), Belton ve Cebula (1995) gibi yazarların yaptıkları çalışmalarda da bütçe açıklarının faiz oranlarını etkilemediğine ilişkin bir literatür oluşmuştur.

Dewald (1983) ile Makin (1983) ise bütçe açıklarının faiz oranları üzerinde marjinal veya çok küçük bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Gissy (1996) ise bütçe açıklarının faiz oranlarını artırmasının yanı sıra faiz oranlarının da bütçe açıklarını artırdığını yani karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ileri sürmüştür.

Cebula (1997) ile Cebula ve Saltz (1997) tarafından yapılan çalışmalarda da faiz oranlarının bütçe açıklarını artırdığı ortaya konulmuştur.

Emsen, Aksu ve Başar (2001a) ise hem reel faizler hem de nominal faizler ile bütçe açıkları arasında uzun dönemli ve anlamlı bir ilişki bulmuştur (Emsen; Aksu; Başar 2001a, 50).

Ball ve Mankiw (1995) tarafından yapılan bir çalışma bütçe açıklarının faiz oranlarını artırdığını ve dolayısıyla ulusal tasarrufları ve yatırımları azalttığını, ulusal paranın değerlendirilmesine neden olmak suretiyle de dış ticaret açıklarını ortaya çıkardığını belirtmektedir. Bu çalışma ayrıca bütçe açıklarının uzun dönemde ülkenin üretim kapasitesi ve refahı üzerinde ortaya çıkarabileceği olumsuz etkilerini de analiz etmektedir. Buna göre, hükümetlerin bütçe açıklarını ülkenin borç birikimini artırma suretiyle belli bir dönem sürdürebilmeleri olasıdır. Ancak uzun dönemde bunun sürdürülebilmesi bir hayli zordur.

3.3 BÜTÇE AÇIKLARI VE ÖDEMELER DENGESİ İLİŞKİSİ

Dünya ekonomisinde yaşanan değişimin getirdiği istikrarsızlıklar artarken gelişmekte olan ülke ekonomilerinde oluşan kamu açıkları ve getirdiği problemler ekonomik dengeleri iyice bozmaktadır. Açıkların finansmanında borç batağına giren ülkeler borçlarının faizlerini bile ödemede güçlük çekerken uluslararası sermaye hareketliliğinin neden olduğu dengesizliklere karşı gerekli politikaları uygulayamadıklarından bu olumsuzluklarla iyice sarsılmaktadırlar.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin dışa açılması, kurları serbest bırakması, paralarını konvertibil ilan etmesi, mal ve hizmet hareketlerini serbest bırakması ile ulusal politikaların etkinliğinin azalması yaşanan olumsuzlukların çözümünü iyice zorlaştırmaktadır (Bulut 2002, 76).

Bütçe açıkları ve ödemeler dengesi ilişkisi açıkların iç borçlanma yerine dış borçlanma ile finanse edilmesi durumunda söz konusudur. Devlet bütçe açıklarının finansmanı için iç borçlanmaya başvurabileceği gibi dış borçlanmaya da başvurabilir. Açıkların dış borçlanma ile finanse edilmesi durumunda kısa dönemde ülkeye net sermaye girişi olurken uzun dönemde dışarıya doğru bir kaynak transferi olacaktır.

Devletin dış borçlanma yoluyla bütçe açıklarını finanse etmesi durumunda yabancılar devlet tahvili alabilmek için ülke parası cinsinden nakde ihtiyaç duyacaklardır. Bunun sonucu yerli paraya olan talep artacağından milli paranın değeri yükselecektir. Ülke parasının değerinin yükselmesi ihracatı olumsuz etkileyecek ve ithalatı teşvik edecektir. Dolayısıyla bu gelişim ödemeler bilançosunu olumsuz etkileyecek ve ödemeler bilançosu açığına yol açacaktır (Ulusoy 2004, 255).

Ayrıca kamu açıklarının olduğu ekonomilerde bir yandan borç geri ödemeleri diğer yandan özel sektörün sermaye ihtiyacı ile faiz oranları artmaktadır. Faiz oranlarının artması üretim maliyetlerini artırmakta ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca faiz oranlarındaki artış yabancı sermaye girişini hızlandırarak döviz kurlarının artmasını engellemekte ve yerli paranın aşırı değerlenmesine neden olmaktadır. Yerli paranın değerli olması ise üretim maliyetlerini diğer ülkelere göre artıracığı için ihracat

azalırken ithalat artmaktadır. Böylece kamu açıklarının artması dış ticaret açıklarını da artırmaktadır (Ball; Mankiw 1995, 99).

Esnek kur sisteminde kamu açıklarının borçlanmayla finansmanı nedeniyle faiz oranlarında görülen artış etkin sermaye akımı nedeniyle yabancı sermayeyi de çekmektedir. Yabancı sermayenin gelişi ile yerli paranın değerindeki düşüş yerli ve yabancı faiz oranları eşitleninceye kadar devam etmektedir. Devletin borçlanmasındaki faiz cazibesi bazen özel sektörün dışardan borçlanarak devlete borç vermesine sebep olmaktadır. Ayrıca yabancılar da bazen iç piyasadan devlet tahvili alabilirken devlet dış piyasalarda da tahvil satabilmektedir. Böylece kamu açığı hem özel sektör hem de kamu sektörü vasıtasıyla cari açığın artmasına neden olmaktadır.

Tahvillerin merkez bankasına satılmasında ise monetizasyon nedeniyle enflasyon oluşmaktadır. Merkez bankasının artan paraları açık piyasa işlemleri ile piyasadan toplayabilmesi için artan faiz oranları tekrar yurt dışından sermaye akımına neden olabilmektedir. Dolayısıyla devletin piyasaya tahvil satmasıyla merkez bankasına tahvil satması arasında fark kalmamaktadır. Sonuçta faiz oranları artmakta ve buna bağlı olarak cari açıklar artmakta; yabancı borçlanmalar ile döviz kurları düşerken yerli para değeri artmaktadır (Corden 1994, 54).

Kamu açıklarının neden olduğu faiz oranlarındaki artış enflasyona karşı bir önlem olarak çapa işlevi gören sabit döviz kurlarında da tehlikeli olmaktadır. Çünkü sermaye hareketliliğinin artmış olduğu dönemde sabit kur oranını koruyucu yönde yapılan müdahaleler değişik spekülatif ataklara neden olmaktadır. Faiz oranlarındaki artış ülkeye sermaye akışını artırarak yerli paranın değerlenmesine neden olurken ülkedeki bir devalüasyon beklentisi sermaye çıkışını hızlandırarak devalüasyon işlemini çabuklaştırmaktadır (Ghei; Hinkle 1999, 557).

Kamu açıkları, reel faiz, enflasyon ve cari işlemler hesabı arasındaki ilişki özellikle yüksek enflasyon yaşanan ülkelerde kısa vadede zayıf olarak ortaya çıksa da orta ve uzun vadede açıkça fark edilmektedir. Kamu açıkları enflasyonu ve faizleri artırmakta; dış borç ve döviz krizlerine neden olarak ödemeler dengesini bozmaktadır (Agenor; Montiel 1996, 148).

Bütçe açıkları ve dış ticaret arasındaki ilişkileri araştıran ampirik çalışmaların sonuçları birbirinden farklılık göstermektedir. Miller ve Russek (1989), Enders ve Lee (1990) ve Kim (1995) tarafından yapılan ampirik çalışmalar bütçe açıklarının dış ticaret açıklarını etkilemediğini ileri süren Ricardo'nun Denklik hipotezini desteklemektedir.

Buna karşılık Hutchison ve Pigott (1984), Darrat (1988), Abell (1990), Zietz ve Pemberton (1990), Bahmani (1992) ve Bahmani (1995) gibi çok sayıda iktisatçının çalışması da bütçe açıklarının dış ticaret açıklarına yol açtığını belirten Keynesyen görüşü desteklemektedir.

Kutlar ve Şimşek (2001) ise dış ticaret açığının bütçe açıklarını önemli ölçüde artırıcı bir etki taşıdığı ve bu anlamda dış ticaret açığını kapatmadan önce bütçe açıklarını tek başına kapatmanın güç olacağı sonucunu ortaya koymuşlardır (Kutlar; Şimşek 2001, 10).

Hossain ve Chowdhury'e (1998) göre bir ülkenin yatırımları tasarruflarından fazla ve kamu harcamaları da vergi gelirlerinden fazla ise bu ülkenin cari işlemler açığı vardır. İkiz açık olarak adlandırılan hipotezde bütçe açığındaki bir azalmanın cari işlemler hesabında azalma olarak dönmesi için yatırım ile tasarruf arasındaki farkın zaman içinde değişmediği öngörülmektedir. İkiz açık hipotezine göre bir ülkede bütçe açığında bir azalma ile cari işlemler açığı da azaltılabilir. Bu yüzden bazı çalışmalarda cari işlemler açığında bir iyileşme için bütçe açığındaki azalmanın hem zorunlu hem de yeterli koşul olduğu iddia edilmiştir (Hossain; Chowdhury 1998, 146).

3.4 BÜTÇE AÇIKLARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi ile insanların daha fazla gelir sahibi olmalarına, daha fazla mal ve hizmet tüketmelerine ve refah seviyelerinin artmasına olanak sağlanır. Ekonomik büyüme olmadan insanların yaşam standartlarını yükseltmek isteği yüksek enflasyon, ödemeler dengesi krizi gibi makroekonomik problemlere neden olurken; ekonomik büyüme bunlara yol açmadan yaşam standartlarını yükseltmektedir.

Ayrıca büyüme ile sağlanan gelir artışı yoksullara gelir transferini kolaylaştırmakta; zenginleri zarara uğratmadan yoksulluğun önlenmesine yardımcı olmaktadır. Diğer yandan ekonomik gelişme ile insanlar kendi özel tüketimlerine ve çevreye daha duyarlı olmakta ve bununla ilgili etkili yasal düzenlemeler gerçekleştirilmektedir (Soloman 1994, 528).

Büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kamu harcamaları da önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. Piyasa mekanizmasının bazı yönlerden başarısız olması nedeniyle telafi edici politikalarla artan kamu harcamaları özel sektörü destekleyici ve düzenleyici olarak etkilemektedir.

Gerekli altyapı yatırımları ve bunların sürekli bakım ve onarımlarının yapılması ile özel yatırımlar teşvik edilmekte; sağlık ve eğitim-öğretim hizmetleri ile beşeri sermayenin niteliği ve niceliği zamanla artırılmakta; yeni gelişmelerle karmaşıklığı artan ekonomik yapıya karşı gerekli yasal ve idari kararların alınmasıyla işgücü ve sermayenin etkinliği artmakta ve büyüme hızlanmaktadır. Yani fiziki ve beşeri sermayenin artırılması ve teknolojik gelişme ve kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması ekonomik büyüme olarak kabul edildiğinde kamu harcamalarının bunlardan birisini artırması büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir (Bulut 2002, 66).

Ancak kamu sektörünün özel sektör tarafından daha verimli gerçekleştirilecek bazı faaliyetleri üstlenmesi ve harcamaların finansmanında da farklı yöntemler uygulanarak olumsuz sonuçlara neden olması kamu harcamaları ile büyüme arasındaki bu ilişkiyi bozmaktadır.

Ekonomideki payı zamanla artarak kaynak dağılımında daha etkili olan kamunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin azalması hatta bu etkinin negatif olmasının başlıca üç nedeni bulunmaktadır. Bunlar (Bulut 2002, 66);

- Kamu harcamalarının finansmanında daha fazla vergi toplama ve daha fazla borçlanma gereği özel sektörün verimliliğini ve risk alma cesaretini azaltmakta; özel sektörün kullanacağı kaynakların kamu tarafından kullanımı maliyetleri artırarak özel sektörün dışlanmasına neden olmaktadır.

- Kamu harcamaları başlangıçta ekonomik faaliyeti artırıcı sahalarda gerçekleşirken zamanla daha verimsiz sahalara yönelmesi, özel sektörün daha etkin olacağı mal ve hizmetleri üretmesi, hatta buradaki faaliyetlerini daha da artırması ekonomik büyümeyi geciktirmektedir.
- Siyasi süreç piyasa sürecine göre daha az dinamik olduğundan buradaki verimsizlikleri ve hataları gidermek ve gerekli bilgi ve teknolojiyi üretmek çok zaman almaktadır. Zenginliğin ve büyümenin kaynağı olan bilgi teknolojisinin sürekli geliştiği amansız rekabetin hüküm sürdüğü günümüz dünyasında yaşanan bu gecikmeler büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Kamu açıklarının doğrudan veya dolaylı yoldan mevcut faiz oranlarını artırması yatırım oranlarının maliyetini artırmakta ve üretimin cazibesini azaltmaktadır. Eğer faiz oranlarındaki artış ekonomik büyümeyi aşarsa uzun dönemde devletin ödeme gücüne sahip olabilmesi harcamalarını kısıp gelirlerini yeterince artırmasına bağlıdır. Aksi takdirde devlet daha çok borçlanmaktan kurtulamayacak ve borç batağına girecektir. Borçların ödenmeyeceği yönünde bir tereddüt olduğunda da borç verenler ilave kredi vermeyeceklerinden çöküşler başlayacaktır. Bu durumda büyümeden bahsetmek zorlaşacaktır (Fry 1997, 29).

Açıklar nedeniyle artan faiz oranları bir yandan maliyetleri artırırken bir yandan da belirsizliği ve güvensizliği artırmaktadır. Böyle bir ortamda artan enflasyon oranı yatırım fonları arzını düşürmekte; sermaye piyasalarında dengesizliklere neden olmaktadır (Fischer 1996, 14).

Kamunun borçlanması nedeniyle faiz oranlarındaki artış özel sektörün kullanabileceği kaynakların kamuya geçmesine ve özel sektörün üretimden dışlanmasına neden olmaktadır. Kamuya göre daha hızlı gelişen ve ekonomik etkinliği çok olan özel sektörün dışlanması ekonomideki dinamizmi yavaşlatmakta ve büyümeyi engellemektedir.

Açıkların finansmanı için vergi oranlarının artırılması özellikle ücret gelirleri üzerindeki artış işgücünün çalışma gayretini azaltmaktadır. İnsanların çalışmaması veya düşük verimle çalışması ekonomik büyümeyi azaltmaktadır.

Daha hızlı ekonomik büyümenin sağlanmasında kamunun ekonomideki payı artırılmamalı, birçok kamu yöneticisinin anlamak istemediği kamu harcamalarının negatif etkisine karşı gerekli önlemler alınmalı ve kamu açıklarını oluşturan faktörler revize edilmelidir. Aksi takdirde artan kamu açıkları, bunların getirdiği olumsuzluklar ve büyümenin negatife dönmesi ekonomik istikrarın bozulmasına ve istikrar programı uygulamasına neden olacaktır. Uygulanan istikrar programları genelde iç talebi kısma yoluyla dış dengeyi sağlama amacıyla olduklarında gelişmekte olan ülkelerin üretim ve kalkınma çabaları bundan olumsuz etkilenmekte ve büyüme ikinci planda kalmaktadır. Ayrıca daraltıcı para ve maliye politikalarının yanında faiz oranlarının serbest bırakılması ekonomideki küçülmeyi ve enflasyonist etkileri artırmaktadır (Doğan 1998, 32).

Hossain ve Chowdhury'e (1998) göre bütçe açıklarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin doğrudan ya da dolaylı olduğu tartışmalarına rağmen büyük bütçe açıklarının ekonomik büyümeyi azalttığı yönündeki görüş gelişmekte olan ülkeler için genel kabul görmektedir. Bütçe açıklarının büyüme oranını negatif bir şekilde etkilemesinin çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler (Hossain; Chowdhury 1998, 152):

- Büyük bütçe açıkları enflasyona neden olur, enflasyonist ortamda ise belirsizlik artar, nispi fiyatlarda ve kaynak dağılımında gereksiz sapmalar ortaya çıkar. Sonuçta da özel sektör yatırımları ile ekonomik büyüme azalır.
- Büyük bütçe açıklarının cari işlemler açığını artırması ekonomi üzerinde bir kısıt oluşturur ve yine ekonomik büyüme azalır.

Easterly, Rodriguez ve Hebbel (1994)daha kesin bir ifade ile bütçe açıklarının ekonomik büyüme için kesin bir şekilde kötü olduğunu belirtmişlerdir (Easterly; Rodriguez; Hebbel 1994, 1).

3.5 BÜTÇE AÇIKLARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

Gelir dağılımı bir ekonomideki toplam gelirin bireyler ya da aileler arasındaki dağılımı şeklinde ele alınabileceği gibi toplam gelirin çeşitli üretim faktörleri arasındaki dağılımı şeklinde de yorumlanabilir. Buna göre gelir dağılımı ile en yüksek ve en düşük gelir elde edenler arasındaki fark veya emek sahiplerinin aldığı ekonomik pay arasındaki fark olarak ifade edilmektedir. Bu inceleme yöntemlerinden birincisine “kişisel bölüşüm” ikicisine ise “fonksiyonel bölüşüm” denilmektedir (Bağdadioğlu 2000, 12).

Gelir bölüşümünün hangi sınırlar içinde daha adaletli veya adaletsiz olduğunu belirleyen kesit ölçüt ve açıklamaların olmaması nedeniyle bazı ölçülere göre her ülke için ayrı ayrı hesaplamalar yapılarak elde edilen değerler uluslararası karşılaştırmalarda kullanılmaktadır. Bu hesaplamalarda kullanılan eşitsizlik ölçüleri; Gini katsayısı, logaritmik sapmaların ortalaması, görelî varyans, Theil endeksi ve Atkinson endeksi gibi ölçülerdir (Bulut 2002, 77).

Ekonomik gelişme sürecinde piyasa ekonomisi kendi haline bırakıldığında gelir dağılımındaki adaletsizlik artmaktadır. Toplumsal huzurun bozulmaması ve sosyal barışın sürmesi için günümüz devletleri gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltıcı yönde iktisadi hayata müdahale ederek bir takım önlemler almaktadır. Bu amaca ulaşmak için devletlerin elinde gelir dağılımının fonksiyonunu ve büyüklüğünü etkileyecek çok sayıda araçlar bulunmaktadır. Bunlar karşılıksız yapılan kamu harcamaları ve vergi gelirleri gibi maliye politikası araçları ile istihdam, ücret ve fiyat kontrolleri gibi mali olmayan politika araçlarıdır (Hemming; Hewitt 1996, 11).

Devlet gerçek kamu harcamaları ile bazı mal ve hizmetleri düşük gelirli insanlara parasız veya maliyetinin çok altında düşük bedelle sunarak efektif talep üzerinde etkide bulunmaktadır. Kamu harcamalarının yapılması ile bu harcamalardan yararlanan düşük gelirli insanların gelirleri artarken talepteki artış ile toplam istihdam ve milli gelir seviyesi yükselmektedir.

Transfer harcamaları ile de bu harcamalardan yararlananların durumuna göre gelir dağılımı eşitlenme veya eşitsizlikleri artırma yönünde değişmektedir. Transfer harcamalarından yararlananlar yüksek gelirli insanlar ise gelir dağılımındaki eşitsizlikler artarken düşük gelirlilerde azalmaktadır (Türk 2002, 94).

Devletin başta vergiler olmak üzere halktan almış olduğu gelirler yüksek satın alma gücü olanlardan düşük gelir gruplarına transfer imkanı vermektedir. Özellikle artan oranlı vergiler sayesinde yüksek gelir elde edenlerin gelirleri azalırken bu gelirlerin transferi ile düşük gelirlilerin geliri artmaktadır. Böylece piyasanın kendi başına sağlayamadığı adil gelir dağılımı bir anlamda devlet tarafından gelirin yeniden dağılımı ile sağlanılmaya çalışılmaktadır. Yani daha aşağıda olan Lorenz eğrisi yukarıya doğru kaymaktadır (Hemming; Hewitt 1996, 124).

Kamu açıklarının artması nedeniyle makroekonomik dengelerin bozulması devletin gelir dağılımında adalet sağlayıcı politika uygulamasını zorlaştırdığı gibi mevcut gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır. Özellikle açıkların giderilmesine yönelik finansman yollarının neden olduğu dengesizlikler bu eşitsizlik üzerinde etki göstermektedirler.

Kamu açıklarının giderilmesi için vergi oranlarının artırılması veya yeni vergilerin uygulanması tüketici kesiminde gelirin ve talebin azalmasına neden olurken üreticiler için maliyetlerin artmasına ve üretimin düşmesine neden olabilir. Üretimin düşmesi de işsizliği ve gelir dağılımında eşitsizliği artırabilir (Baye; Jansen 1995, 564).

Ayrıca enflasyon nedeniyle dolaylı vergi gelirlerinin kamu gelirleri içindeki payının giderek artması da gelir dağılımını bozmaktadır. Çünkü bu vergiler fiyatlar vasıtasıyla tüketicilere doğru kolayca yansıtılabilmektedir. Bu tür vergi ve fonlar özel sektör firmaları tarafından da ödense fiyat mekanizması yoluyla çalışanlara ve diğer düşük gelirlilere yansıtılmaktadır (Erkan 1997, 50).

Kapalı bir ekonomide açıkların borçla finansmanı faiz oranlarında artışa neden olmaktadır. Açık bir ekonomide eğer arz ve talep arasında büyük fark yoksa gerekli para yabancı sermaye olarak geleceğinden belki faiz oranları fazla artmayabilir. Eğer arz ve

talep arasındaki fark büyükse dışarıdan sürekli borçlanma yapılması ödemeler dengesindeki açıkları artıracaktır. Dış açıkların büyümesi ülke riskini artıracığından faiz oranları yine artacaktır (Shaviro 1997, 193).

Bütçe açıklarının borçlanma ile karşılanması durumunda özellikle borç verenler yüksek gelir düzeyine sahiptirler. Bu kesime diğer tabakalardan faiz ödemeleriyle bir gelir transferi söz konusu olacağı için borçlanma gelir dağılımını olumsuz şekilde etkilemektedir.

Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde bütçe açıklarının para basılarak finanse edilmesi durumunda ise ortaya çıkan enflasyon reel gelirleri aşındırmaktadır. Böylece enflasyonun en önemli mağdurları olan sabit gelir düzeyine ve nominal değerlere sahip olanlar da parasal finansmandan en fazla zarar gören olacaktırlar. Çünkü reel gelirlerde yapılacak olan artışlar toplumun çeşitli tabakalarında aynı oranda gerçekleşmemektedir. Yani gelir dağılımı bozulmaktadır (Şimşek 2000, 69).

İç borçlanmada kamu kağıtlarının doğrudan halka satılmayıp bankalara satılması daha enflasyonist olmaktadır. Çünkü bu durumda devletin banknot emisyonunun yerini rezervleri artan bankaların kredi hacminin büyümesi almaktadır. Devletin açıklar nedeniyle faiz oranlarını artırması iç piyasada devlete borç veren kesimin gelirlerini sabit veya düşük gelirlilere oranla artırarak ülkede gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır (Kazgan 1996, 49).

Yüksek maliyetli iç borçlanma nedeniyle faiz giderlerinin bütçe içindeki payı arttığından devlet eğitim, sağlık, adalet gibi toplumun çoğunluğunu ilgilendiren faaliyetlere yeterli kaynak aktaramaz hale gelmektedir. Böylece çoğunluğun faydalanacağı hizmetlerin kaynağı azınlığa gitmektedir.

Kamunun yüksek faizden borçlanması Ricardian görüşün savunduğunun aksine mevcut tüketimi artırmaktadır. İnsanlar elde ettikleri ilave kaynaklarla gelecekteki yükümlülüklerini düşünmekten ziyade beklide gelecekte daha fazla gelir elde edeceklerini umarak mevcut tüketimlerini artırmaktadır. Hatta gelecekteki yükümlülüğün beklide kendilerinden sonraki nesle kalacak olması ve gelecek neslin

daha zengin olma ihtimali bu konudaki sorumsuzluğu ve dar görüşlülüğü artırmaktadır. Ayrıca yapılan bu harcamaların belirleyicisinin ve bunun maliyetinin taşıyıcısının bireyler yerine de toplum olması da bunda etkili olmaktadır (Mankiw 2000, 423).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finans yapısının sık olması nedeniyle kamu açıklarının finansmanında faiz oranları yükselmektedir. Bu ülkelerde belirsizlik, yüksek enflasyonun oluşması ve piyasaların serbestleşmeye yönelmesi nedeniyle bozulan döviz piyasasında istikrarı sağlamak için de faiz oranları yükselmektedir. Böylece döviz kurunda istikrar sağlanmaya çalışılırken faiz oranları artmaktadır. Bu da sıcak para mekanizmasının oluşmasına neden olmaktadır (Agenor; Montiel 1996, 149).

Reel faizlerin artıp döviz kurunun artmadığı böyle durumlarda bankalar vb. sermaye kesimleri dışarıdan düşük faizden borçlanarak riski düşük fakat faizi yüksek borç verme işlemleri ile kamu kesiminden büyük gelirler elde etmektedirler. Devletin borçlarını ödemede zorlandığı ve vatandaşların yüksek vergi muafiyetine katlandığı böyle durumda sermaye kesiminin gelirinin artması gelir dağılımındaki adaletsizliği artırmaktadır (Kazgan 1996, 50).

Kamu açıklarının finansmanı sonucu gerek faizlerin yüksek olması gerekse emisyonun artırılması enflasyonu artırmaktadır. Artan kamu açıklarıyla beraber enflasyon da artmaktadır. Enflasyon bireylerin alıp sattığı mal ve hizmetlerin fiyatlarını değiştirdiğinden bazı insanların gelirlerini artırırken bazılarını azaltmaktadır.

Eğer insanların nominal gelirleri artan enflasyondan daha çok artmışsa ekonomiden aldıkları pay artmaktadır. Fakat insanların gelirleri genel fiyatlar düzeyinde artmayıp sabit ise harcama kalemlerini oluşturan mal ve hizmetlerin fiyatları arttığından ekonomiden aldıkları pay azalmaktadır. Buna göre reel değeri artan varlıklara sahip olanlar, artan enflasyonu ürettiği veya sattığı mal ve hizmetlere fazlasıyla yansıtanlar enflasyondan zarar görmezken sabit ücretle çalışanlar, emekli olanlar artan enflasyondan zarar görmektedirler (Case; Fair 1999, 552).

Sağlam kaynak oluşturmada ekonomik ve sosyal harcamaların sürdürülmeye çalışıldığı enflasyon dönemlerinde devletin giderleri artarken gelirleri aynı oranda artmamaktadır. Gelirlerin giderleri karşılayamaması ise başlangıçta enflasyonun artmasına neden olan kamu açıklarını artırmaktadır. Böylece neden-sonuç ilişkisi içinde ekonominin gidişi daha da kötüleşmekte ve ekonomide sağlam katma değer yaratma özelliği azalmaktadır (Bircan 1998, 6).

Ekonomide sosyal gelir dağılımının sosyal barış ve refah açısından önemli olması nedeniyle bu kötü gidişatın durdurulması gerekmektedir. Bunun için olumsuzlukların kaynağı kamu açıklarının ve nedenlerinin giderilmesi gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BÜTÇE AÇIKLARININ NEDENLERİ

Bütçe açıkları kamu açıklarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu açıklar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik dengeleri olumsuz yönde etkilemektedirler. Olumsuz etkilerin boyutu ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı olmaktadır.

Özellikle işsizlik, iç tasarrufların yetersizliği, kamu harcamalarının disipline edilememesi ve yüksek enflasyon gibi yapısal sorunların yoğun olarak yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde açıkların etkisi daha belirgin şekilde hissedilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarının iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaması; ikincisi ise kamu gelirlerinin rasyonel ve etkin bir şekilde kullanılamamasıdır (Egeli 2000, 62).

Artan kamu harcamalarının, başta vergileme olmak üzere iç borçlanma ve emisyon gibi iç finansman yöntemleri ile karşılanamaması sonucunda hükümetler geniş ölçüde dış borçlanmaya da başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Açık finansmana dayalı politikaların günümüzde gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkelerde de geçerli olduğu bilinmekle birlikte, bunda ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi konjonktür de önemli bir etken durumundadır.

Sanayileşmiş ülkelerdeki bütçe açıkları, ikinci dünya savaşından sonra yurt içi tasarruflarda görülen artışların etkisiyle, enflasyonist etkilere yol açmadan kapatılabilmekteydi. Diğer taraftan bu açıklar, 1970’li yılların başlarından itibaren etkisini göstermeye başlayan petrol şoklarının ardından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde iktisadi konjonktüre bağlı olarak belirginleşen stagflasyonist eğilimler neticesinde, gelişmiş ülkelerin makroekonomik dengeleri olumsuz etkilenmiştir. Büyüme hızının düşmesi, artan enflasyon, işsizlik ve kamu borç stoklarının artması gibi faktörlerin etkisiyle kamu finansman açıklarındaki genişlemeye paralel olarak bütçe açıklarında da belirgin artışlar kaydedilmiştir. Bununla birlikte, 1970’li yılların

sonlarında sosyal harcamaları kısıcıcı, vergi yükünü azaltıcı ve kamu kesimini küçültücü politikalar uygulanmış olsa da sadece kısa vadeli başarılar dışında kalıcı bir istikrar sağlanamamıştır (Duran 1996, 435).

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı boyutlarda olan, ekonomik ve mali sorun olarak görülen bütçe açıkları AB ülkeleri açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, AB'ne üye olan ülkelerdeki bütçe açıkları incelenirken üye ülkeler birinci ve ikinci grup üye ülke olmak üzere ikiye ayrılacaktır. Bunun nedeni, üye ülkelerin bir kısmının AB'ne 1 Mayıs 2004 tarihinde katılmaları ve diğer ülkelere göre farklı bir gelişme seviyesine sahip olmalarıdır. Birinci grup ülkeler AB'ne 1 Mayıs 2004 tarihinden önce üye olan ülkeleri kapsarken; ikinci grup ülkeler bu tarihten sonra üye olan yeni ülkeleri kapsamaktadır.

Eski üye olan birinci grup üye ülkeler Belçika, İngiltere, Danimarka, Almanya, İspanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Hollanda, İsveç, Yunanistan, Avusturya, İrlanda ve Finlandiya'dır. Yeni üye olan ikinci grup üye ülkeler ise Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Kesimi, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Macaristan'dır.

Çalışmamızın bu bölümünde önce AB'ne üye olan ülkelerdeki bütçe açıklarının nedenleri daha sonra ise bu ülkelerdeki bütçe açıkları ve açıklara neden olan faktörler yapılan ampirik analizlerle ortaya konmaya çalışılacaktır.

4.1 AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BÜTÇE AÇIKLARININ NEDENLERİ

Bütçe açıkları, AB ülkelerinde de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bütçe açıklarının nedenleri ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal yapılarına göre değişmekle beraber ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre de farklılık arz etmektedir.

AB'ne üye olan ülkelerin bir kısmı diğer üye ülkelere kıyasla daha az gelişmiş durumdadır. Böylelikle AB ülkelerinde bütçe açıklarının nedenlerini belirtirken bir kısım üyeler için gelişmiş ülkelerde görülen, bir kısım üyeler için ise gelişmekte olan ülkelerde görülen bütçe açıklarının nedenlerine değinilecektir.

AB ülkelerinde görülen bütçe açıklarını değerlendirirken önce birinci grup üye ülkelerdeki daha sonra ise ikinci grup üye ülkelerdeki açıkların nedenleri üzerinde durulacaktır.

4.1.1 Birinci Grup Avrupa Birliği Ülkelerinde Bütçe Açıklarının Nedenleri

Sanayileşmiş ülkelerin son otuz yıldır karşılaştıkları temel makroekonomik sorunların başında hiç şüphesiz kamu kesimi finansman açıkları gelmektedir. Birçok gelişmiş AB ülkesinde 1960'lı yılların sonlarından itibaren ortaya çıkan kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki dengesizlik büyük ölçüde politikacıların davranışlarından ortaya çıkmıştır. Mali açıkların uzun dönemde ekonomik durgunluğun en önemli temel belirleyicisi olacağını politikacılar tahmin edememiş ve bu açıkların etkileri hakkında herhangi bir politika arayışı içinde olmamışlardır (Özen 2002, 22).

1973 yılında ortaya çıkan ilk petrol krizi sonucunda yaşanan ekonomik daralma kamu açıklarını arttırmış ve krizin ardından sıkı para ve maliye politikası uygulanmıştır. Ancak 1975 yılında dış açıkların kamu finansmanı aracılığıyla kapatılması anlayışının belirmesi üzerine sıkı maliye politikası uygulamasından vazgeçilmiştir. Başta vergiler olmak üzere kamu gelirlerinin kamu harcamalarından daha az artması sonucu oluşan bütçe açıkları, sosyal harcamaların artmaya devam etmesi, iç talebin desteklenmesi için harcamaların artırılması ve vergi indirimine gidilmesi kamu açıklarını artırmıştır (Sönmez 1998b, 175).

Gelişmiş ülkelerde bütçe açıkları özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren genel bir artış trendine girmiştir. Bunun en önemli nedeni petrol şoklarıyla birlikte petrol fiyatlarındaki artışın iç ve dış piyasalara olumsuz yansımasıdır. Petrol fiyatlarındaki artışın enflasyon oranını yükseltmesi sonucunda uygulanan tutarsız ekonomik ve mali politikalar, gelişmiş ülkelerde ekonomik krize yol açmıştır.

Gelişmiş ülkeleri ekonomik açıdan sarsan ve kamu açıklarını hızla arttıran nedenler aşağıdaki gibidir (Egeli 2000, 63):

- Üst üste gelen petrol şoklarının ortaya çıkardığı yapısal sorunlar,
- Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme hamleleriyle birlikte ön plana çıkan dışa açık büyüme stratejileri ve dünya ekonomisiyle bütünleşme çabaları ve
- 1987 yılı sonlarında dünya borsalarında ortaya çıkan krizin döviz kurları ve para akımları üzerine olumsuz yansımaları.

Kriz üretim seviyesi, milli gelir ve toplam talepteki artışları engelleyerek kamu gelirlerinin nisbi olarak azalmasına yol açmıştır. Öte yandan kamu harcamalarında ise gerek cari harcamaların esnek olmaması ve yatırım harcamalarına ağırlık verilmesi, gerekse işsizlik sorunlarından kaynaklanan sosyal harcamalar nedeniyle tırmanma gözlenmektedir (Sönmez 1993, 49). Bu bağlamda kamu finansman dengelerindeki bozulma bütçe açıklarını da doğrudan etkileyerek söz konusu ülkelerin makroekonomik dengelerini bozmaktadır.

Almanya, İtalya, Fransa, Belçika gibi gelişmiş AB ülkelerinde, 1970'li yılların ortalarından itibaren bütçe açıklarının genişleyerek artma eğilimi göstermesi, toplam kamu borç stoklarının önemli ölçüde artmasına bağlanabilir. Gerek sosyal altyapı gerekse güvenlik taleplerine bağlı olarak, kamu hizmetlerinin miktar ve çeşit olarak genişlemesinin sonucunda kamu harcamaları da artmaktadır. Buna karşılık kamu harcamaları artarken vergi indirimleri sonucunda toplam vergi gelirlerinde önemli bir artış olmaması, giderek artan bütçe açıklarına neden olmuştur.

Sanayileşmiş AB ülkelerinde bütçe açıklarının artmasındaki önemli faktörlerden birisi de enflasyonist eğilimlere paralel olarak kamu borç stokları içinde iç borç stokunun hızla büyümesidir. İç borç stokunun büyümesine yol açan belli başlı nedenler başlıca dört grupta toplanabilir (Sönmez 1994c, 161):

- Büyüme hızının düşmesi,
- Kamu otoritelerinin uyguladığı politikalar,

- Bütçe harcamalarının, enflasyonu vergi gelirlerine göre daha yakından izlemesi yani harcama esnekliğinin vergi esnekliğinden büyük olması ve
- Kamu borçlanması ortaya çıkardığı finansal yükün, gerek birikmiş borçlara gerekse para politikasına bağlı olarak yükselen faiz oranları nedeniyle artması.

Bütçe açıklarının finansmanı amacıyla devletler, özel kesimin kullanabileceği kaynakları iç borçlanma yoluyla kendilerine çekmeye başlamış ve dolayısıyla iç borçlanma diğer finansman yöntemlerine göre daha fazla tercih edilir olmuştur.

Ayrıca gelişmiş ülkelerde 1970'li ve 1980'li yıllarda iktisadi büyümenin istenen düzeyde gerçekleştirilememesinin temel nedenlerinden bazıları; dış ekonomik ve mali ilişkilerdeki azalmalara paralel olarak cari işlemler hesaplarındaki dengesizlikler, giderek artış gösteren ticari anlaşmazlıklar ve döviz kurlarında sıkça yapılan ayarlamalar sonucunda dış finansman sorunlarının şiddetlenmesidir. Bu soruna çözüm bulmak ve gelişmiş ülkeler arasındaki işbirliğini güçlendirmek amacıyla 1985 yılında Plaza Antlaşması yürürlüğe girmiştir.

Plaza Antlaşması'na göre ödemeler bilançosu fazla veren ülkeler fiyat istikrarını bozmaksızın dış fazlalıklarını azaltıcı ve yurt içi talebi kuvvetlendirici yönde politikalara ağırlık vermeyi, açık veren ülkeler ise ülke içi dengesizlikleri ve dış açığı azaltmanın yanı sıra düzenli düşük enflasyonla büyümeyi teşvik etmeyi kararlaştırmışlardır (Egeli 2000, 65).

Özellikle 1980'li yıllarda sanayileşmiş AB ülkelerinde daraltıcı bütçe politikalarının uygulanmasına rağmen, borçlanma miktarlarında olumsuz gelişmeler kaydedilmiştir. Bunda önemli olan faktör ise kamu harcamalarındaki sürekli artışlardır. Söz konusu artışların üretim ve istihdam artışları üzerinde gerçekleşmesi genel vergi yükünü arttırarak üretken faaliyetleri ve büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla kamu harcamaları ile vergiler arasındaki açık giderek büyümüş ve gelişmiş ülkeler harcamalarını finanse edebilmek için borçlanmaya başvurmak zorunda kalmışlardır.

Birinci grup AB ülkeleri 1980’li ve 1990’lı yıllarda ise iç ve dış finansman sorunlarını gidermek için enflasyonu makul bir seviyeye indirmeyi amaç edinen uzun vadeli borçlanmaya gitmişlerdir. Böylelikle gerek borç vadelerinin uzunluğu gerekse borçlanma maliyetlerinin düşüklüğü söz konusu ülkelere borç yönetimini nispeten kolaylaştırmaktadır.

Ayrıca net kamu borcuna nasıl ulaşılacağı konusu da bütçe açıkları açısından önem taşımaktadır. Bunun için devletin sahip olduğu finansal varlıkların toplam borçtan düşülmesi gerekmektedir. Böylece bazı ülkelere kamu borcunun nispeten azaldığı görülmektedir. Ancak bu o ülkenin kaynak birikimine ve finansal gücüne bağlı olduğu gibi hükümetlerin ne tür bir mali politika izlediğine de bağlıdır. Dolayısıyla tercih edilen politikalar sonucu borçlanma rasyolarında ülkelere göre farklılıklar çıkmaktadır.

Öte yandan iç borçlanmanın yanı sıra dış açıkların finansmanı için dış borçlanmaya başvurulması uluslararası mali piyasaların gelişmesine paralel olarak dış borçlanmada ciddi artışlara yol açmıştır. Bir bütün olarak ele alındığında gelişmiş ülkeler dış borç krizi yaşamamışlardır. Çünkü az gelişmiş ülkelere dış borç krizinin ardından iç kaynaklara yöneliş söz konusu iken, gelişmiş ülkelere böyle bir uygulama yoktur.

Buna göre gelişmiş ülkelerin çoğunda birinci petrol şokunun ardından kamu harcamalarını kısıcı, kamu gelirlerinde ise kalıcı bir istikrar sağlayıcı yönde uygulanan bütçe politikaları ile yeniden bütçe denkliliğine dönüş yönünde çabalar gösterildiyse de, iç piyasalarda görülen ekonomik durgunluk üretimde azalmaya ve enflasyonda artışa yol açarak bütçe açıklarını yeniden artırmıştır (Egeli 2000, 66).

Gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerindeki bütçe açıklarındaki gelişmeler Tablo- 3’de gösterilmiştir.

Tablo-3: Birinci Grup Avrupa Birliği Ülkelerindeki Bütçe Açıklarındaki Gelişmeler
(GSYİH'nın Yüzdesi Olarak)

Ülke	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Belçika	-0,7	-0,4	0,2	0,5	0,1	0,3
İngiltere	0,2	1,0	3,8	0,7	-1,6	-3,2
Danimarka	1,1	3,2	2,6	3,1	1,7	1,5
Almanya	-2,2	-1,5	1,3	-2,8	-3,5	-3,9
Yunanistan	-2,5	-1,8	-2,0	-1,4	-1,4	-3,2
İspanya	-2,7	-1,2	-0,9	-0,4	0,0	0,3
Fransa	-2,7	-1,8	-1,4	-1,5	-3,2	-4,1
İrlanda	2,4	2,4	4,4	1,1	-0,2	0,2
İtalya	-2,8	-1,7	-0,6	-2,6	-2,3	-2,4
Lüksemburg	3,1	3,5	6,3	6,3	2,7	-0,1
Hollanda	-0,8	0,7	2,2	0,0	-1,9	-3,2
Portekiz	-2,6	-2,8	-2,8	-4,4	-2,7	-2,8
Finlandiya	1,5	2,2	7,1	5,2	4,3	2,3
Avusturya	-2,4	-2,3	-1,5	0,2	-0,2	-1,3
İsveç	1,8	2,5	5,1	2,8	0,0	0,7
Ortalama	-0,6	0,1	1,6	0,5	-0,6	-1,3

Kaynak: Eurostat; Budget Deficits,
[Tablo-3'deki birinci grup AB ülkelerindeki bütçe açığı rakamlarına baktığımızda şu sonuçları elde edebiliriz;](http://europa.eu.int/comm/eurostat/newcronos/suite/retrieve/en/theme1/euro/na_a?OutputFile=na_a.htm&clientsessionid=266627F13A5A2AFCA615FF5A40BBC3AF.extraction-anonymous-worker-2&OutputMime=text%252Fhtml&OutputMode=U&role=role_extern&OutputDir=EJOutputDir_361&November 2004'den yararlanılarak düzenlenmiştir.</p>
</div>
<div data-bbox=)

- (i) Tablo-3'e göre İngiltere, Danimarka, İrlanda, Lüksemburg, Finlandiya ve İsveç'in bütçeleri 1998-2003 dönemi itibariyle fazla vermiştir. Söz konusu ülkeler dışındaki birinci grup AB ülkelerinin bütçeleri ise aynı dönem itibariyle açık vermiştir.
- (ii) Belçika ve İspanya'da bütçe açığının GSYİH'a oranı yıldan yıla azalma eğilimi göstermiş ve bu ülkelerin bütçeleri fazla vermeye başlamıştır.
- (iii) 2003 yılı itibariyle en yüksek bütçe açığı / GSYİH oranı görülen birinci grup AB ülkesi 4,1 ile Fransa'dır.

- (iv) Yine 2003 yılına göre en yüksek bütçe fazlası / GSYİH oranına sahip birinci grup AB ülkesi 2,3 ile Finlandiya'dır. Bunda Finlandiya'nın ekonomik gelişmesini tamamladıktan sonra AB'ne tam üye olmasının payı büyüktür.
- (v) Birinci grup AB üyesi ülkelerin yıllar itibariyle bütçe fazlası / GSYİH ortalamalarına baktığımız zaman en yüksek ortalamanın 1,6'lık oranla 2000 yılına ait olduğu görülmektedir.
- (vi) Yine birinci grup AB ülkelerindeki bütçe açığı / GSYİH ortalamalarına bakıldığında en yüksek oran -1,3 ile 2003'de görülmüştür.

4.1.2 İkinci Grup Avrupa Birliği Ülkelerinde Bütçe Açıklarının Nedenleri

Günümüzün en önemli makroekonomik sorunlarından birisi olan bütçe açıkları gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha farklı şekilde kendini hissettirmektedir. Gelişmekte olan ülkelere farklı olarak gelişmiş ülkelere ihracat gelirlerindeki artışlar, döviz rezervlerinin yeterli büyüklüğe ulaşması, sermaye birikiminin yüksekliği, enflasyon oranının düşüklüğü gibi faktörler nedeniyle bütçe açıkları, makroekonomik dengeler üzerinde olumsuz sonuçlara fazla yol açmamaktadır.

İkinci grup AB ülkelerinde ise enflasyon oranının gelişmiş üye ülkelere oranla daha yüksek olması, dış ödemeler dengesinin açık vermesi, kişi başına gelirin düşük olması, kamu harcamalarındaki aşırı artışlara karşılık kamu gelirlerinin yeterli seviyeye ulaşamaması gibi faktörler nedeniyle bütçe açıkları artmakta ve makroekonomik dengeleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Birinci grup AB ülkelere kıyasla daha az gelişmiş olan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Macaristan'dan oluşan ikinci grup AB ülkelerindeki bütçe açıkları yapısal faktörlerden etkilenmekte ve ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarının özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Diğer yandan birinci grup AB ülkeleri iç ve dış kaynakları daha rahat harekete geçirerek açıkların ekonomik ve mali dengeler üzerindeki olumsuz etkilerini kontrol edebilme gücüne sahip olabilmektedirler.

İkinci grup üye ülkelerin bütçe açıklarını kontrol etmede daha başarısız olmasına yol açan en önemli yapısal faktör iktisadi gelişme düzeyleridir. İktisadi gelişme düzeyi nispeten düşük olan ülkelerde bütçe açıkları üç önemli nedene bağlanmaktadır. Bunlar (Egeli 1999, 4):

- Yüksek harcama baskısı,
- Vergi gelirlerindeki yetersizlik ve
- Özel tasarrufların düşüklüğüdür.

Yüksek harcama baskısı: Devletin ekonomik faaliyete katılımı daha büyük olan ülkelerde harcama baskıları daha şiddetli olmaktadır. İkinci grup üye ülkelerdeki harcamalar söz konusu ülkelerde görülen yüksek enflasyona bağlı olarak artış eğilimi göstermektedir.

Vergi gelirlerindeki yetersizlik: Aynı şekilde söz konusu ülkelerdeki devlet gelirlerindeki yetersizlik de bütçe açıklarının oluşmasında önemli bir etken durumundadır. Gelirleri hızla artan ülkeler gelirleri yavaş artan ülkelere göre, açıkların finansmanına daha az ihtiyaç duyacaklardır. Ayrıca bu ülkelerde toplam vergi gelirleri içinde artan oranlı gelir vergisinin payının düşüklüğü ve vergi toplamadaki gecikmeler dikkate alındığında, vergilerin bir dönem önceki açıklarını finanse etmesi bir yana, enflasyona bağlı olarak reel anlamda vergi gelirlerinde kayıplar meydana gelecektir (Ejder 2002, 195).

Tasarrufların Düşüklüğü: Öte yandan bu ülkelerde özel tasarrufların düşüklüğü açıkların borçlanma yoluyla finansman maliyetini artırabilecektir. Dolayısıyla gelir düzeyi nispeten düşük ülkelerde devletler, harcamaları kısmanın zorluğu karşısında özel tasarrufları artırmaya ve vergi gelirindeki yetersizliği ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar.

Gelişmekte olan üye ülkelerde kamu harcamalarının yeterince disiplin altına alınamadığı görülmektedir. Bunun nedenleri aşağıdaki gibidir (Egeli 1999, 4):

- Bütçe sisteminin etkinsizliği,
- Hazine, maliye bakanlığı ve planlama örgütü gibi kurumlar arasında koordinasyon olmaması ve
- Kamu harcamalarının kontrolündeki güçlükler.

Kamu harcamalarının disipline edilememesi gelişmekte olan ikinci grup üye ülkelerdeki bütçe açıklarının daha da artmasına neden olmaktadır. Ancak kamu harcamalarının denetimi sadece yapısal bazı etkenlere bağlı değildir, aynı zamanda bilinçli bir politik tercih söz konusu olmaktadır. Nitekim bazı ülkeler bilinçli olarak açık finansmana başvurarak iktisadi büyümeyi fiyat istikrarına tercih etmektedirler.

Ayrıca gelişmekte olan üye ülkelerde bütçe açığını etkileyen bir diğer önemli etken de kamu gelirlerindeki istikrarsızlıktır. Bu istikrarsızlığın nedenlerinden birisi ihracat gelirlerinin yetersiz oluşudur. Söz konu ülkelerin kamu gelirlerinin büyük bir kısmını dış ticarete dayalı vergiler oluşturmaktadır. İhracat gelirlerindeki düşüşler ihracattan sağlanan vergi gelirlerini azaltmaktadır. Dolayısıyla vergi gelirin azalmasıyla bütçe açıklarında görülen artışlar açık finansmanın da etkisiyle enflasyonist baskılara yol açacaktır.

İkinci grup AB ülkelerindeki bütçe açıklarındaki gelişmeler Tablo-4’de gösterilmiştir.

Tablo-4: İkinci Grup Avrupa Birliği Ülkelerindeki Bütçe Açıklarındaki Gelişmeler
(GSYİH'nın Yüzdesi Olarak)

Ülke	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ÇekCumhuriyeti	-4,2	-3,4	-4,5	-6,4	-6,4	-12,9
Estonya	-0,3	-3,7	-0,3	0,3	1,8	2,6
KıbrısRumKesimi	-4,3	-4,5	-2,4	-2,4	-4,6	-6,3
Letonya	-0,6	-4,9	-2,7	-1,6	-2,7	-1,8
Litvanya	-3,0	-5,6	-2,6	-2,1	-1,6	-1,7
Polonya	-2,1	-1,4	-1,8	-3,5	-3,6	-4,1
Slovenya	-2,2	-2,1	-3,0	-2,7	-1,9	-1,8
Slovakya	-4,7	-6,4	-12,3	-6,0	-5,7	-3,6
Malta	-10,8	-7,6	-6,5	-6,4	-5,7	-9,7
Macaristan	-8,0	-5,6	-3,0	-4,4	-9,3	-5,9
Ortalama	-4,0	-4,5	-3,9	-3,5	-4,0	-4,5

Kaynak: Eurostat; Budget Deficits,

[Tablo-4'deki ikinci grup AB ülkelerindeki bütçe açığı rakamlarına baktığımızda şu sonuçları elde edebiliriz;](http://europa.eu.int/comm/eurostat/newcronos/suite/retrieve/en/theme1/euro/na_a?OutputFile=na_a.htm&clientsessionid=266627F13A5A2AFCA615FF5A40BBC3AF&extraction-anonymous-worker-2&OutputMime=text%252Fhtml&OutputMode=U&role=role_extern&OutputDir=EJOutputDir_361&November 2004'den yararlanılarak düzenlenmiştir.</p>
</div>
<div data-bbox=)

- (i) Tablo-4'deki ikinci grup AB ülkeleri Tablo-3'de yer alan birinci grup AB ülkeleriyle karşılaştırıldığı zaman, ikinci grup AB ülkelerindeki bütçe açığı / GSYİH oranları birinci grup AB ülkelerindeki bütçe açığı / GSYİH oranlarına göre daha yüksektir. Bunun en önemli nedeni iki grup üye ülke arasındaki gelişme düzeyindeki farklılıktır.
- (ii) İkinci grup AB ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Kesimi ve Polonya'ya ait bütçe açığı / GSYİH oranlarına bakıldığında, zaman zaman azalmalar görülse de genel itibariyle söz konusu ülkelerdeki bütçe açığı / GSYİH oranları artış göstermiştir.
- (iii) İkinci grup bu üye ülkeler içinde 2003 yılı itibariyle bütçe fazlası veren tek ülke 2,6'lık oranla Estonya'dır.
- (iv) En fazla bütçe açığı / GSYİH oranına sahip ülke ise -12,9 ile Çek Cumhuriyeti'dir. Bunun en önemli nedeni Çek Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişmesini tamamlamadan AB'ne tam üye olmasıdır.

(v) İkinci grup AB üyesi ülkelerin yıllar itibariyle bütçe açığı / GSYİH ortalamalarına baktığımız zaman en yüksek ortalama -4,5'lik oranla 1999 ve 2003 yıllarında görülmüştür.

(vi) Yine ikinci grup AB ülkelerindeki bütçe açığı / GSYİH ortalamalarına bakıldığında en düşük oran -3,5 ile 2001'de görülmüştür.

4.2 AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BÜTÇE AÇIKLARINA YÖNELİK AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Hemen hemen bütün ülkelerin önemli makroekonomik sorunlarından birisi olan bütçe açıkları, AB ülkeleri açısından da büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın bu bölümünde bütçe açıklarınının, AB ülkelerindeki boyutu ve bu açıklara neden olan faktörlerin açıklar üzerindeki etkileri ölçülerek; elde edilecek sonuçların teorik beklentiye uygun olup olmadığı değerlendirilmeye çalışılacaktır.

İlk olarak analizde kullanılacak model ve değişkenler tanımlanacak, daha sonra ise modelden elde edilecek sonuçlar yorumlanacaktır.

4.2.1 Analizde Kullanılan Model ve Değişkenlerin Tanımlanması

Çalışmamızın bu kısmında iki gruba ayırdığımız AB üyesi ülkelere bütçe açıklarına neden olan faktörler ele alınarak, söz konusu değişkenlerin bütçe açıkları üzerindeki etkileri tekli ve çoklu regresyon yöntemleri ile ölçülmeye çalışılmıştır.

Yapılan tahminlemelerde 1998 – 2003 dönemine ait Eurostat verileri esas alınmış ve Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İtalya, Portekiz, Hollanda, Yunanistan, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Kesimi, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Macaristan olmak üzere 19 Avrupa Birliği üyesi ülke analize dahil edilmiştir.

AB üyesi olan İngiltere, Danimarka, İrlanda, Lüksemburg, Finlandiya ve İsveç'e ait bütçelerin fazla vermesi nedeniyle söz konusu ülkeler analize dahil edilmemiştir. Üye ülkelerden Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İtalya, Portekiz, Hollanda, Yunanistan

ve Avusturya birinci grup üye ülke olarak, Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Kesimi, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Macaristan ise ikinci grup üye ülke olarak incelenecektir.

Modelde bütçe açığı / GSYİH oranı bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Kamu harcamaları / GSYİH oranı, toplam borç stoku / GSYİH oranı, enflasyon oranı ve faiz oranı modele bağımsız değişkenler olarak dahil edilmiştir.

Kamu harcamalarındaki hızlı artış bütçe açıklarının artmasının temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu durumda kamu harcamaları / GSYİH oranının modeldeki beklenen katsayısı pozitif işaretli olmalıdır. Öte yandan kamu gelirleri artış hızının kamu harcamalarının artış hızından fazla olması durumunda ise kamu harcamaları / GSYİH oranının modeldeki beklenen katsayısı negatif işaretli olacaktır.

Toplam borç stoklarındaki artışlar borçlanma maliyetlerini yükselterek bütçe açıklarını artıracaktır. Bu sebeple toplam borç stoku / GSYİH oranının modeldeki beklenen katsayısı pozitif işaretli olmalıdır.

Enflasyon oranı ise bütçe açıklarını hem artırıcı hem azaltıcı yönde etki yapmaktadır. Enflasyondaki artışa bağlı olarak kamu harcamalarının artmasına karşılık, kamu gelirlerinin kamu harcamalarının gerisinde kalması sonucu bütçe açıkları artacaktır. Bu durumda enflasyon oranının modeldeki beklenen katsayısı pozitif işaretli olacaktır.

Diğer taraftan enflasyonun bütçe açıkları üzerinde azaltıcı etkisi de bulunmaktadır. Buna durum enflasyon vergisi olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre enflasyon oranındaki artış, reel para talebine bağlı olarak açık finansmanında vergi geliri gibi katkı sağlayabilmektedir. Dolayısıyla elde para bulundurma maliyeti yüksek olacağı için kişiler reel para miktarlarını enflasyon vergisi kadar azaltacaklardır. Böylelikle kamu gelirleri artarak bütçe açığında azalma görülecektir. Bu durumda enflasyon oranının modeldeki beklenen katsayısı negatif işaretli olacaktır.

Bağımsız değişken olarak ele alınan faiz oranları ise borçlanma maliyetlerini artırarak bütçe açıklarını artıracaktır. Böylelikle faiz oranının modeldeki beklenen katsayısı

pozitif işaretli olacaktır. Ancak ikinci grup AB üyesi ülkelere ait faiz oranına ilişkin verilere ulaşılamaması nedeniyle bu ülkeler için yapılan analizlere faiz oranı dahil edilmemiştir.

10 tane farklı model oluşturularak analiz yapılmıştır. Bu modeller tek tek bütün AB üyesi ülkelere uygulanmıştır. Faiz oranına ilişkin verilerin temin edilememesi nedeniyle 4, 9 ve 10 numaralı modeller, ikinci grup AB üyesi ülkelere uygulanamamıştır. Modeller kurulurken bağımlı ve bağımsız değişkenler aşağıdaki gibi kısaltılmıştır:

- Bütçe açığı / GSYİH = BA
- Kamu harcamaları / GSYİH = KH
- Toplam borç stoku / GSYİH = BS
- Enflasyon oranı = EO
- Faiz oranı = FO

Kurulan modeller sırasıyla şöyledir:

- Model 1 : $BA = f (KH)$
- Model 2 : $BA = f (BS)$
- Model 3 : $BA = f (EO)$
- Model 4 : $BA = f (FO)$
- Model 5 : $BA = f (KH, BS)$
- Model 6 : $BA = f (KH, BS, EO)$
- Model 7 : $BA = f (KH, EO)$
- Model 8 : $BA = f (BS, FO)$
- Model 9 : $BA = f (KH, BS, EO, FO)$
- Model 10 : $BA = f (EO, FO)$

Kurulan modellerden 1, 2, 3 ve 4 numaralı modeller tek değişken bulunması nedeniyle tekli regresyon yöntemiyle, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10 numaralı modeller ise çoklu regresyon yöntemiyle çözümlenip yorumlanacaktır.

4.2.2 Modelde Elde Edilen Sonuçlar ve Bu Sonuçların Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları; birinci grubu oluşturan Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İtalya, Portekiz, Hollanda, Yunanistan ve Avusturya açısından ayrı, ikinci grubu oluşturan Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Kesimi, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Macaristan açısından ayrı olarak incelenecektir.

4.2.2.1 Birinci Grup Avrupa Birliği Ülkeleri Açısından Sonuçların Değerlendirilmesi

Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İtalya, Portekiz, Hollanda, Yunanistan ve Avusturya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin kurulan 10 model her ülke için ayrı ayrı analiz edilmiştir. Yapılan analizlerin sonuçları her ülke için tek tek tablolar halinde gösterilecek ve yorumlanacaktır. R^2 belirlilik katsayısını, AIC Akaike değerini ve SC ise Schwarz değerini göstermektedir. Tekli regresyon modellerinde R^2 , çoklu regresyon modellerinde ise ayarlı R^2 değeri yorumlanacaktır.

4.2.2.1.1 Belçika

Belçika'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo-5'de gösterilmiştir.

Tablo-5'deki Belçika'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde 2, 7 ve 8 numaralı modellerdeki katsayıların; 0,10 anlam seviyesine göre ise 2, 3, 7, 8 ve 10 numaralı modellerdeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre 0,05 anlam seviyesinde Belçika'daki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları ve enflasyon oranından etkilenmektedir. En uygun model olarak en yüksek R^2 ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 7 numaralı model seçilmelidir. 0,10 anlam seviyesinde ise Belçika'daki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları, enflasyon oranı ve faiz oranından

etkilenmektedir. Yine 0,10 anlam seviyesinde en uygun model olarak en yüksek R^2 ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 7 numaralı model seçilmelidir.

Tablo-5: Belçika'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R^2 - Ayarlı R^2	AIC	SC
1	BA	-7,603	0,350 (0,260)	-	-	-	0,29	1,39	1,32
2	BA	6,380	-	-0,058 (0,031)	-	-	0,72	0,45	0,38
3	BA	-0,856	-	-	0,503 (0,062)	-	0,62	0,78	0,71
4	BA	-0,939	-	-	-	0,191 (0,708)	0,03	1,71	1,64
5	BA	20,12	-0,433 (0,216)	-0,097 (0,045)	-	-	0,74	0,19	0,09
6	BA	-9,661	0,391 (0,448)	0,002 (0,964)	0,529 (0,159)	-	0,88	-0,69	-0,83
7	BA	-8,928	0,370 (0,017)	-	0,518 (0,006)	-	0,92	-1,02	-1,13
8	BA	4,135	-	-0,042 (0,030)	0,326 (0,051)	-	0,89	-0,66	-0,77
9	BA	-9,330	0,373 (0,602)	0,011 (0,884)	0,684 (0,341)	-0,249 (0,675)	0,83	-0,63	-0,80
10	BA	2,130	-	-	0,847 (0,015)	-0,728 (0,068)	0,82	-0,16	-0,27

4.2.2.1.2 Almanya

Almanya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ait analiz sonuçları Tablo-6'da gösterilmiştir.

Tablo-6: Almanya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	235,2	-12,41 (0,162)	-	-	-	0,42	4,03	3,96
2	BA	30,26	-	-0,529 (0,356)	-	-	0,21	4,34	4,27
3	BA	-2,197	-	-	0,086 (0,965)	-	0,00	4,58	4,51
4	BA	-18,51	-	-	-	3,520 (0,092)	0,54	3,78	3,71
5	BA	224,5	-11,62 (0,370)	-0,072 (0,920)	-	-	0,04	4,36	4,25
6	BA	356,6	-18,14 (0,260)	-0,153 (0,829)	-2,330 (0,354)	-	0,16	4,15	4,01
7	BA	376	-19,64 (0,097)	-	-2,279 (0,250)	-	0,42	3,85	3,74
8	BA	39,45	-	-0,662 (0,379)	-0,921 (0,689)	-	-0,23	4,61	4,50
9	BA	212	-14,23 (0,134)	0,619 (0,209)	-2,646 (0,1189)	4,948 (0,114)	0,94	1,04	0,87
10	BA	-21,83	-	-	-1,761 (0,277)	4,661 (0,071)	0,52	3,66	3,55

Tablo-6'daki Almanya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde hiçbir modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlı değildir. 0,10 anlam seviyesinde ise sadece 4 numaralı modeldeki katsayılar anlamlıdır. Bu modele göre de Almanya'daki bütçe açıkları faiz oranından etkilenmektedir.

4.2.2.1.3 İspanya

Tablo-7’de İspanya’daki bütçe açıklarının nedenlerinin analiz sonuçları gösterilmiştir.

Tablo-7: İspanya’daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	-78,25	4,391 (0,110)	-	-	-	0,51	2,75	2,68
2	BA	9,752	-	-0,180 (0,014)	-	-	0,80	1,81	1,74
3	BA	-4,167	-	-	1,182 (0,062)	-	0,62	2,49	2,42
4	BA	1,809	-	-	-	-0,537 (0,656)	0,05	3,41	3,34
5	BA	35,93	-1,358 (0,674)	-0,218 (0,106)	-	-	0,70	2,07	1,97
6	BA	64,33	-3,134 (0,319)	-0,204 (0,104)	0,729 (0,207)	-	0,83	1,42	1,28
7	BA	-36,16	1,867 (0,573)	-	0,853 (0,322)	-	0,44	2,70	2,60
8	BA	5,6	-	-0,134 (0,088)	0,519 (0,289)	-	0,79	1,70	1,60
9	BA	65,57	-3,234 (0,515)	-0,184 (0,46)	0,883 (0,575)	-0,221 (0,9)	0,67	1,72	1,55
10	BA	0,578	-	-	1,362 (0,035)	-1,076 (0,158)	0,70	2,05	1,95

Tablo-7'deki İspanya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde 2 numaralı modeldeki katsayıların; 0,10 anlam seviyesine göre ise 2 ve 3 numaralı modellerdeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre 0,05 anlam seviyesinde İspanya'daki bütçe açıkları toplam borç stoklarından etkilenmektedir. En uygun model olarak 2 numaralı model seçilmelidir. 0,10 anlam seviyesinde ise İspanya'daki bütçe açıkları toplam borç stokları ve enflasyon oranından etkilenmektedir. Yine 0,10 anlam seviyesinde en uygun model olarak en yüksek R^2 ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 2 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.1.4 Fransa

Fransa'ya ait analiz sonuçları Tablo-8'de gösterilmiştir.

Tablo-8'deki Fransa'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde 1 ve 2 numaralı modellerdeki katsayıların; 0,10 anlam seviyesine göre ise 1, 2 ve 4 numaralı modellerdeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre 0,05 anlam seviyesinde Fransa'daki bütçe açıkları kamu harcamaları ve toplam borç stoklarından etkilenmektedir. En uygun model olarak en yüksek R^2 ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 1 numaralı model seçilmelidir. 0,10 anlam seviyesinde ise Fransa'daki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları ve faiz oranından etkilenmektedir. Yine 0,10 anlam seviyesinde en uygun model olarak en yüksek R^2 ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 1 numaralı model seçilmelidir.

Tablo-8: Fransa'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	51,49	-2,29 (0,002)	-	-	-	0,92	0,91	0,84
2	BA	19,83	-	-0,377 (0,011)	-	-	0,83	1,67	1,60
3	BA	-1,634	-	-	-0,543 (0,507)	-	0,11	3,34	3,27
4	BA	-11,88	-	-	-	1,98 (0,079)	0,59	2,56	2,49
5	BA	43,96	-1,659 (0,097)	-0,124 (0,378)	-	-	0,90	0,94	0,83
6	BA	54,92	-2,375 (0,151)	-0,032 (0,856)	0,315 (0,450)	-	0,89	0,91	0,77
7	BA	57,62	-2,573 (0,004)	-	0,359 (0,198)	-	0,93	0,60	0,49
8	BA	19,40	-	-0,364 (0,029)	-0,248 (0,535)	-	0,76	1,85	1,75
9	BA	58,23	-2,4 (0,349)	-0,061 (0,861)	0,355 (0,622)	-0,219 (0,892)	0,80	1,22	1,04
10	BA	-11,21	-	-	-0,608 (0,285)	2,031 (0,075)	0,56	2,45	2,35

4.2.2.1.5 İtalya

Tablo-9'da İtalya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ait analiz sonuçları gösterilmiştir.

Tablo-9: İtalya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	4,101	-0,331 (0,624)	-	-	-	0,06	2,83	2,76
2	BA	-2,46	-	0,003 (0,973)	-	-	0,00	2,89	2,82
3	BA	-2,609	-	-	0,232 (0,820)	-	0,01	2,88	2,81
4	BA	-6,898	-	-	-	0,977 (0,267)	0,29	2,55	2,48
5	BA	137,9	-4,035 (0,060)	-0,584 (0,066)	-	-	0,57	1,87	1,76
6	BA	154,8	-4,319 (0,145)	-0,676 (0,218)	-0,565 (0,779)	-	0,39	2,15	2,01
7	BA	18,13	-1,315 (0,281)	-	1,819 (0,312)	-	-0,04	2,76	2,66
8	BA	-19,89	-	0,13 (0,633)	1,394 (0,607)	-	-0,50	3,12	3,02
9	BA	197,2	-5,538 (0,360)	-0,828 (0,391)	-0,428 (0,881)	-0,638 (0,720)	0	2,28	2,11
10	BA	-7,378	-	-	0,213 (0,833)	0,973 (0,344)	-0,15	2,86	2,76

Tablo-9'daki İtalya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde hiçbir modeldeki katsayılar anlamlı değildir. 0,10 anlam seviyesine göre ise 5 numaralı modeldeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre İtalya'daki bütçe açıkları kamu harcamaları ve toplam borç stoklarından etkilenmektedir.

4.2.2.1.6 Portekiz

Portekiz'deki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo-10'da gösterilmiştir.

Tablo-10: Portekiz'deki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	1,565	-0,224 (0,549)	-	-	-	0,09	2,45	2,38
2	BA	-3,969	-	0,016 (0,901)	-	-	0,00	2,55	2,48
3	BA	-1,221	-	-	-0,578 (0,092)	-	0,54	1,76	1,69
4	BA	-1,349	-	-	-	-0,337 (0,660)	0,05	2,50	2,43
5	BA	-0,672	-0,438 (0,432)	0,117 (0,543)	-	-	-0,30	2,64	2,54
6	BA	-11,94	0,353 (0,490)	0,085 (0,491)	-1,001 (0,125)	-	0,54	1,52	1,38
7	BA	-10,78	0,538 (0,212)	-	-1,040 (0,066)	-	0,58	1,49	1,39
8	BA	-8,010	-	0,130 (0,212)	-0,760 (0,057)	-	0,58	1,49	1,39
9	BA	-28,41	0,108 (0,550)	0,357 (0,108)	-1,235 (0,061)	1,399 (0,126)	0,96	-1,38	-1,56
10	BA	-0,053	-	-	-0,567 (0,151)	-0,244 (0,689)	0,29	2,03	1,93

Tablo-10'daki Portekiz'deki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde hiçbir modeldeki katsayılar anlamlı değildir. 0,10 anlam seviyesine göre ise 3 numaralı modeldeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre Portekiz'deki bütçe açıkları enflasyon oranından etkilenmektedir.

4.2.2.1.7 Hollanda

Hollanda'daki bütçe açıklarının nedenlerinin analiz sonuçları Tablo-11'de gösterilmiştir.

Tablo-11'deki Hollanda'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde 1 numaralı modeldeki katsayıların; 0,10 anlam seviyesine göre ise 1 ve 4 numaralı modellerdeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre 0,05 anlam seviyesinde Hollanda'daki bütçe açıkları kamu harcamalarından etkilenmektedir. En uygun model olarak 1 numaralı model seçilmelidir. 0,10 anlam seviyesinde ise Hollanda'daki bütçe açıkları kamu harcamaları ve faiz oranından etkilenmektedir. Yine 0,10 anlam seviyesinde en uygun model olarak en yüksek R^2 ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 1 numaralı model seçilmelidir.

Tablo-11: Hollanda'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	34,59	-1,487 (0,026)	-	-	-	0,74	3,24	3,17
2	BA	-4,839	-	0,075 (0,654)	-	-	0,05	4,56	4,49
3	BA	-0,241	-	-	-0,089 (0,907)	-	0,00	4,61	4,54
4	BA	-17,59	-	-	-	3,582 (0,057)	0,63	3,60	3,53
5	BA	55,69	-2,001 (0,016)	-0,155 (0,136)	-	-	0,82	2,71	2,60
6	BA	70,77	-2,271 (0,018)	-0,277 (0,071)	-0,592 (0,171)	-	0,91	1,88	1,74
7	BA	34,93	-1,519 (0,054)	-	0,147 (0,747)	-	0,59	3,53	3,42
8	BA	-7,997	-	0,116 (0,667)	0,271 (0,822)	-	-0,54	4,87	4,77
9	BA	101,1	-2,970 (0,214)	-0,391 (0,278)	-0,686 (0,301)	-1,467 (0,604)	0,88	1,80	1,63
10	BA	-18,52	-	-	-0,509 (0,334)	4,084 (0,058)	0,57	3,57	3,47

4.2.2.1.8 Yunanistan

Yunanistan'a ait analiz sonuçları Tablo-12'de gösterilmiştir.

Tablo-12: Yunanistan'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	-7,212	0,315 (0,384)	-	-	-	0,19	2,38	2,31
2	BA	-9,492	-	0,067 (0,436)	-	-	0,15	2,43	2,36
3	BA	-1,731	-	-	-0,093 (0,833)	-	0,01	2,59	2,52
4	BA	-2,008	-	-	-	-0,007 (0,978)	0,00	2,60	2,53
5	BA	-6,877	0,343 (0,741)	-0,007 (0,976)	-	-	-0,34	2,72	2,61
6	BA	-7,399	0,269 (0,848)	0,011 (0,972)	0,0936 (0,884)	-	-0,99	3,04	2,90
7	BA	-6,899	0,313 (0,459)	-	-0,085 (0,855)	-	-0,32	0,459	0,858
8	BA	-9,425	-	0,071 (0,484)	-0,138 (0,772)	-	-0,35	2,73	2,62
9	BA	-16,15	-0,047 (0,983)	0,131 (0,835)	-0,288 (0,803)	-0,232 (0,762)	-2,45	3,23	3,05
10	BA	-1,767	-	-	-0,097 (0,858)	0,008 (0,979)	-0,64	2,92	2,81

Tablo-12'deki Yunanistan'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde hiçbir modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlı değildir.

4.2.2.1.9 Avusturya

Avusturya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo-13'de gösterilmiştir.

Tablo-13: Avusturya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	35,87	-2,023 (0,021)	-	-	-	0,77	1,97	1,90
2	BA	-35,75	-	0,522 (0,235)	-	-	0,32	3,05	2,98
3	BA	-3,081	-	-	1,278 (0,038)	-	0,69	2,25	2,18
4	BA	-4,071	-	-	-	0,580 (0,624)	0,06	3,38	3,31
5	BA	10,61	-1,793 (0,031)	0,318 (0,187)	-	-	0,80	1,62	1,52
6	BA	10,18	-1,636 (0,213)	0,277 (0,441)	0,162 (0,844)	-	0,71	1,93	1,79
7	BA	22,33	-1,331 (0,210)	-	0,599 (0,360)	-	0,72	1,97	1,87
8	BA	-9,131	-	0,093 (0,811)	1,182 (0,145)	-	0,50	2,56	2,46
9	BA	4,444	-1,353 (0,638)	0,302 (0,612)	0,396 (0,857)	-0,293 (0,895)	0,45	2,24	2,06
10	BA	0,435	-	-	1,603 (0,051)	-0,820 (0,356)	0,63	2,25	2,15

Tablo-13'deki Avusturya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde 1 ve 3 numaralı modellerdeki katsayıların; 0,10 anlam seviyesine göre ise yine 1 ve 3 numaralı modellerdeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre 0,05 anlam seviyesinde Avusturya'daki bütçe açıkları kamu harcamaların ve enflasyon oranından etkilenmektedir. En uygun model olarak en yüksek R^2 ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 1 numaralı model seçilmelidir. 0,10 anlam seviyesinde ise Avusturya'daki bütçe açıkları kamu harcamaları ve enflasyon oranından etkilenmektedir. Yine 0,10 anlam seviyesinde en uygun model olarak en yüksek R^2 ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 1 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.2 İkinci Grup Avrupa Birliği Ülkeleri Açısından Sonuçların Değerlendirilmesi

Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs Rum Kesimi, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Macaristan'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin kurulan 7 model her ülke için ayrı ayrı analiz edilmiştir. Kıbrıs Rum Kesimi hariç söz konusu ülkelerdeki faiz oranlarına ilişkin verilere ulaşılamaması nedeniyle analizlere faiz oranları dahil edilmemiştir. Yapılan analizlerin sonuçları her ülke için tek tek tablolar halinde gösterilecek ve yorumlanacaktır.

4.2.2.2.1 Kıbrıs Rum Kesimi

Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo-14'de gösterilmiştir.

Tablo-14: Kıbrıs Rum Kesimin’deki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	FO	R ² - Ayarlı R ²	AIC	SC
1	BA	13,14	-0,958 (0,108)	-	-	-	0,51	3,39	3,32
2	BA	13,09	-	-0,265 (0,137)	-	-	0,46	3,49	3,42
3	BA	-4,185	-	-	0,035 (0,949)	-	0,00	4,11	4,04
4	BA	-10,77	-	-	-	1,019 (0,031)	0,72	2,82	2,75
5	BA	18,03	-0,657 (0,327)	-0,159 (0,405)	-	-	0,38	3,45	3,35
6	BA	18,15	-0,599 (0,482)	-0,183 (0,480)	0,146 (0,792)	-	0,11	3,74	3,60
7	BA	13,20	-0,959 (0,172)	-	-0,013 (0,977)	-	0,19	3,72	3,62
8	BA	14,07	-	-0,292 (0,171)	0,261 (0,601)	-	0,19	3,72	3,61
9	BA	-28,20	0,157 (0,898)	0,147 (0,759)	0,352 (0,615)	1,638 (0,478)	0,17	3,31	3,14
10	BA	-12,38	-	-	0,325 (0,333)	1,123 (0,037)	0,68	2,79	2,69

Tablo-14’deki Kıbrıs Rum Kesimi’ndeki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinin her ikisinde de 4 numaralı modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde Kıbrıs Rum Kesimi’ndeki bütçe açıkları faiz oranından etkilenmektedir. Dolayısıyla en uygun model olarak 4 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.2.2 Çek Cumhuriyeti

Çek Cumhuriyeti'ne ait analiz sonuçları Tablo-15'de gösterilmiştir.

Tablo-15: Çek Cumhuriyeti'ndeki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	58,00	-2,866 (0,040)	-	-	0,69	4,62	4,55
2	BA	1,178	-	-0,328 (0,007)	-	0,86	3,82	3,75
3	BA	-8,229	-	-	0,546 (0,261)	0,29	5,44	5,37
5	BA	3,620	-0,119 (0,945)	-0,318 (0,149)	-	0,76	4,15	4,05
6	BA	174,0	-7,859 (0,105)	0,048 (0,779)	-1,445 (0,099)	0,93	2,82	2,68
7	BA	156,0	-7,030 (0,003)	-	-1,316 (0,011)	0,95	2,53	2,43
8	BA	2,214	-	-0,356 (0,036)	-0,116 (0,702)	0,78	4,10	3,99

Tablo-15'deki Çek Cumhuriyeti'ndeki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinin her ikisinde de 1, 2 ve 7 numaralı modellerdeki katsayılar istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde Çek cumhuriyeti'ndeki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları ve enflasyon oranından etkilenmektedir. Her iki anlam seviyesinde de en uygun model olarak en yüksek R² ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 7 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.2.3 Estonya

Estonya'nın analiz sonuçları Tablo-16'da gösterilmiştir.

Tablo-16: Estonya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	26,00	-1,293 (0,038)	-	-	0,69	3,68	3,61
2	BA	8,423	-	-1,601 (0,397)	-	-0,02	4,68	4,61
3	BA	0,778	-	-	-0,161 (0,721)	0,03	4,85	4,78
5	BA	26,58	-1,606 (0,083)	1,093 (0,524)	-	0,57	3,86	3,75
6	BA	30,46	-2,114 (0,110)	2,016 (0,358)	0,334 (0,390)	0,59	3,73	3,59
7	BA	27,55	-1,404 (0,071)	-	0,152 (0,628)	0,54	3,92	3,82
8	BA	9,422	-	-1,641 (0,451)	-0,180 (0,707)	-0,28	4,96	4,85

Tablo-16'daki Estonya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinin her ikisinde de 1 numaralı modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde Estonya'daki bütçe açıkları kamu harcamalarından etkilenmektedir. Dolayısıyla en uygun model olarak 1 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.2.4 Letonya

Tablo-17'de Letonya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları gösterilmiştir.

Tablo-17: Letonya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	-3,431	0,048 (0,944)	-	-	0,00	4,07	4,00
2	BA	-0,304	-	-0,158 (0,703)	-	0,04	4,03	3,96
3	BA	-5,964	-	-	1,310 (0,086)	0,56	3,25	3,18
5	BA	17,04	-0,608 (0,679)	-0,470 (0,602)	-	0,10	4,30	4,20
6	BA	1,660	-0,665 (0,295)	0,301 (0,457)	2,378 (0,042)	0,81	2,15	2,01
7	BA	13,03	-0,977 (0,056)	-	2,147 (0,015)	0,82	2,17	2,06
8	BA	-17,18	-	0,636 (0,095)	2,360 (0,027)	0,75	2,51	2,40

Tablo-17'deki Letonya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde hiçbir modeldeki katsayılar anlamlı değildir. 0,10 anlam seviyesine göre ise 3, 7 ve 8 numaralı modellerdeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre Letonya'daki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları ve enflasyon oranından etkilenmektedir. 0,10 anlam seviyesinde en uygun model olarak en yüksek R² ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 7 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.2.5 Litvanya

Litvanya'nın analiz sonuçları Tablo-18'de gösterilmiştir.

Tablo-18: Litvanya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	6,184	-0,425 (0,219)	-	-	0,34	3,69	3,62
2	BA	-2,389	-	-0,017 (0,953)	-	0,00	4,11	4,04
3	BA	-2,602	-	-	-0,137 (0,721)	0,03	4,07	4,01
5	BA	19,70	-0,704 (0,128)	-0,352 (0,271)	-	0,31	3,55	3,44
6	BA	22,16	-1,074 (0,176)	-0,142 (0,721)	0,637 (0,446)	0,29	3,52	3,38
7	BA	19,63	-1,111 (0,084)	-	0,815 (0,162)	0,48	3,26	3,16
8	BA	3,477	-	-0,265 (0,628)	-0,408 (0,569)	-0,46	4,32	4,21

Tablo-18'deki Litvanya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde hiçbir modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlı değildir.

4.2.2.2.6 Polonya

Polonya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo-19'da gösterilmiştir.

Tablo-19: Polonya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	16,81	-1,090 (0,823)	-	-	0,01	3,53	3,46
2	BA	4,088	-	-0,171 (0,317)	-	0,24	3,26	3,19
3	BA	-4,048	-	-	0,210 (0,041)	0,68	2,37	2,31
5	BA	75,48	-3,840 (0,469)	-0,234 (0,270)	-	-0,02	3,39	3,28
6	BA	-83,22	3,913 (0,565)	0,206 (0,547)	0,336 (0,224)	0,38	2,80	2,66
7	BA	-13,95	0,551 (0,867)	-	0,213 (0,082)	0,48	2,70	2,59
8	BA	-6,027	-	0,046 (0,779)	0,233 (0,124)	0,49	2,68	2,57

Tablo-19'daki Polonya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinin her ikisinde de 3 numaralı modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde Estonya'daki bütçe açıkları enflasyon oranından etkilenmektedir. Dolayısıyla en uygun model olarak 3 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.2.7 Slovenya

Slovenya'ya ait analiz sonuçları Tablo-20'de gösterilmiştir.

Tablo-20: Slovenya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	-1,932	-0,017 (0,972)	-	-	0,00	1,81	1,74
2	BA	-2,973	-	0,025 (0,804)	-	0,01	1,79	1,72
3	BA	-0,047	-	-	-0,300 (0,040)	0,69	0,63	0,56
5	BA	5,536	-0,565 (0,642)	0,126 (0,610)	-	-0,50	2,04	1,94
6	BA	-2,652	0,152 (0,874)	-0,013 (0,944)	-0,309 (0,181)	0,25	1,27	1,13
7	BA	-1,860	0,092 (0,779)	-	-0,304 (0,076)	0,50	0,94	0,83
8	BA	-0,451	-	0,014 (0,830)	-0,298 (0,080)	0,49	0,95	0,85

Tablo-20'deki Slovenya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinin her ikisinde de 3 numaralı modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuca göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde Slovenya'daki bütçe açıkları enflasyon oranından etkilenmektedir. Dolayısıyla en uygun model olarak 3 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.2.8 Slovakya

Slovakya'daki bütçe açıkları nedenlerinin analiz sonuçları Tablo-21'de gösterilmiştir.

Tablo-21: Slovakya'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	-38,32	1,575 (0,460)	-	-	0,14	5,39	5,32
2	BA	7,757	-	-0,320 (0,194)	-	0,37	5,07	5,00
3	BA	-1,368	-	-	-0,628 (0,181)	0,39	5,04	4,97
5	BA	87,95	-3,189 (0,445)	-0,674 (0,236)	-	0,17	5,17	5,07
6	BA	69,30	-2,495 (0,618)	-0,507 (0,469)	-0,346 (0,587)	-0,02	5,32	5,18
7	BA	-17,67	0,780 (0,713)	-	-0,565 (0,310)	0,04	5,32	5,21
8	BA	6,279	-	-0,209 (0,451)	-0,429 (0,422)	0,19	5,15	5,04

Tablo-21'deki Slovakya'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde hiçbir modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlı değildir.

4.2.2.2.9 Malta

Tablo-22'de Malta'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları gösterilmiştir.

Tablo-22: Malta'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	-8,502	0,036 (0,963)	-	-	0,00	4,74	4,67
2	BA	5,818	-	-0,218 (0,221)	-	0,34	4,32	4,25
3	BA	-5,49	-	-	-0,856 (0,616)	0,06	4,67	4,60
5	BA	-6,410	1,430 (0,096)	-0,477 (0,049)	-	0,62	3,58	3,48
6	BA	-0,275	1,499 (0,015)	-0,531 (0,008)	-1,549 (0,034)	0,96	1,22	1,08
7	BA	-5,277	-0,013 (0,988)	-	-0,860 (0,671)	-0,55	5,00	4,90
8	BA	11,84	-	-0,255 (0,196)	-1,388 (0,381)	0,381	4,35	4,25

Tablo-22'deki Malta'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 anlam seviyesinde 6 numaralı modeldeki katsayıların; 0,10 anlam seviyesine göre ise 5 ve 6 numaralı modellerdeki katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre 0,05 anlam seviyesinde Malta'daki bütçe açıkları kamu harcamaları ve toplam borç stoklarından etkilenmektedir. En uygun model olarak 5 numaralı model seçilmelidir. 0,10 anlam seviyesinde ise Malta'daki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları ve enflasyon oranından etkilenmektedir. Yine 0,10 anlam seviyesinde en uygun model olarak en yüksek R² ve en düşük Akaike ve Schwarz değerine sahip olan 6 numaralı model seçilmelidir.

4.2.2.2.10 Macaristan

Macaristan'nın analiz sonuçları Tablo-23'de gösterilmiştir.

Tablo-23: Macaristan'daki Bütçe Açıkları Nedenlerinin Regresyon Sonuçları

Model No	Bağımlı Değişken	Sabit Terim	KH	BS	EO	R ²	AIC	SC
1	BA	15,07	-0,949 (0,279)	-	-	0,28	4,66	4,59
2	BA	14,02	-	-0,345 (0,319)	-	0,24	4,71	4,64
3	BA	-6,784	-	-	0,084 (0,807)	0,01	4,97	4,90
5	BA	30,82	-0,857 (0,340)	-0,306 (0,377)	-	0,11	4,69	4,58
6	BA	42,49	-1,652 (0,465)	-0,149 (0,779)	-0,347 (0,673)	-0,18	4,91	4,77
7	BA	43,58	-2,031 (0,185)	-	-0,502 (0,332)	0,17	4,63	4,52
8	BA	16,39	-	-0,418 (0,315)	0,211 (0,562)	-0,10	4,91	4,81

Tablo-23'deki Macaristan'daki bütçe açıklarının nedenlerine ilişkin regresyon sonuçlarına göre 0,05 ve 0,10 anlam seviyelerinde hiçbir modeldeki katsayılar istatistiki olarak anlamlı değildir.

AB üyesi ülkelerdeki bütçe açıkları nedenlerine ilişkin yapılan analiz sonuçları şöyle özetlenebilir;

(i) Bazı AB ülkelerindeki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları, enflasyon oranı ve faiz oranından etkilenirken bazı AB ülkelerindeki bütçe açıkları ise

bu değişkenlerden etkilenmemektedir. Bunun nedeni ise ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve politik farklılıklardır.

(ii) Birinci grup AB lkelerindeki bütçe açıkları bazı faktörlerden etkilenirken; birinci gruba kıyasla daha az gelişmiş kabul ettiğimiz ikinci grup AB lkelerindeki bütçe açıkları ise daha farklı faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin Belçika'daki bütçe açıkları analize dahil edilen bütün bağımsız değişkenlerden etkilenirken; Yunanistan, Litvanya, Slovakya ve Macaristan'daki bütçe açıkları üzerinde analize dahil edilen hiçbir bağımsız değişkenin tesiri bulunmamaktadır.

(iii) Regresyon sonuçlarına göre Almanya ve Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki bütçe açıkları sadece faiz oranının bir fonksiyonu iken, Portekiz, Polonya ve Slovenya'daki bütçe açıkları sadece enflasyon oranının bir fonksiyonudur. Öte yandan Estonya'daki bütçe açıkları ise sadece kamu harcamalarından etkilenmektedir. Letonya, ek Cumhuriyeti ve Malta'daki bütçe açıkları üzerinde ise kamu harcamaları, toplam borç stokları ve enflasyon oranının tesiri bulunmaktadır.

(iv) Analize dahil edilen diğer AB lkelerindeki bütçe açıkları ise iki bağımsız değişkenin fonksiyonudur. Avusturya'daki bütçe açıklarına kamu harcamaları ve enflasyon oranı neden olurken, Hollanda'daki bütçe açıklarına kamu harcamaları ve faiz oranı, İspanya'daki bütçe açıklarına toplam borç stokları ve enflasyon oranı ve İtalya'daki bütçe açıklarına ise kamu harcamaları ve toplam borç stokları neden olmaktadır. Son olarak Fransa'daki bütçe açıkları ise kamu harcamaları, toplam borç stokları ve faiz oranı tarafından etkilenmektedir.

Sonuç olarak; bütün ülkelerde olduğu gibi AB'ne ye olan ülkelerdeki bütçe açıkları da enflasyon oranı, faiz oranı, toplam borç stokları, kamu harcamaları gibi değişkenlerden etkilenmektedir. Ekonomik gelişmelerini tamamlamış birinci grup ülkelerde görülen bütçe açıklarının nedeni kamu harcamalarının fazla olması ve hızla artmasıdır. İkinci grup AB yesi ülkelerde görülen bütçe açıkları ise daha çok enflasyon oranından etkilenmektedir. Bunun nedeni ise birliğe sonradan dahil olan ülkelerin ekonomik gelişmelerini tamamlamadan AB'ye tam ye olmalarıdır.

SONUÇ

Günümüzde bütçe açıkları hemen hemen bütün ülkelerin karşı karşıya kaldığı makroekonomik sorunların başında gelmektedir. Özellikle son yıllarda bütçe açıklarının önemi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kamu harcamalarının ve toplam borç stoklarının artması nedeniyle daha da artmıştır.

Bütçe açıklarının bu denli önemli olması, açığın tam ve doğru olarak tanımlanmasını önemli hale getirmiştir. Literatürde farklı bütçe açığı tanımları mevcuttur. Bu tanımlardan bazıları geleneksel açık, birincil açık, işlemsel açık, cari açık-sermaye açığı, nakit açığı-tahakkuk açığı, nominal bütçe açığı reel bütçe açığı, yurt içi açık-yurt dışı açık, yapısal açık-konjonktürel açık ve konsolide bütçe açığıdır. Bu farklı bütçe açığı tanımları ülkeden ülkeye değişiklik gösterebileceği gibi, aynı ülkede zaman içinde de değişiklik gösterebilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Keynesyen, Neo-Klasik, Ricardian ve Arz Yönlü İktisat yaklaşımlarının da bütçe açıklarının ekonomik etkilerine ilişkin farklı görüşleri olmuştur.

Bütçe açıklarının makroekonomik etkileri, bütçe açığının finansman yöntemine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanı faizler üzerindeki baskıyı artırmakta ve özel kesimin faize olan duyarlı yatırımlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bir ülkede finansal piyasalar ne kadar gelişmiş ise bütçe açıklarının özel kesim yatırımları üzerindeki dışlama etkisinin o ölçüde düşük olması beklenir. Bütçe açıklarının monetizasyon ile finansmanı ise etkisini uzun dönemde fiyatlar genel düzeyi üzerinde göstermektedir. Birçok ampirik çalışmanın ortaya koyduğu bulguya göre, bütçe açıkları enflasyonun en önemli belirleyicisidir.

Bütçe açıklarının finansman kaynaklarından birine ya da bir kaçına aşırı bağımlı kalmak, beraberinde birçok makroekonomik sorunu da getirmektedir. Örneğin, açıkların finansmanında monetizasyona başvurulması enflasyonist baskıyı artırmaktadır. Döviz rezervlerinin kullanımı ise ancak kısa dönemde geçerli olabilmekte; uzun dönemde ise döviz kuru riskini artırarak sermaye kaçışına neden olmaktadır.

Dış borçlanmaya aşırı bağımlılık ise ulusal paranın değerlenmesine ve cari işlemler açığının büyümesine neden olabilmekte ve borç yükünün sürdürülebilirliğini güçleştirebilmektedir. İç borçlanma ise ekonominin finansal ve reel sektörlerini olumsuz yönde etkilemekte ve gelir dağılımını daha çarpık hale getirmektedir.

Sonuç olarak bütçe açıkları nasıl finanse edildiğine bağlı olarak; faiz oranlarını, tasarrufları, yatırımları, gelir dağılımını, ekonomik büyümeyi, istihdamı, fiyatlar genel düzeyini ve ödemeler dengesini etkileyerek bütün ekonomiyi etkileyebilmektedirler.

Hemen hemen bütün ülkelerin önemli bir makroekonomik sorunu olan bütçe açıkları AB ülkeleri açısından da büyük önem arz etmektedir. Daha önce AB'ne üye olan bütün ülkelerin bütçe açıkları ile ilgili ampirik çalışma yapılmaması nedeniyle, araştırmamızda AB ülkelerindeki bütçe açıklarına neden olabilecek faktörler incelenmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda, AB'ne üye olan ülkelerdeki bütçe açıkları incelenirken üye ülkeler birinci ve ikinci grup üye ülke olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bunun nedeni, üye ülkelerin bir kısmının AB'ne 1 Mayıs 2004 tarihinde katılmaları ve diğer ülkelere göre farklı bir gelişme seviyesine sahip olmalarıdır. Birinci grup ülkeler AB'ne 1 Mayıs 2004 tarihinden önce üye olan ülkeleri kapsarken; ikinci grup ülkeler bu tarihten sonra üye olan yeni ülkeleri kapsamaktadır. Söz konusu ülkelerdeki enflasyon oranı, faiz oranı, toplam borç stoku / GSYİH ve kamu harcamaları / GSYİH faktörlerinin bütçe açıkları üzerindeki etkileri ölçülüp; değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan tahminlemelerde 1998-2003 dönemine ait Eurostat verileri esas alınmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre bazı AB ülkelerindeki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları, enflasyon oranı ve faiz oranından etkilenirken bazı AB ülkelerindeki bütçe açıkları ise bu değişkenlerden etkilenmemektedir. Birinci grup AB ülkelerindeki bütçe açıkları kamu harcamaları, toplam borç stokları gibi bazı faktörlerden etkilenirken; birinci gruba kıyasla daha az gelişmiş kabul ettiğimiz ikinci grup AB ülkelerindeki bütçe açıkları ise daha farklı faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin Belçika'daki bütçe açıkları analize dahil edilen bütün bağımsız değişkenlerden etkilenirken; Yunanistan, Litvanya, Slovakya ve Macaristan'daki bütçe açıkları üzerinde analize dahil edilen hiçbir bağımsız değişkenin tesiri bulunmamaktadır.

Regresyon sonuçlarına göre Almanya ve Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki bütçe açıkları sadece faiz oranının bir fonksiyonu iken, Portekiz, Polonya ve Slovenya'daki bütçe açıkları sadece enflasyon oranının bir fonksiyonudur. Öte yandan Estonya'daki bütçe açıkları ise sadece kamu harcamalarından etkilenmektedir. Letonya, Çek Cumhuriyeti ve Malta'daki bütçe açıkları üzerinde ise kamu harcamaları, toplam borç stokları ve enflasyon oranının tesiri bulunmaktadır.

Analize dahil edilen diğer AB ülkelerindeki bütçe açıkları ise iki bağımsız değişkenin fonksiyonudur. Avusturya'daki bütçe açıklarına kamu harcamaları ve enflasyon oranı neden olurken, Hollanda'daki bütçe açıklarına kamu harcamaları ve faiz oranı, İspanya'daki bütçe açıklarına toplam borç stokları ve enflasyon oranı ve İtalya'daki bütçe açıklarına ise kamu harcamaları ve toplam borç stokları neden olmaktadır. Son olarak Fransa'daki bütçe açıkları ise kamu harcamaları, toplam borç stokları ve faiz oranı tarafından etkilenmektedir.

Sonuç olarak, AB ülkelerinin önemli bir kısmında görülen bütçe açıkları enflasyon oranı, faiz oranı, toplam borç stokları ve kamu harcamalarından etkilenmektedir. Öte yandan bu faktörlerin açıkları etkileme derecesi ülkelerin gelişme düzeylerine göre farklılık arz etmektedir. Ekonomik gelişmelerini tamamlayarak AB'ye üye olan Finlandiya, İrlanda ve Danimarka gibi ülkelerde bütçe açıkları görülmemektedir. Buna karşın ekonomik gelişmelerini tamamlamadan AB'ye üye olan Polonya, Slovenya, Estonya gibi ülkelerdeki bütçe açıkları üzerinde söz konusu faktörlerin tesiri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Abell, John D.; “Twin Deficits During the 1980s: An Empirical Investigation”, Journal of Macroeconomics, Vol. 12, Issue 1, 1990, pp. 81-96.

Agenor, Pierre-Richard; Peter J. Montiel; Development Macroeconomics, Princeton University Press, New Jersey 1996.

Akalın, Güneri; KİT’ler ve Özelleştirilmeleri, Gazi Kitabevi, Ankara 2003.

Akat, Asaf Savaş; “Kronik Enflasyonla Mücadele: Sorunlar, Çözümler, Tereddütler”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl 29, Sayı 2, Şubat 1992, s. 5-25.

Akkaya, Şahin; M. Vedat Pazarlıoğlu; Ekonometri I, Dördüncü Baskı, İzmir 2000.

Aktan, Coşkun Can; Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, TÜSİAD Yayınları, No 92.1.148, İstanbul 1992.

Aktan, Coşkun Can; “Arz-Yanlı İktisat ve Haldun-Laffer Etkisi”, Prof.Dr. Salih Şanver’e Armağan, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No 10, 1998, s. 39-52.

Aktan, Coşkun Can; Hüseyin Şen; Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye , TOSYÖV Yayını, Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Araştırmalar Serisi, No 1, Ankara 1999.

Amacher, Ryan C.; Holley H. Ulbrich; Principles of Economics, Fifth Edition, South Western Publishing Co., Ohio 1992.

Arasıl, Ömer; “Kamu Açıkları İç Finansmanının Makroekonomik Sonuçları”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Sayı 1, 1995, s. 1-15.

Arasıl, Ömer; “Bütçe Açığı Finansman Yöntemleri Üzerinde Bazı Değerlendirmeler”, Prof.Dr. Salih Şanver’e Armağan, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No 10, 1998, s. 67-82.

Arın, Tülay; “Türkiye’de ve Dünyada Borçluluk ve Borç Krizi”, İktisat Dergisi, Ocak 1997, s. 50-53.

Arora, Harjit K.; Pami Dua; “Long Run Equilibrium between Budget Deficits and Long-Term Interest Rates”, International Advances in Economic Research, Vol. 1, Issue 1, February 1995, pp. 23-31.

Aslan, Hanifi; Enflasyonist Finansman Politikası, Ak-Bil Yayıncılık, No 1, Bursa 1997.

Ataç, Beyhan; Maliye Politikası: Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları, Genişletilmiş Altıncı Baskı, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No 118, Eskişehir 2002.

Bagheri, Fatholla M.; “Inflation, Credit Control and Seigniorage: The Case of İran”, Journal of Economics, Vol. 22, Issue 2, 1996, pp. 7-17.

Bağdadioğlu, Enis; Gelir Dağılımı, TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları, No 49, Ankara 2000.

Bahmani-Oskooee, Mohsen; “What are the Long-Run Determinants of the U.S. Trade Balance”, Journal of Post Keynesian Economics, Vol. 15, Issue 1, 1992, pp. 85-97.

Bahmani-Oskooee, Mohsen; “The Long-Run Determinants of the U.S. Trade Balance Revisited”, Journal of Post Keynesian Economics, Vol. 17, Issue 3, 1995, pp. 457-465.

Bakırcı, Fehim; “Bütçe Politikalarının Mikroekonomik Etkileri”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, Ekim 2001, s. 43-59.

Ball, Laurance; N. Gregory Mankiw; “What Do Budget Deficits Do ?”, Budget Deficits and Debt: Issues and Options, ABD 1995, pp. 95-118.

Barro, Robert J.; “Are Government Bonds Net Wealth?”, *Journal of Political Economy*, Vol. 82, Issue 6, 1974, pp. 1095-1117.

Barro, Robert J.; “Comment from an Unreconstructed Ricardian”, *Journal of Monetary Economics*, Vol. 4, 1978, pp. 569-581.

Barro, Robert J.; “Government Spending, Interest Rates, Prices and Budget Deficits in the United Kingdom, 1701-1918”, *Journal of Monetary Economics*, Vol. 20, September 1987, pp. 221-247.

Barro, Robert J.; “The Ricardian Approach to Budget Deficits”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 3, Issue 2, 1989, pp. 37-54.

Barth, James R.; George Iden; Frank S. Russek; “Federal Borrowing and Short Term Interest Terms: Comment”, *Southern Economic Journal*, Vol. 52, Issue 2, October 1985, pp. 554-559.

Bayar, Uğur; “Özelleştirmenin Neresindeyiz?”, *Ekonomik Forum Dergisi*, Yıl 7, Sayı 3, Mart 2000, s. 6-9.

Baye, Michael R.; Dennis W. Jansen; *Money, Banking and Financial Markets*, Houghton Mifflin Company, Boston 1995.

Belton, Willie J.; Richard J. Cebula; “International Capital Flows, Federal Budget Deficits and Interest Rates, 1971-1984”, *Quarterly Journal of Business and Economics*, Vol. 34, Issue 1, Winter 1995, pp. 3-13.

Bernheim, Douglas B.; “A Neoclassical Perspective on Budget Deficits”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 3, Issue 2, 1989, pp. 55-72.

Bircan, İsmail; “Enflasyon Niye Düşürülmek Zorunda?”, *İktisat Dergisi*, Mayıs 1998, s. 5-7.

Blejer, Mario I.; Andrienne Cheasty; “Mali Açık Nasıl Ölçülür ?”, (Çev.: Hüseyin Şen), Maliye Dergisi, Sayı 131, Ağustos 1999, s. 141-147.

Bolbol, Ali A.; “Seignorage, Dolarization and Public Debt: The Libanese Civil War and Recovery Experience, 1982-1997”, World Development, Vol. 27, Issue 10, 1999, pp. 1861-1873.

Boskin, Micheal J.; “Deficits, Public Debt, Interest Rates and Private Saving: Perspective and Reflections on Recent Analyses and on US Experience”, Private Saving and Public Debt, Basil Blackwell Ltd., New York 1987, pp. 255-285.

Bruno, Michael; Kriz, İstikrar Programları ve Ekonomik Reform, (Çev.: Zülfü Dicleli), Türk Henkel Dergisi Yayınları, No 2, İstanbul 1994.

Buchanan, James M.; “Kamu Finansmanının Ahlaki Boyutu”, (Çev.: Haluk Tandırcıoğlu), Maliye Yazıları, Sayı 63, Nisan-Haziran 1999, s.47-52.

Buchanan, James M.; “Maliye Politikası ve Mali Tercih: Denk Olmayan Bütçelerin Etkileri”, (Çev.: Esra Siverekli Demircan), Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Dergisi, Sayı 3, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s. 193-254.

Bulut, Cihan; Kamu Açıkları: Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru İlişkileri, Der Yayınları, İstanbul 2002.

Case, Karl E.; Ray C. Fair; Principles of Economics, Fifth Edition, Prentice Hall International Inc., New Jersey 1999.

Cebula, Richard J.; James V. Koch; “An Empirical Notes on Deficits, Interest Rates and International Capital Flows”, Quarterly Review of Economics and Business, Vol. 29, Issue 3, Autumn 1989, pp.121-127.

Cebula, Richard J.; “The Impact of Federal Budget Deficits on Long Term Nominal Interest Rates in the US: New Evidence and an Updating Using Cointegration and Granger-Causality Tests: 1973.2-1993.3”, *Economia Internazionale*, Vol. 50, Issue 1, February 1997, pp. 49-60.

Cebula, Richard J.; Ira S. Saltz; “Federal Budget Deficits and Real Long-Term Interest Rates in the United States: An Alternative Perspective”, *Journal of Economics and Statistics*, Vol. 133, Issue 1, March 1997, pp. 19-27.

Cebula, Richard J., “Budget Deficit, Capital Flows and Long Term Interest Rates: Cointegration Findings for the United Kingdom”, *International Advances in Economic Researches*, Vol. 5, Issue 4, November 1999, pp. 489-495.

Clark, Ephraim; Michel Levesseur; Patrick Rousseau; *International Finance*, Chapman and Hall Publishing, London 1993.

Cooper, Richard N.; W. Max Corden; Sarah Rajapatirana; *Boom, Crisis and Adjustment*, Oxford University Press, Washington 1993.

Corden, W. Max; *Economic Policy, Exchange Rates, and the International System*, Fourth Edition, Biddles Ltd., Great Britain 1994.

Correia-Nunes, Jose; Loukas Stemitsiotis; “Budget Deficits and Interest Rates: Is There a Link ? International Evidence” *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 57, Issue 4, 1995, pp. 425-449.

Corsetti, Giancarlo; Nouriel Roubini; “Denk Bütçe Kuralları Üzerine Amerikan Yaklaşımları Karşısında Avrupa Yaklaşımları”, (Çev.: Haluk Egeli), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Nisan-Haziran 2003, s. 57-69.

Darrat, Ali F.; “Have Large Budget Deficits Caused Rising Trade Deficits”, *Southern Economic Journal*, Vol. 54, Issue 4, 1988, pp. 870-887.

Demir, Osman; “Türkiye’de Kamu Açıkları ve Artış Sebepleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2001, s. 11-30.

Demir, Osman; “Türkiye Ekonomisinin Temel Bir Sorunu: Yüksek Kamu Borçlarının Uzun Süre Devam Etmesi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 1-2, Nisan 2003, s. 75-89.

Demirhan, Erdal; “Kamu Açıklarının Finansmanında Monetizasyon Politikası”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Sayı 4, 1998, s. 33-45.

Demirkan, Uçar; “Bütçe Açıklarının Nedeni”, Maliye Dergisi, Sayı 108, Mayıs-Haziran 1992, s. 1-7.

Dernburg, Thomas F.; “Makroiktisat ve Açık Ekonomi Makroiktisadi”, (Çev.: Yahya Tezel), İktisatça, Kış 1995, s. 22-27.

Dewald, William G.; “Federal Deficits and Real Interest Rates, Theory and Evidence”, Federal Reserve Bank of Atlanta, Economic Review, Vol. 68, 1983, pp. 20-29.

Dileyici, Dilek; Özlem Özkıvrak; “Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası”, Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Dergisi, Sayı 3, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s. 93-115.

Dinler, Zeynel; İktisada Giriş, Dokuzuncu Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2003.

Doğan, Seyhun; “IMF İstikrar Programları ve İktisadi Büyüme: Eleştiriler-Eleştirilere Karşı Cevap”, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 49, Yıl 60, Özel Sayı, 1998, s. 31-39.

Dornbusch, Rudiger; Alejandro Reynoso; “Financial Factors in Economic Development”, American Economic Review, Vol. 79, Issue 2, 1989, pp. 204-209.

Dornbusch, Rudiger; Stanley Fischer; Richard Startz; Macroeconomics, Ninth Edition, Irwin McGraw Hill, New York 2004.

Dura, Cihan; Hayriye Atik; Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye, Genişletilmiş İkinci Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003.

Dura, Cihan; Hayriye Atik; Ekonomik Açıdan Avrupa Birliği Sözlüğü, Vadi Yayınları, Ankara 2004.

Dura, Cihan; Araştırma, Yazma, Düşünme, Ekin Kitabevi, Bursa 2005.

Duran, Mahmut; “Kamu Finansman Açıklarının Optimal Finansmanı”, (Kamu Kesimi Finansman Açıkları, X. Türkiye Maliye Sempozyumu, 14-18 Mayıs 1994, Antalya), İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Yayınları, No 80, İstanbul 1996, s. 437-453.

Easterly, William; Klaus Schmidt-Hebbel; “Fiscal Deficits and Macroeconomic Performance in Developing Countries”, The World Bank Research Observer, Vol 8, ıssue 2, 1993, pp. 211-237.

Easterly, William; Klaus Schmidt-Hebbel; C.A. Rodriguez; Public Sector Deficits and Macroeconomic Performance, Oxford University Press, New York 1994.

Egeli, Haluk; “Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıkları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 40, 1999, 1-14.

Egeli, Haluk; “Gelişmiş Ülkelerde Bütçe Açıkları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 2000, s. 62-78.

Egeli, Haluk; “Mali Açıkların Ölçümüne Yönelik Bazı Gözlemler ve Bu Konuda Geliştirilmiş Alternatif Açık Ölçüleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Nisan-Haziran 2002, s. 29-41.

Eğilmez, Mahfi; Hazine, Tütünbank Finans Dünyası Yayınları, No 3, 1996.

Eisner, Robert; “Budget deficits: Rhetoric and Reality”, Journal of Economic Perspectives, Vol. 3, Issue 2, 1989, pp. 73-93.

Ejder, Haydar Lütfü; “Kamu Açıkları ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi ve Değerlendirilmesi” Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 3, 2002, s. 189-207.

Eker, Aytaç; Metin Meriç; Devlet Borçları, Anadolu Matbaası, İzmir 2000.

Ekinci, Nazım Kadri; “Kamu Açıkları ve Para Politikası”, Middle East Technical University Studies in Development, Vol. 26, Issue 3-4, 2000, pp. 557-573.

Elmendorf, Douglas W.; “The Effect of Deficit-Reduction Laws on Interest Rates”, Board of Governors of the Federal Reserve System, Finance and Economics, Discussion Series: 96/44, October 1996, pp. 39-80.

Emsen, Ö. Selçuk; Hayati Aksu; Selim Başar; “Türkiye’de Bütçe Açıkları ile Nominal ve Reel Faiz Oranları İlişkileri: 1985-2000”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 1-2, Mart 2001a, s. 43-53.

Emsen, Ö. Selçuk; Hayati Aksu; Selim Başar; “Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Enflasyon İlişkileri”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 3-4, Eylül 2001b, s. 17-26.

Enders, Walter; Bong-Soo Lee; “Current Account and Budget Deficits: Twins or Distant Cousins”, The Review of Economics and Statistics, Vol. 72, Issue 3, 1990, pp. 373-381.

Erdem, Metin; Devlet Borçları, Ekin Kitabevi, Bursa 1996.

Erdem, Ekrem; Esra Siverekli Demircan; “Türkiye’de Kamu Açıklarının Yapısı ve Dağılımı”, Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Dergisi, Sayı 3, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s. 67-92.

Erkan, Hüsnü; “Kronik Enflasyonun Ekonomiye ve İstihdama Etkileri Semineri”, Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu Yayını, Kasım 1997, s. 34-67.

Ertek, Tümay; Ekonometriye Giriş, Genişletilmiş İkinci Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 1996.

Ertel, Nesrin; Aysu İnsel; “Türkiye’de Kronik Enflasyon Süreci ve Antienflasyonist Politikaların Etkinliği, 1981-1991”, Middle East Technical University Studies in Development, Vol. 20, Issue 3, 1993, pp. 299-312.

European Economy; European Commission Directorate-general for Economic and Financial Affairs, No.70, 2000.

Eurostat, Budget Deficits,
http://europa.eu.int/comm/eurostat/newcronos/suite/retrieve/en/theme1/euro/na_a?OutputFile=na_a.htm&clientsessionid=266627F13A5A2AFCA615FF5A40BBC3AF.extracti on-anonymous-worker-2&OutputMime=text%252Fhtml&OutputMode=U&role=role_extern&OutputDir=EJO utputDir_361& , November 2004.

Evans, Paul; “Do Large Deficits Produce High Interest Rates ?” The American Economic Review, Vol. 75, Issue 1, March 1985, pp. 68-87.

Evans, Paul; “Do Budget Deficits Raise Nominal Interest Rates ? Evidence from six Countries”, Journal of Monetary Economics, Vol. 20, September 1987a, pp. 281-300.

Evans, Paul; “Interest Rates and Expected Future Deficits in the United States”, Journal of Political Economy, Vol. 95, February 1987b, pp. 38-55.

Ewing, Bradley T.; Mark A. Yanochik; "Budget Deficits and the Term Structure of Interest Rates in Italy", *Applied Economic Letters*, Vol. 6, 1999, pp. 199-201.

Fischer, Stanley; William Easterly; "The Economics of the Government Budget Constraint", *The World Bank Research Observer*, Vol. 5, July 1990, pp. 127-142.

Fischer, Stanley; "Why Are Central Banks Pursuing Long-Run Price Stability ?", *Achieving Price Stability*, Federal Reserve Bank of Kansas City Symposium Series, Missouri 1996, pp. 7-29.

Fry, Maxwell J.; *Emancipating the Banking System and Developing Markets for Government Debt*, Published by Poutledge, London 1997.

Ghei, Nita; Lawrence E. Hinkle; "A Note on Nominal Devaluations, Inflation and the Real Exchange Rate", *Exchange Rate Misalignment*, Oxford University Press, New York 1999, pp. 539-573.

Gissy, William G.; "Deficits and Interest Rates: A Nonparametric Analysis", *International Advances in Economic Research*, Vol. 2, Issue 1, 1996, pp. 34-40.

Gupta, Kanhaya L.; *Budget Deficits and Economic Activity in Asia*, Routledge, London 1992.

Günaydın, Emek; "Analysing the Sustainability of Fiscal Deficits in Turkey", *Hazine Dergisi*, Sayı 16, 2003, s. 89-102.

Hamburger, Micheal J.; Burton Zwick; "Deficit, Money and Inflation", *Journal of Monetary Economics*, Vol. 7, 1981, pp. 141-150.

Hemming, Richard; Daniel Hewitt; "Kamu Harcamalarının Dağıtımsal Etkisi", (Çev.: Doğan Cansızlar), *Kamu Harcamaları Rehberi*, T.C Maliye Bakanlığı Yayınları, No 1995/2, Ankara 1996, s.119-128.

Hemming, Richard; Kenneth Miranda; “Özelleştirme”, (Çev.: Doğan Cansızlar), Kamu Harcamaları Rehberi, T.C Maliye Bakanlığı Yayınları, No 1995/2, Ankara 1996, s.139-144.

Hoelscher, Gregory P.; “Federal Borrowing and Short Term Interest Rates”, Southern Economic Journal, Vol. 15, 1983, pp. 319-333.

Hoelscher, Gregory P.; “New Evidence on Deficits and Interest Rates”, Journal of Money, Credit and Banking, Vol.18, Issue 1, February 1986, pp. 1-17.

Hondroyiannis, George; Evangelia Papapetrou; “Are Budget Deficits Inflationary? A Cointegration Approach”, Applied Economics Letters, Vol. 4, Issue 8, August 1997, pp.493-496.

Hossain, Akhtar; Anis Chowdhury; Open Economy Macroeconomics for Developing Countries, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 1998.

Hutchison, Micheal M.; Charles Pigott; “Budget Deficits, Exchange Rates and The Current Account: Theory and U.S. Evidence”, Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Review, Fall 1984, pp. 1-22.

Husted, Steven; Michael Melvin; International Economics, Third Edition, Harper Collins Publishers, New York 1995.

İnce, Macit; Devlet Borçlanması, Beşinci Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 1996.

Jaeger, Albert; “Debt Neutrality, Finite Horizons and Private Savings Behavior”, The Political Economy of Government Debt, Elsevier Science Publishers, Amsterdam 1993, pp. 195-205.

Karatzas, George; “Government Deficits, Monetization, International Reserve Flows and Inflation in Selected African Countries”, Economia Internazionale, Vol. 46, Issue 2-3, May-August 1993, pp. 201-224.

Karras, Georgios; “Macroeconomic Effects of Budget Deficits-Further International Evidence”, *Journal of International Money and Finance*, Vol. 13, Issue 2, April 1994, pp. 190-210.

Kazgan, Gülten; “İç Borç Kapanı”, *Finans Dünyası*, Sayı 7, Mart 1996, s. 48-52.

Kazgan, Gülten; “Uluslararası Esnek Kur Sistemi ve Türkiye’nin Dışa Açılması”, *İktisat Dergisi*, Sayı 336, Aralık 1999, s. 26-30.

Kiguel, Miguel A.; “Budget Deficit, Stability and the Monetary Dynamics of Hyperinflation”, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 21, Issue 2, May 1989, pp. 147-157.

Kim, Ki-Ho; “On the Long-Run Determinants of the U.S. Trade Balance: A Comment”, *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 17, Issue 3, 1995, pp. 447-455.

Kolçak, Menşure; “Türkiye’de Kamu Açıkları ve İç Borç İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1-2, Mayıs 1998, s. 27-37.

Kormendi, Roger; “Government Debt, Government Spending and Private Sector Behavior”, *American Economic Review*, Vol. 73, 1983, pp. 994-1010.

Kutlar, Aziz; Muammer Şimşek; “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Dış Ticaret Açıklarına Etkileri, Ekonometrik Bir Yaklaşım: 1984(4)-2000(2)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 2001, s. 1-13.

Liargovas, Panayiotis; George Manalas; Christos Papazoglou; “The Relationship between Government Budget Deficits and Interest Rates in Grace”, *International Review of Economics and Business*, Vol. 44, Issue 4, December 1997, pp. 807-817.

Lipsey, Richard G.; Paul N. Courant; Christopher T.S. Ragan; *Economics*, Twelfth Edition, Addison-Wesley Publishing Company, 1999.

Makin, John H.; “Real Interest, Money Surprises, Anticipated Inflation and Fiscal Deficits”, *Review of Economics and Statistics*, Vol. 65, 1983, pp. 374-384.

Mankiw, N. Gregory; *Macroeconomics*, Fourth Edition, Worth Publishers, New York 2000.

Miller, Preston J.; “Higher Deficit Policies Lead to Higher Inflation”, *Reserve Bank of Minneapolis, Quarterly Review*, Winter 1983, pp. 8-19.

Miller, Stephan M.; Frank S. Russek; “Are The Twin Deficits Really Related”, *Contemporary Policy Issues*, Vol. 7, Issue 1, 1989, pp. 91-115.

Miller, Stephan M.; Frank S. Russek; “The Temporal Causality between Fiscal Deficits and Interest Rates”, *Contemporary Policy Issues*, Vol. 9, July 1991, pp. 12-23.

Motley, Brain; “Real Interest Rates, Income Taxes and Anticipated Inflation”, *Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Review*, Summer 1983, pp. 31-45.

Oblath, Gabor; “Macroeconomic Effects of Fiscal Deficits in Hungary”, *Acta Economica*, Vol. 47, Issue 3-4, 1995, pp. 307-321.

Olalı, Hasan; “Enflasyonla Mücadele Politikaları ve Ekonomik İstikrar için Öneriler”, *İzmir Ticaret Borsası Dergisi*, Sayı 10, Nisan 1995, s. 18-25.

Önder, İzzettin; Hülya Kirmanoğlu; “Kamu Açıklarının Tanımlanması, Ölçülmesi ve Etkileri”, (*Kamu Kesimi Finansman Açıkları*, X. Türkiye Maliye Sempozyumu, 14-18 Mayıs 1994, Antalya), *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Yayınları*, No 80, İstanbul 1996, s. 33-59.

Özbilen, Şevki; “Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Bu Açıkların Finansmanı”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı 11, 1996, s. 43-53.

Özbilen, Şevki; Maliye Politikası, Ezgi Kitabevi, Bursa 1998.

Özen, Ahmet; “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açığının Gelişimi”, Maliye Dergisi, Sayı 141, Eylül-Aralık 2002, s. 21-41.

Özmen, Erdal; Çiğdem İzgi Koğar; “Sustainability of Budget Deficits in Turkey with a Structural Shift”, Middle East Technical University Studies in Development, Vol. 25, Issue 1, 1998, pp. 107-127.

Parasız, İlker; Para Politikası Türkiye Uygulaması, Beşinci Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa 1998.

Parasız, İlker; Enflasyon, Kriz ve Ayarlamalar, Ezgi Kitabevi, Bursa 2001.

Parkin, Michael; Melanie Powell; Kent Matthews; Economics, Third Edition, Addison Wesley Longman LTD, Edinburg 1997.

Rogers, John H.; Ping Wang; “Output, Inflation and Stabilization in a Small Open Economy: Evidence from Mexico”, Journal of Development Economics, Vol. 46, Issue 2, April 1995, pp. 271-293.

Rose, Peter S.; Money and Capital Markets, Seventh Edition, Irwin McGraw Hill, 2000.

Sakal, Mustafa; “Türkiye’de Kamu Açıkları ve Borçlanmanın Sürdürülebilirliği Sorunu: 1988-2000 Dönem Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, 2002, s. 35-60.

Sakal, Mustafa; Türkiye’de Mali Disiplin Sorunu: Kamu Açıkları ve Borçlanmanın Sürdürülebilirliği, Gazi Kitabevi, Ankara 2003.

Saleh, Ali Salman; The Budget Deficit and Economic Performance: A Survey, University of Wollongong, Economics Working Paper Series, WP 03-12, September 2003.

Sargent, Thomas J.; Neil Wallace; “Some Unpleasant Monetarist Arithmetic”, Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review, Vol. 5, 1981, pp. 1-17.

Saunders, Peter J.; “Federal Budget Deficits, Interest Rates and Inflation: Their Impact for Growth”, Eastern Economic Journal, Vol. 15, Issue 3, July-September 1989, pp. 213-219.

Savaş, Vural; Anayasal İktisat, Üçüncü Baskı, Avcıol Basım, 1997.

Savaş, Vural; Politik İktisat, Dördüncü Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul 1998.

Seyidoğlu, Halil; Ekonomi ve İşletme Terimleri Açıklamalı Sözlük, Geliştirilmiş İkinci Baskı, Güzem Yayıncılık, İstanbul 2001.

Seyidoğlu, Halil; Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, Geliştirilmiş Dokuzuncu Baskı, Güzem Yayıncılık, İstanbul 2003.

Shavero, Daniel; Do Deficit Matter?, The University of Chicago Press, London 1997.

Siddiqui, Anjum; “The Causal Relation between Money and Inflation in a Developing Economy”, International Economic Journal, Vol. 3, Issue 2, 1989, pp. 79-96.

Soloman, John; Economics, Second Edition, Wheatsheat Prentice Hall, New York 1994.

Sönmez, Sinan; “Kamu Kesimi Açığı ve Enflasyon Arasındaki Bağlantılar Üzerine Bazı Gözlemler”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt 4, Sayı 8, 1993, s. 45-64.

Sönmez, Sinan; “Kriz, Devlet Müdahalesi ve Özelleştirme”, Özelleştirme Tartışmaları, Bağlam Yayınları, 1994a, s. 40-41.

Sönmez, Sinan; “Bütçe Açığının Finansmanı ve Enflasyon”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi, Cilt 21, Sayı 4, 1994b, s. 579-603.

Sönmez, Sinan; “Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Enflasyon”, (Türkiye’de Bütçe Harcamaları, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu, 6-8 Mayıs 1993, Çukurova), Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana 1994c, s. 157-183.

Sönmez, Sinan; “Türkiye’de Kamu Finansmanı ve Enflasyon Vergisi”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, 1998a, s. 361-377.

Sönmez, Sinan; Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye, İmge Kitabevi, Ankara 1998b.

Spencer, Milton H.; Orley M. Ames; Contemporary Macroeconomics, Eight Edition, Worth Publishers, New York 1993.

Şen, Hüseyin; İsa Sağbaş; Bütçe Açıkları: Teori ve Türkiye Uygulaması, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004.

Şimşek, Muammer; “Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Ekonomik Etkileri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 16, 2000, s. 49-73.

Tanzi, Vito; Mario I. Blejer; Mario O. Teijeiro; “Inflation and the Measurement of Fiscal Deficits”, IMF Staff Papers, December 1987.

Tanzi, Vito; Mark S. Lutz; “Interest Rates and Government Debt: Are The Linkages Global Rather Than National?”, The Political Economy of Government Debt, Elsevier Science Publishers, Amsterdam 1993, pp. 233-253.

Tanzi, Vito; Mario I. Blejer; Mario O. Teijeiro; “Effects of Inflation on Measurement of Fiscal Deficits”, How to Measure the Fiscal Deficit, 1993, pp. 178-190.

Tanzi, Vito; “Fiscal Deficit Measurement”, IMF Staff Papers, Washington 1993.

Tarı, Recep; Ekonometri, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2002.

Thorbecke, Willem; “Why Deficit News Affect Interest Rates ?”, Journal of Policy Modelling, Vol.15, Issue 1, February 1993, pp. 1-11.

Toye, John; “Fiscal Crises and Fiscal Reform in Developing Countries”, Cambridge Journal of Economics, Vol. 24, January 2000, pp. 21-43.

Tran, Dang T.; Bansi L. Sawhney; “Government Deficits, Capital Flows and Interest Rates”, Applied Economics, Vol. 20, 1988, pp. 753-765.

Turhan, Salih; Vergi Teorisi ve Politikası, Der Yayıncılık, İstanbul 1987.

Türk, İsmail; Kamu Maliyesi, Dördüncü Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.

Türkan, Ercan; “Alternatif Kamu Açığı Tanımları: İşlevsel Kamu Açığı”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi, Cilt 24, Sayı 4, 1997, s. 549-573.

Ulusoy, Ahmet; Maliye Politikası, 3. Baskı, Celepler Matbaacılık, Trabzon 2004.

Ünsal, Erdal M.; Makro İktisat, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.

Wagner, Richard E.; “Liability Rules, Fiscal Institutions and Debt”, Deficits, Basil Blackwell Inc., 1986, pp. 199-217.

Weil, Philippe; “Permanent Budget Deficits and Inflation”, Journal of Monetary Economics, Vol. 20, Issue 2, September 1987, pp. 393-410.

Yalınpala, Jale; “Türkiye Ekonomisinde 1980-1995 Dönemi Kamu Açıkları Finansmanının Boyutu ve Özel Tüketim ve Yatırım Harcamaları Üzerindeki Etkisi ile İlgili Bir Model Denemesi”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 1998, s. 343-361.

Yaşa, Memduh; Devlet Borçları, Üçüncü Baskı, İstanbul 1981.

Yellen, Janet L.; “Symposium on the Budget Deficits”, Journal of Economic Perspectives, Vol. 3, Issue 2, Spring 1989, pp.17-21.

Zahid, Khan H. “Government Budget Deficits and Interest Rates: The Evidence since 1971 Using Alternative Deficits Measures”, Southern Economic Journal, Vol. 54, Issue 3, January 1988, pp. 725-731.

Zietz, Joachim; Donald K. Pemberton; “ The U. S. Budget and Trade Deficits: A Simultaneous Equation Model”, Southern Economic Journal, Vol. 57, Issue 1, 1990, pp. 23-34.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Kütahya’da doğan Gökçe ÇINAR, ilk, orta ve lise öğrenimini Kayseri’de tamamladı. 2002 yılında Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat bilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. 2004 yılından bu yana Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Herhangi bir konuda bilgi almak istediğinizde aşağıdaki adreslere bildirebilirsiniz.

Adres:

Erciyes Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü

KAYSERİ

E-posta: gokcecinar@erciyes.edu.tr

Tel: 0352 4374901 / 30651